

Gry Mette D. Haugen
Kurt Elvegård
Berit Berg

TILTAK FOR ET GODT OG INKLUDERENDE OPPVEKSTMILJØ

Gry Mette D. Haugen, Kurt Elvegård og Berit Berg

Tiltak for et godt og inkluderende oppvekstmiljø

NTNU Samfunnsforskning AS
Mangfold og inkludering

Postadresse: NTNU Samfunnsforskning, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B, Trondheim

Telefon: 73 59 63 00
Telefaks: 73 59 66 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no
Web.: www.ntnusamfunnsforskning.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning AS
Avdeling for mangfold og inkludering
November 2012

Illustrasjon forside: Thinkstock

ISBN:
Trykk: 978-82-7570-394-9
Web: 978-82-7570-395-6

Forord

I denne rapporten presenteres resultatene fra prosjektet «Tiltak for et godt og inkluderende oppvekstmiljø» som er gjennomført av NTNU Samfunnsforskning etter oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD). Prosjektet har vært gjennomført i perioden februar 2014 til mars 2015. Data ble samlet inn våren, sommeren og høsten 2014. Bakgrunnen for prosjektet er BLDs arbeid for å bedre barn og ungdoms oppvekst- og levekår, og målsettingen har vært å undersøke ulike tiltak som har som mål å inkludere barn og unge, samt skape lavere terskel for deltakelse. Videre har prosjektet ønsket å identifisere tiltak som i større grad enn andre virker effektive, og har fokusert på ti ulike case som er karakterisert som vellykkede og slik kan virke som eksempler på «gode praksiser».

I prosjektet har vi også hatt et ønske om å løfte fram barna og de unges egne erfaringer, og hvordan de har opplevd å være del av ulike tiltak. Rapporten bygger på et omfattende datamateriale fordelt på dypdykk i ti ulike case. Gry Mette D. Haugen har vært prosjektleder. Irene Jæger, Veronika Paulsen og Kurt Elvegård har deltatt i datainnsamling og analysearbeid. Gry Mette D. Haugen og Kurt Elvegård har hatt hovedansvaret for utforming og skriving av rapporten, mens Veronika Paulsen har skrevet kpt. 4.7. «Sommerprosjektet», og Berit Berg og Irene Jæger kpt. 4.10 «Cross over». Berit Berg har i tillegg vært prosjektets kvalitetssikrer og bidratt i deler av skriveprosessen.

Vi ønsker å takke alle som gjennom prosjektet har delt sine tanker og erfaringer, refleksjoner og historier. Informanter fra ti ulike case, fra ulike steder i landet, og fra ulike samfunnsmessige kontekster har villig fortalt og delt sine historier. Vi har fått komme på besøk i en travel hverdag, vi har observert, intervjuet og hatt samtaler med mange, både store og små, kloke mennesker. Tusen takk for at dere stilte opp.

Trondheim, mars 2015

Gry Mette D. Haugen

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	3
SAMMENDRAG.....	6
1 INNLEDNING.....	12
1.1 Tema og problemstillinger.....	12
1.2 Fokus på «gode praksiser»	13
1.3 Rapportens oppbygging.....	14
2 BAKGRUNN OG TIDLIGERE FORSKNING	15
2.1 Tidligere forskning på feltet.....	16
2.2 Tilskuddsordninger	18
2.3 Inkludering og integrering	21
2.4 Dypdykk	23
3 GJENNOMFØRING OG METODE.....	24
3.1 Forberedelser og kartlegging	24
3.2 Case-studien.....	26
3.3 Etske retningslinjer	29
3.4 Analyser av det kvalitative materialet.....	30
4 PRESENTASJON AV UTVALGTE CASE.....	31
4.1 Trara-prosjektet i Fredrikstad	31
4.2 X-Ray Ungdomskulturhus	40
4.3 Bydel Alna og S.T.O.L.T prosjektet	47
4.4 Nordhordland padleklubb	50
4.5 Redd Barna sin bosettingsmodell i Bergen.....	57
4.6 «Ferie for alle» - Røde Kors sitt ferietilbud for barnefamilier	60

4.7 Sommerprosjektet – et annerledes barnevernprosjekt.....	66
4.8 Kolstad Fotball i Trondheim.....	74
4.9 Boxåpneren.....	83
4.10 Cross-Over – et integreringsprosjekt for ungdom	89
5 AVSLUTTENDE DISKUSJON	98
5.1 Organisering.....	98
5.2 Samarbeid.....	101
5.3 Forebygging	104
5.4 Tett på.....	105
5.5 Kompetanse	106
5.6 Byråkratisk tillit	106
5.7 Anbefalinger.....	107
REFERANSER.....	112

Sammendrag

I denne rapporten presenteres resultatene fra prosjektet «Tiltak for et godt og inkluderende oppvekstmiljø» som er gjennomført av NTNU Samfunnsforskning etter oppdrag fra Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet (BLD).

Prosjektets overordnede målsetting har vært å studere hvordan bruken av sosialt inkluderende tiltak på fritiden og på sosiale møteplasser kan bidra til å løse utfordringer i barne- og ungdomsmiljøene, samt hva som kjennetegner tiltak som ansees som vellykkede eller beskrives som gode praksiser.

I rapporten fokuseres det i hovedsak på tre tema; i) organisering av tiltakene og forhold knyttet til rekruttering og oppfølging av deltakerne; ii) samarbeid mellom ulike instanser med fokus på både tverrfaglig og tverretatlig samarbeid, samt samarbeid mellom kommuner og frivillige organisasjoner, og iii) forebyggende arbeid.

Med utgangspunkt både i tidligere forskning og sonderingsintervju med nøkkelinformanter ble det foretatt et strategisk utvalg av 10 tiltak. Tiltakene omfatter ulike grupper barn og unge, og blir løftet frem som vellykkede både av kommune/bydel og andre aktører. Data ble i hovedsak samlet inn gjennom deltakende observasjon, fokusgruppeintervjuer og dybdeintervju både med representanter for frivillige organisasjoner, offentlige institusjoner samt barn og ungdom som deltok i de ulike prosjektene. I det følgende beskrives de 10 tiltakene.

Trara-prosjektet i Fredrikstad går ut på å arrangere aktiviteter for barna utenom skoletiden, lokalisert på skolens områder. Med utgangspunkt i ønsker fra elevene og deres foreldre ble det satt i gang tiltak med svømmeopplæring, fotballskole, karategruppe, turn, scating, basketball m.m. I Trara-prosjektet har man jobbet svært «tett på» med rekruttering av elever, og særlig elever man har kategorisert som utsatt eller i faresonen. Det ble etablert ett tett samarbeid med Fredrikstad Idrettsforening (FRID) og foreldre ble invitert til å være til stede under aktiviteter. I datamaterialet fra både elever og foreldre blir det lagt vekt på som positivt at tilbudet er gratis, at det er lokalisert på skolens område og at det alltid er trygge voksne til stede. Videre fremholdes det fra skolen at samarbeidet med FRID har vært avgjørende for å skape et godt tilbud og at man gjennom prosjektet har fått en utvidet dialog med foreldrene, særlig foreldre med innvandrerbakgrunn. Prosjektet har stor oppslutning blant alle skolens elever.

X-Ray Ungdomskulturhus er et av de mest benyttede og velkjente kulturhusene i Oslo gjennom 20 års virksomhet. Det er et by-omfattende tiltak som bygger på tilgjengelighet for alle og et variert og gratis aktivitetstilbud: musikk, dans, diskotek, leksehjelp, mEATing Point (mattilbud med spennende småretter) samt tilrettelagt tilbud for grupper med spesielle interesser eller behov, for eksempel inkluderingsdansen - et dansekurs i regi av profesjonelle ledere for barn og unge med nedsatt fysisk og/eller psykisk funksjonsevne. Ungdomshuset har høstet mye positiv omtale i media, og har utbredt samarbeid med mange aktører både i offentlige og frivillig sektor, ofte preget av en uformell tone og gjensidighet i form av at man «stiller opp» for hverandre. Ungdomshusets organisering er preget av reell ungdomsstyring gjennom husstyremøter og avstemninger, samt gjensidig tillit mellom ungdommer og ledelse. Driften preges av effektiv og fleksibel bruk av lokaler og langsiktig tenkning knyttet til kollektiv bevissthet og forebyggende arbeid.

S.T.O.L.T står for Samarbeid - Trygghet - Omsorg - Likhhet – Trivsel og er et kriminalitetsforebyggende, sysselsettings- og integreringsprosjekt utviklet i Bydel Alna, og omfatter per i dag samtlige bydeler i Groruddalen. Prosjektet rettes mot unge voksne som av ulike grunner står utenfor utdannings- og arbeidslivet og slik har behov for aktivisering, kompetansebygging og tett oppfølging. I arbeidet med S.T.O.L.T er det lagt vekt på å se hele mennesket, og at man jobber tverretattlig og tverrsektorielt. S.T.O.L.T ble utviklet som ett halvt års utdanning satt sammen av ulike moduler; gatemekling, konfliktløsning, lokaldemokrati, førstehjelp, frivillig arbeid, trenings- og aktivitetsledelse, omdømmebygging osv. Nøyaktig hvilke tilbud som gis varierer fra semester til semester da man i størst grad benytter lokale og interne ressurser i opplæringsprogrammet. Sommeren 2014 hadde omlag 70 ungdommer mottatt kursbevis. Intervju med både ungdommer og ansatte viste at for flere av deltakerne hadde S.T.O.L.T. blitt deres billett til arbeidslivet og en betalt jobb. Mange jobbet med ungdoms- og/eller forebyggende arbeid i lokalmiljøet og var slik med på å skape et bedre oppvekstvilkår, helt i tråd med den overordnede strategien for prosjektet.

Nordhordland padleklubb er lokalisert i en mindre kommune nord for Bergen, med mottoet «Padleglede for alle». Klubben jobber inkluderende blant annet med tilretting for barn og unge som har en funksjonsnedsettelse, og fungerer for øvrig som et lavterskeltilbud for ulike grupper barn og unge, blant annet gjennom «Friskus prosjektet». Klubbens grunnholdning er at aktiviteten i seg selv skal være inkluderende og dermed forebyggende. Det løftes frem at deltakeravgiften er svært lav, utstyr kan lånes og omkleddingsrom etc. er tilrettelagt, og klubben

legger stor vekt på individuell tilrettelegging og inkludering av alle. Klubben samarbeider tett med Frivillighetssentralen, lokalt næringsliv og drifter er preget at dugnadsånd og innsats fra ildsjeler.

Et av kriteriene for utvelging av case var at vi skulle ha eksempler hvor kommuner har samarbeid med en eller flere av de store frivillige organisasjonene. Redd Barna er en slik organisasjon. Redd Barna sin bosettingsmodell i Bergen er organisert på den måten at frivillige skal bistå familier med integreringsprosessen, og målet er at barna skal komme seg ut på aktiviteter i nærmiljøet. Frivillige fra Redd Barna drar hjem til familien og sammen finner de passende aktiviteter for barna, og følger så barna på aktiviteter inntil familiene klarer seg uten bistand fra de frivillige. I prosjektet er det lagt vekt på barns medvirkning, og det rapporteres om et tett samarbeid mellom kommunen og Redd Barna, bla formalisert gjennom en egen koordinatorstilling. Både frivillige og familier som har deltatt i prosjektet rapporterer om god effekt av tiltaket i form av at barna kommer seg ut i aktiviteter og familiene får et utvidet nettverk.

Røde Kors er en av de største frivillige organisasjonene i og det nasjonale arbeidet innebærer også tilbud om en rekke fritidsaktiviteter. En av disse aktivitetene er «Ferie for alle». Tilbudet er gratis for hele familien, inkludert reise, opphold og alle aktiviteter. Målgruppen er familier som har hatt en vanskelig familiesituasjon og/eller økonomiske problemer over lengre tid og som ikke har andre feriemuligheter. Rekruttering av deltakere skjer gjennom kommunene, men det er Røde Kors som organiserer tilbudet. Målsettingen med tilbudet er blant annet sosial utvikling og nettverksbygging, opplevelse av mestring og styrking av familieband. Deltakerne vektlegger betydningen av at hele familien får dra sammen og tilbudet er per i dag mer populært enn noen gang tidligere.

Målgruppen til Sommerprosjektet – et annerledes barnevernprosjekt er ungdom som har utfordringer knyttet til rus, kriminalitet og vold, de fleste sliter også med dårlige økonomi. En av målsettingene med Sommerprosjektet var å gi ungdom i risiko tilbud om aktiviteter som kunne føre til bedre adferd. I prosjektet er det ett gjennomgående fokus på ungdommens relasjoner til andre, både samarbeidspartnere, familie, skole, venner osv. Sommerprosjektets ideologi bygger på tre grunnpilarer: tro, tilgjengelighet og tillit. Tro handler om å ha tro på ungdommens historier og deres vilje og evne til endring, tilgjengelighet handler om tilstedeværelse i ungdommens liv, og tillit ved at man holder det man lover. Sommerprosjektet samarbeider tett med andre deler av

hjelpeapparatet, med familien og til dels med annet nettverk (blant annet venner). Det tette samarbeidet mellom Sommerprosjektet og andre instanser, og at man slik har de klart "å ramme inn" ungdommene ansees som mye av nøkkelen til at Sommerprosjektet betegnes som en suksess.

Kolstad Fotball er en fotballklubb i en drabantby 10 km sør for Trondheim sentrum som bla er tildelt flere priser for sitt arbeid med inkludering. Klubben tilbyr flere aktiviteter utover fotball, bla Camp Kolstad som er en «etter skoletid»-ordning med leksehjelp, og med et uttalt fokus på holdnings- og verdiarbeid. Klubben arrangerer cuper, fargerik fotball og familiearrangementer, samt utlån av utstyr. Fotballklubben har et utstrakt samarbeid med Trondheim kommune. De mange aktivitetene i klubben gjør at klubben har en tydelig forebyggende funksjon for bydelen. Inkludering og integrering er et mål i seg selv, og det er eksplisitt uttalt at fotballen er et verktøy for å samle menneskene i lokalsamfunnet. Klubben ansees som svært viktig for samholdet i lokalmiljøet, og samarbeider med private sponsorer i tillegg til det offentlige.

Boxåpneren er et kultursenter i Trondheim for barn og unge mellom 10-18 år. Senteret er en del av Trondheim kommunes kulturenhet og er lokalisert i bydelen Saupstad. I tillegg til «vanlige klubbaktiviteter» arrangeres det mange andre enkeltaktiviteter. Det har for eksempel vært arrangert selvforsvarskurs i samarbeid med Trondheims politiet, internasjonal café i forbindelse med Kolstad-dagene, turer og små ferieturer, samt utflukter til blant annet kino og svømmehall, samt at det serveres middag hver dag. Klubbens mål er å bidra til et godt oppvekstmiljø, og det legges vekt på brukerstyring. Det jobbes aktivt med rekruttering både gjennom skolene og via sosiale media som Facebook og Instagram. Boxåpneren samarbeider tett med skolene i nærområdet, bla med fokus på de «tause barna», samt utpregete forebyggingsoppgaver på individnivå. Klubben er åpen for alle foreldre.

Cross-Over er et integreringsprosjekt for ungdom hvor målsettingen har vært å skape en arena for samhandling mellom ungdom med ulike etnisk og kulturell bakgrunn. I Cross-Over er kunst brukt som et virkemiddel for integrering og som en brobygger mellom minoritet og majoritet. Fem kommuner har deltatt, og det ble gjennomført workshops med aktiv deltakelse fra rundt 50 ungdommer – med ringvirkninger til nærmiljø, lokalsamfunn og kommunale instanser i deltakerkommunene. Tre stikkord har vært sentrale: Ungdom, kunst og integrering. Mat ble også et viktig virkemiddel – måltider fungerte etter hvert som samlingspunkter og inngang til kontakt. Cross-Over har hatt både en

forebyggende og integrerende funksjon. I tillegg har prosjektet utfordret deltakerne på det kunstneriske og estetiske.

Rapporten avsluttes med ett kapittel som oppsummerer funnene. Her peker vi på noen fellestrekk som kan knyttes henholdsvis til organisering, samarbeid og forebygging. Ved å se hele datamaterialet i sammenheng har vi videre identifisert tre hoveddimensjoner, som er gjennomgående i alle casene. Her fokuserer vi på betydningen av å jobbe «tett på», betydningen av fagkompetanse og byråkratisk fleksibilitet.

Når det gjelder organisering blir det fokusert på betydningen av lokal forankring, barn og unges brukermedvirkning og selv til selvhjelp, samt fokus på relasjonsbygging og betydningen av gode samtaler. Både formalkompetanse og erfaringskompetanse er viktige faktorer knyttet til hvem som skal jobbe med barn og unge, samt betydningen av å se barn og unge i en kontekst. Ikke overraskende understrekes betydningen av lavkosttilbud og det går fram at storbymidler/fattigdomsmidler har hatt både direkte og indirekte betydning for gjennomføring av de ulike casene.

Casene illustrerer ulike eksempler på godt samarbeid mellom offentlig virksomhet og frivillig arbeid. Godt samarbeid preges av gjensidig tillit, tilgjengelighet og en uformell tone. Ansatte med erfaring fra ulike etater og organisasjoner hadde gode nettverk og slik gode forutsetninger for å initiere og følge opp samarbeidsprosesser. Ved å benytte personlig nettverk, som samtidig var profesjonelle, fikk man til raske prosesser og gode beslutninger. Det er understreket i majoriteten av casene at godt samarbeid preges av gjensidig tillit, tilgjengelighet og ofte en uformell tone, - en praksis som i neste omgang kan føre til raskere dialog, saksgang, og handling.

Når det gjelder forebygging, er det spesielt to dimensjoner som trekkes frem. For det første handler god forebygging om å være tett på barna og ungdommene. Å være tett på handler om lokal forankring og å være synlig i miljøet. Videre er ett viktig punkt at inkludering av barn og unge i ulike aktiviteter samtidig tilrettelegger for holdningsskapende arbeid.

Det å være tett på, fokusere på kompetanse samt utøvelse av «byråkratisk tillit» er dimensjoner som gjør seg gjeldene på tvers av ulike case og som også går på tvers av de tre hovedtemaene; organisering, samarbeid og forebygging.

Det å jobbe tett på går igjen som en rød tråd i alle casene. Viktigheten av å være «tett på» er knyttet både til rekruttering, oppfølging og gjennomføring av tiltak. For barna og de unge representerer det en trygghet fordi aktiviteten foregår i et kjent lokalmiljø, for etater som arbeider med forebygging handler tett på om å kjenne til lokalmiljøet, ha evne til å forutse hva som er i gjære og slik kunne sette inn tiltak i tide. Videre presenterer casebeskrivelsene flere eksempler på tiltak som fokuserer på viktigheten av å være tett på for slik å fremme gode relasjoner både med og mellom brukere og samarbeidspartnere.

I alle casene er kompetanse en viktig faktor. Vekt på formalkompetanse, på at personer som jobber med barn og unge ikke bare skal være engasjerte, men også ha kunnskap om feltet de jobber på blir understreket.

Ofte hører vi at folk ønsker mindre byråkrati, og mer tillit. Sentralt i relasjonsarbeidet i casene beskrevet foran, samt i tiltakenes suksess er også betydningen av gjensidig tillit mellom samarbeidspartnere. Tillit mellom ulike samarbeidspartnere, men også mellom barn/unge og ledere/etater ser ut til å være et viktig suksesskriterium på kryss av casene og aktivitetene. Kommunikasjonsflyten mellom kommunen og ulike frivillige organisasjoner og i noen tilfeller NAV er god. Fordi man har tillit til systemet og sine samarbeidspartnere kan man håndtere saker smidig, fleksibelt, og dermed mer effektiv. Vi har valgt å betegne dette som byråkratisk tillit.

Rapporten avsluttes med følgende anbefalinger:

- I inkludering av barn og unge bør det fokuseres på selve aktiviteten
- Fokus på tett oppfølging er en avgjørende faktor
- Samarbeidet mellom offentlig og frivillig sektor kan utvikles ytterligere
- Det er viktig å identifisere bærende elementer i gitte prosjekter
- Understrek betydningen av kompetente og dedikerte prosjektmedarbeidere
- Smidighet og fleksibel organisering av både økonomiske og menneskelige ressurser er viktig
- Fokus på lokal forankring og lett tilgjengelighet er viktig
- Tillit mellom systemene og enkeltpersoner er essensielt for å få til gode lokale løsninger og for å unngå unødvendig byråkrati
- Utvikling av gode måleverktøy eller evalueringsverktøy for ulike tiltak vil kunne lette konkretiseringen av det videre arbeidet
- Fremtidig fokus på barns perspektiver og erfaringer er viktig i implementering av nye tiltak
- Fokus på inkluderende praksiser med barnehagen som empirisk nedslagsfelt er viktig i fremtidig forskning

1 Innledning

I denne rapporten presenteres resultatene fra prosjektet «Tiltak for et godt og inkluderende oppvekstmiljø» som er gjennomført av NTNU Samfunnsforskning etter oppdrag fra Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet (BLD). Bakgrunnen for prosjektet er BLDs arbeid for å bedre barn og ungdoms oppvekst- og levekår, og intensjonen har vært å undersøke ulike tiltak som har som mål å inkludere og skape lavere terskel for deltakelse. Videre har prosjektet ønsket å identifisere tiltak som i større grad enn andre virker effektive, for slik å kunne formidle kunnskap om hvordan kommuner bedre kan legge til rette for inkludering av utsatte barn og unge. I utlysningsteksten for prosjektet var utsatte barn og unge definert som «barn og ungdom som er berørt av fattigdomsproblematikk, men også barn og ungdom som sliter med utfordringer som for eksempel vanskelige familieforhold, fysisk og psykisk uhelse, mobbing, vold, kriminalitet, rus, fordommer og diskriminering». Dette betyr at tiltakene kan omfatte barn fra ulike sosiale lag og i ulike lokale kontekster.

I dette prosjektet har vi sett nærmere på ti ulike tiltak som har til hensikt å inkludere og tilrettelegge for lave terskler for deltakelse, og som har ulike fremgangsmåter knyttet til å rekruttere og veilede utsatte barn og unge inn i aktiviteter på. Vi har tatt utgangspunkt i tiltak som allerede benyttes i landets kommuner. Prosjektet har fokusert på innsatsen fra utvalgte tiltak innenfor forebyggende tjenester, fritidstiltak, organisasjoner samt frivillig sektor og vurdert hvorvidt det er særskilte kjennetegn ved måten inkluderende møteplasser og ferie- og fritidsaktiviteter organiseres og drives på. I rapporten diskuterer vi hvorvidt de utvalgte tiltakene kan ha overføringsverdi til andre institusjoner og kommuner.

1.1 Tema og problemstillinger

Prosjektets overordnede målsetting har vært å studere hvordan bruken av sosialt inkluderende tiltak på fritiden og på møteplasser der barn og ungdom ferdes, kan bidra til å løse utfordringer i barne- og ungdomsmiljøene. For å skaffe informasjon om hvordan ulike tiltak kan bidra til å løse utfordringer i barne- og ungdomsmiljøet har vi sett på følgende tre delproblemstillinger¹.

¹ De tre delproblemstillingene er i tråd med de lelementer skissert i prosjektutlysningen fra oppdragsgiver.

1. *Organisering av tiltakene:* for det første skal prosjektet fokusere på hvordan de ulike tiltakene er organisert og praktisert. Vi vil studere hvilke begrunnelser som ligger til grunn for tiltaket vi studerer, og hva som har vært viktige inspirasjonskilder. Vi vil videre se på hvilke målgrupper tiltaket retter seg mot og hvordan man har jobbet spesifikt med markedsføring og rekruttering av deltakere. Utsatte grupper vil ha ulike behov for tilrettelegging. Det vil derfor være viktig og se på i hvilken grad og på hvilken måte det tilrettelegges tiltak for å møte gruppens *ulike* behov?
2. *Samarbeid mellom instanser:* for det andre skal vi fokusere på hvordan kommunen samarbeider med ulike frivillige organisasjoner spesielt, men også andre aktører som samarbeider om et tiltak. Her vil vi se på hvordan *tverrfaglig* og *tverretatlig* samarbeid kan bidra til å sette fokus på, og legge til rette for, deltakelse blant ulike grupper av utsatte barn og unge.
3. Fokus på *forebyggende arbeid:* for det tredje skal vi fokusere på betydningen av sosialfaglig og forebyggende arbeid. Hvordan tenkes det og argumenteres det rundt betydningen av forebyggende arbeid, og hvilke betydning har det sosialfaglig/forebyggende arbeidet hatt i planleggingen og gjennomføringen av det enkelte case? Videre vil det være interessant å studere om, og i tilfelle hvordan, sosialfaglig og forebyggende kompetanse er integrert inn i ulike typer fritidstiltak. Her vil det også være viktig å se de utvalgte tiltakene i kontekst, med tanke på om tiltaket for eksempel er en del av forebyggende planer for nærmiljøet (områdesatsing), eller om tiltaket for eksempel er byomfattende eller konsentrert rundt spesielle bydeler.

1.2 Fokus på «gode praksiser»

En viktig målsetting med prosjektet er å undersøke om det er særskilte kriterier for hvordan møteplasser og ferie- og fritidsaktiviteter kan innrettes, organiseres og drives slik at de bidrar til bred sosial deltakelse. For å avdekke slike kriterier vil oppdraget identifisere tiltak som i større grad enn andre anses som vellykkede, og som slik vil danne grunnlaget for beskrivelser av *gode praksiser* eller det Green (2001) betegner som 'best practice'. Ved å identifisere 'best practice' prosesser er målet å identifisere og beskrive enkelte case som blir karakterisert eller beskrevet som vellykkede, av kommune/bydel og videre av brukere, og som vi derfor antar har overføringsverdi. Med overføringsverdi

snakker vi ikke om statistisk generalisering, men snarere om muligheten for å peke på konkrete suksesskriterier i de ulike tiltakene. Ved å studere «gode praksiser» er målet å identifisere suksessfaktorer som med stor sannsynlighet også vil kunne være gjeldende for lignende tiltak i andre kommuner/settinger. Alle casene som presenteres i denne rapporten skal på en eller annen måte illustrere ulike sider av gode praksiser. I tråd med Green (2001) er det viktig å understreke at i praksis vil ingen prosjekt være vellykkede langs alle dimensjoner, men at formålet med å vise til «gode praksiser» snarere handler om å identifisere og løfte frem delelementer i de enkelte prosjekt som fungerer godt og som man mener kan ha overføringsverdi til lignende prosjekt eller tiltak.

De ti casene som presenteres i denne rapporten er slik valgt ut med tanke på å eksemplifisere ulike former for gode praksiser. De er på ulikt vis knyttet til de tre hovedfokusområdene skissert ovenfor, organisering, samarbeid og forebygging, samt det generelle arbeidet med å inkludere utsatte barn og ungdommer i bydeler og i kommuner.

For å identifisere gode praksiser har vi først og fremst vurdert hvorvidt det enkelte lokale tiltaket har oppfylt hovedformålet om inkludering. Her vil vi vektlegge både stemmen til brukere og til representanter for kommune/bydel/organisasjoner. Videre har vi fokusert på hvilke betingelser som fremstår som kritiske for å lykkes, samt vurdert hvorvidt vi kan peke på gode modeller for tiltakskjeding, forebygging og samarbeid. Har det for eksempel vært mulig å identifisere gode modeller for samarbeid mellom ulike aktører, koordinering og samordning av virkemidler, og er det mulig å se hvilke justeringer og endringer i tiltakene som har vært nødvendige underveis? Avslutningsvis diskuterer vi hvorvidt fremtidige tiltak og satsinger kan bidra til god forankring og sikring av varige strukturer for det inkluderende ungdomsarbeidet.

1.3 Rapportens oppbygging

I det følgende presenterer vi funnene fra prosjektet. Rapporten er bygd opp på følgende måte: Innledningsvis presenterer vi målsetting og delelementer i oppdraget, og i kapittel to presenteres bakgrunn og tidligere forskning. Kapittel tre er beskrivelse av metode og praktisk gjennomføring av prosjektet. I kapittel fire kommer en fyldig presentasjon og beskrivelse av alle ti casene. I kapittel fem presenterer en avsluttende diskusjon basert på analysene av empirien i kapittel fire.

2 Bakgrunn og tidligere forskning

I dette kapitlet vil vi presentere noe av forskningen på feltet og gi en oversikt over noen av tiltakene som inkluderer utsatte barn og unge i kultur-, ferie- og fritidsaktiviteter. Med utsatte barn og ungdom menes med andre ord barn og ungdom som er berørt av fattigdomsproblematikk, men også barn og ungdom som sliter med utfordringer som for eksempel vanskelige familieforhold, fysisk og psykisk uhelse, mobbing, vold, kriminalitet, rus, fordommer og diskriminering. Dette inkluderer barn fra ulike sosiale lag. I forskningen på feltet får minoritetspråklige barn og unge spesielt mye oppmerksomhet, noe som blant annet gjenspeiles i støtteordningene hvor to av de mest sentrale støtteordningene er rettet mot denne gruppa.

Målet med gjennomgangen er ikke å gi en fullstendig oversikt over alt som finnes, men å vise eksempler som får frem bredden av tiltak. Bredden representerer variasjon i både målgruppe for tiltakene, organisering og innhold, og vi har foretatt et utvalg av tiltak blant kommuner og frivillig sektor. Når det gjelder kommunene har vi fokusert på byene som er omfattet av Storbyordningen. I tillegg har vi tatt med noen andre kommuner med prosjekter og tiltak som har utmerket seg og/eller som har offentlig tilgjengelig skriftlig materiale fra arbeidet sitt. Når det gjelder frivillig sektor har vi tatt utgangspunkt i de største og mest sentrale organisasjonene og paraplyorganisasjonene, slik som eksempelvis Idrettsforbundet og Frivillighet Norge.

Et viktig fokus i prosjektet har vært spørsmål knyttet til samarbeidet mellom kommuner og frivillige organisasjoner, og hvordan et slikt samarbeid kan bidra til at utsatte barn og ungdommer i større grad kan delta i fritidsaktiviteter. Frivillige organisasjoner er en sentral aktør på kultur- og fritidsarenaen og et viktig supplement til det kommunale tilbudet (se bl.a. Paulsen mfl, 2012). Her kan en trekke på generelle erfaringer i forholdet mellom frivillige organisasjoner og det offentlige på det sosialfaglige området, og det er mye praktisk erfaring også inn mot kultur, fritid og ferie. Flere studier (f.eks. Hutchinson mfl, 2013; Hallandvik mfl, 2009) finner at det er store forskjeller både mellom og innad i kommuner når det gjelder samarbeid mellom det frivillige og det offentlige. Det påpekes også at en kan komme lenger om en tenker i retning av samarbeid, heller enn at frivillig sektor skal være et frittstående supplement (se blant annet Paulsen mfl, 2012). Med bakgrunn i dette ser vi at det i denne studien vil være nyttig å fokusere på *ulike* måter å samarbeide på og hvordan samarbeid kan bidra til å styrke kvaliteten i tiltakene.

Utgangspunktet for dette prosjektet var at enkelte grupper har lav deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter. Selv om ikke fokuset i denne rapporten er å studere hvilke grupper som er i risikozonen, er forskningen som finnes på feltet relevant som et bakteppe for forståelse. Det er spesielt to spørsmål som går igjen i rapportene på feltet (Grødem 2012; Follesø (red.) 2011; Nuland, Reegård og Sandlie 2010; Kristiansen og Skårberg 2010; Nuland, Hjort, Fløtten og Backe-Hansen 2009, Rambøll 2013, Nødland og Vassenden 2011):

- Hvordan kan utsatte barn og unge inkluderes i fritidsaktiviteter?
- Hvordan fungerer de ulike støtteordningene?

Vi vet for eksempel at det er svært vanskelig å få minoritetspråklige elever inn i fritidsaktiviteter, men at det også er andre grupper barn og unge som i liten grad er inkludert, til tross for store satsinger på inkludering. Det påpekes i eksisterende forskning at man må slippe til kreative, innsatsvillige ildsjeler som opererer best under frie rammebetingelser og at ubyråkratiske ordninger blir viktig (op.cit.). Spørsmålet er hvordan denne typen tilbakemeldinger tas til etterretning i videre utviklingsprosjekter. Vil man etterstrebe å ha ordninger som faktisk støtter opp under lokale idéer og engasjement eller er støtteordningene å anse som passende kun for dem «med riktig profil»? Dette gjelder tiltak som kanskje har en «annerledes» profil eller innretning, men som likevel klarer å få til inkludering. Her handler det blant annet om hvilke rammebetingelser som eksisterer i kommunene og om hvordan lokalt engasjement kan bidra til inkludering.

2.1 Tidligere forskning på feltet

En rekke studier viser at barn og unge fra familier med lav inntekt, særlig langvarig lav inntekt, deltar mindre i ulike former for kultur-, ferie- og fritidsaktiviteter (Friberg, 2005; Kristofersen, 2010; Sletten, 2011; Gjertsen og Olsen, 2011). Lignende funn er også gjort i forhold til flere (til dels overlappende) grupper av barn og unge. Det gjelder for eksempel barn og unge fra minoritetsfamilier, men med store forskjeller innad i gruppa (Berg, 1997; 2010). Andre grupper er blant annet unge med psykiske vansker, barn av foreldre med psykiske vansker og unge med funksjonsnedsettelse (Friberg, 2005; Rambøll, 2008; Gjertsen og Olsen, 2011; Wendelborg og Paulsen, 2014).

Tyngden av forskningen på dette feltet søker å dokumentere hvilke grupper av barn og unge som i mindre grad deltar på ulike former for kultur-, fritids-, eller

sosiale aktiviteter. I tillegg drøftes status for deltakelse i grupper en frykter lettere faller utenfor, og en ser på om det er bestemte typer aktiviteter de faller utenfor. Det kan være snakk om deltakelse i organisasjoner, fritidsklubber eller mer sosiale aktiviteter som å ha med venner hjem. Sletten (2011) viser at lav inntekt kan slå ut ulikt i forhold til ulike aktiviteter, og også at subjektivt opplevd lav inntekt ikke nødvendigvis slår ut på samme måte som mer objektive indikatorer på hva familien har å rutte med. Andre studier spør om årsaken til at barn og unge fra etniske minoriteter deltar mindre: Er det knyttet til barrierer en opplever som minoritet, eller handler det kanskje om levekårsforskjeller eller ulike former for kulturell kapital (Friberg, 2005). Det gjennomgående funnet er at det handler om flere forhold som virker i samspill, men at minoritetsstatus synes å ha en selvstendig effekt.

Når det gjelder funksjonshemmede, gjør Gjertsen og Olsen (2011) en interessant observasjon. Mens det meste av forskningen om unges deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter handler om «aktivitet for alle», retter tyngden av forskning om funksjonshemmete seg mot tiltak som er spesielt rettet mot denne gruppen. Dette har trolig sammenheng med påviste tilgjengelighets-problemer (Rambøll, 2008) og kan også ses i lys av Wendelborg og Paulsens (2014) funn om at når funksjonshemmete barn blir ungdommer, faller deltakelsen i «fritidsaktiviteter for alle» sterkt, mens deltakelsen i aktiviteter som er spesielt innrettet mot gruppa øker. Dermed tiltrekker slike aktiviteter seg økt oppmerksomhet, og kanskje særlig innovative aktiviteter som teater og andre kunstuttrykk (Saur og Johansen, 2009; Ineland, 2007).

For innvandrerungdom kan en se spor av en nesten motsatt tendens. Flere tiltak på 1990-tallet var særtiltak i form av egne nasjonale fritidsgrupper eller egne jentegrupper, men det ble gradvis et sterkere fokus på tiltak som fremmer integrering for alle. Ett eksempel på denne dreiningen er det såkalte Innvandrerungdomsprosjektet i Oslo. Det startet som et rent innvandrerprosjekt der formålet var å forbygge vold og kriminalitet, men ble gradvis et generelt ungdomsprosjekt med aktiviteter som ungdommene selv initierte og styrte (Secka & Jakobsen, 1993). Videre kan etableringen av X-Ray i Oslo tjene som eksempel på et tiltak som fremmer integrering for alle. X-Ray jobber byomfattende og med mål om å fremme inkludering av ungdommer generelt, - et arbeid som initiativtakeren Farooq Farooqi fikk prisen «Årets forbilde» for i 2008.

Vi vet at det kan være svært ulike mekanismer som ligger bak når en gruppe deltar mindre. For funksjonshemmete kan det være knyttet til tilgjengelighet og segregering. For barn i familier med lav inntekt kan det være knyttet til kostnader. For innvandrerungdom kan det skyldes at slike aktiviteter er mindre

vanlig i hjemlandet, at en ikke treffer gruppas interesser eller at det er mindre forståelse blant foreldrene for at barna skal delta i kultur- og fritidsaktiviteter (Berg, 1997, 2010). Forskningen på feltet fokuserer også på spørsmål knyttet til ghettodannelser og segregering, og om dette kan føre til diskriminering så vel som høyere konfliktnivå (Fuglerud og Eriksen, 2007; Anderson, 2000; 2010). Forskning på hva som kjennetegner inkluderende tiltak er imidlertid svært begrenset. Noe finnes (f.eks. Hutchinson mfl, 2013; Hallandvik mfl, 2009), men mye foreligger snarere som erfaringer der noe er oppsummert i «verktøykassa» for økt mangfold som vi refererte til ovenfor, eller på nettstedet «Fritid for alle»². På innvandringsfeltet fins en rekke eksempler som «fargerik idrett» og «innvandrerungdomsprosjektet» som vi viste til i forrige avsnitt. Et interessant aspekt ved det siste er den rollen ungdommenes egne initiativ og medvirkning fikk for utviklingen, en medvirkning som i følge Gjertsen og Olsen (2011) er uvanlig i forbindelse med utformingen av «åpne fritidstiltak».

Spørsmål om forebyggende effekter reises tidvis i litteraturen, ikke minst fordi tiltak for inkludering ofte begrunnes, direkte eller indirekte, med forebyggende potensial. En skal forebygge eksklusjon og/eller sosiale problemer. Men det fins knapt undersøkelser som faktisk kan si noe om slike effekter, og suksessen til forebygging er generelt vanskelig å måle. Gjertsen og Olsen (2011) sin litteraturgjennomgang nevner en rekke studier som er innom temaet, men konklusjonen er at få studier har solide nok funn. De nevner imidlertid en longitudinell svensk studie som indikerer at fritidsklubber kan virke mot sin hensikt i forhold til forebygging av rus og problematferd (Mahoney mfl 2004). Gjertsen og Olsen (2011) oppsummerer likevel at det er stor enighet om forebyggende effekter av fritidsklubber både blant forskere og politikere. De oppfatter dette som et paradoks siden sammenhengene er vanskelig å påvise.

Et interessant bidrag i den sammenhengen er Danielsen og Øia (2006) sin studie av Handlingsprogram Oslo Indre Øst (1997-2006). De finner at svært mange av tiltakene vurderes som positive både i egenvurderinger og eksterne evalueringer.

2.2 Tilskuddsordninger

I følge Nuland, Reegård og Sandlie (2010) er det et stort mangfold av tilskuddsordninger og satsinger som er rettet inn mot inkludering av barn og unge i aktiviteter på fritiden – både av avsluttede og pågående. Blant de viktigste finner vi disse:

² <http://www.fritidforalle.no/forsiden.aspx>

- Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom
- Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn
- Kompetanse- og utviklingstiltak i barnevernet og sosialtjenesten for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og unge
- Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser
- Tiltak for ungdom i risikosoner – Nordlandsprosjektet – Ungdom i svevet
- Frivillig arbeid
- Inkludering i idrettslag
- FriFond

Samlet sett viser rapporter og evalueringer fra disse satsingene at vi har tilskuddsordninger, satsinger og tiltak som fungerer bra. Man når ut til utsatte barn og unge, man utvikler samarbeidsrutiner i hjelpeapparatet, det offentlige byråkratiet utvikler sin organisering, man identifiserer faktorer som må være på plass for å få til et godt arbeid og så videre. I en gjennomgang av statlige tilskuddsmidler mot fattigdom og sosial eksklusjon (Grødem, 2012) spørres det om hvilken betydning tilskuddene har hatt, og svaret er:

I surveyundersøkelsen svarer store flertall av kommunene at tilskuddene i stor, eller svært stor, grad har bidratt til å øke kommunens kompetanse på å avhjelpe fattigdom og sosial eksklusjon, og også at de har bidratt til å øke innsatsen. Interessant nok sier et klart flertall også at de politikkområdene tilskuddene retter seg mot, «helt sikkert ikke» eller «sannsynligvis ikke» ville blitt prioritert hvis tilskuddene ikke hadde vært øremerkede, men blitt gitt som en del av rammetilskuddet. (Grødem 2012:156)

Eksempler på støtteordninger når det gjelder inkludering av barn og unge i fritidsaktiviteter er for det første *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Denne ordningen kaltes tidligere for Storbyordningen og er som navnet tilsier tilknyttet de store byene. Ordningen har blitt utviklet og er fra 2014 delt i to. Fra 2014 handler denne støtteordningen om åpne møteplasser, mens fattigdomsmidlene er tatt over i en ny ordning kalt *Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom*. Med denne nye ordningen er innsatsen mot fattigdom gjort nasjonal og lagt under én støtteordning.

Et annet eksempel på tilskuddsordning er *Inkludering i idrettslag*. Midlene kommer fra Kulturdepartementet, mens det er Idrettsforbundet som administrerer og tildeler midler. Midlene er knyttet til storbyene, samt visse bydeler i og

kommuner rundt Oslo. Fra 2014 er Norges idrettsforbund tildelt 10,5 millioner kroner til arbeidet med tilskuddsordningen Inkludering i idrettslag. På hjemmesiden til Norges Idrettsforbund presenteres ordningen slik:

Det overordnede målet med Inkludering i idrettslag er å bidra til økt deltagelse av nye grupperinger inn i lagenes ordinære aktivitetstilbud, gjennom å motvirke økonomiske og kulturelle barrierer, som kan være til hinder for deltagelse i ordinær idrettsaktivitet. Målgruppen er i hovedsak barn og unge med minoritetsbakgrunn med særskilt fokus på jentenes inkludering. Det er også et mål å øke innvandrerforeldres deltagelse og engasjement i idrettslag.

Inkludering i idrettslag er evaluert av Nødland og Vassenden (2011) og viser en rekke generelle funn knyttet til inkludering av barn og unge i idrettsaktiviteter. Det viktigste man har oppnådd med ordningen er at en større del av idrettsbevegelsen er engasjert i integrering og inkludering. I tillegg har ordningen utløst og opprettholder et større tilbud og engasjement ovenfor barn og unge med minoritetsbakgrunn og barn og unge fra familier med fattigdomsproblematikk. Ordningen er imidlertid mest knyttet til lavterskeltilbud, for eksempel åpen hall, og mindre knyttet til ordinær idrettsvirksomhet. Sentrale funn fra evalueringen viser blant annet at:

- I byer innenfor tilskuddsordningen er arbeidet mer systematisert og har (antakeligvis) et vesentlig større omfang, enn byer som står utenfor
- I de fleste byene er tiltak/tilbud generelle og ikke knyttet til kategorier som kjønn eller innvandrerbakgrunn
- Man finner i hovedsak tre tilnæringer: i) masseprofil, ii) individprofil, og iii) kombinasjonsprofil, hvor massprofilen er mest utbredt særlig i de store byene³
- Foreldre er en ofte omtalt målgruppe
- Fotball og andre lagidretter er utbredt, og det er mindre tilskudd som har gått til tradisjonelle idretter som for eksempel ski

Evalueringen viste at det er ressursgap mellom utsatte gruppers behov og de tilgjengelige frivillige ressursene. Videre at det er krevende å opprettholde trykk på organisering og utvikling av tiltak som inkluderer utsatte grupper og å få flere med i idrettens kjerneområde og ikke bare bruke de åpne tilbudene slik som åpen hall (op.cit.).

³ Masseprofil: med vekt på frie/åpne lavterskeltilbud. Omfatter særlig byer som har høy innvandrerandel, først og fremst Oslo og Drammen. Individprofil: har særskilt vekt på å få med enkeltpersoner i aktiviteter. Kombinasjonsprofil: blanding av masse- og individrettet tiltak.

En annen tilskuddsordning er *FriFond*. Dette er en støtteordning innen kulturområdet i bred forstand som er rettet mot sentralleddet til landsdekkende, frivillige og demokratiske organisasjoner som driver barne- og ungdomsaktivitet. Ordningen skal bidra til en inkluderende kultursektor uavhengig av sosioøkonomisk, kulturell- eller religiøs bakgrunn og funksjonsevne. Finansieringen kommer via spillemidler fra Norsk Tipping og bevilgninger over statsbudsjettet og midlene tildeles av Kulturdepartementet. Evalueringen av FriFond konkluderer med at ordningen når ut til målgruppen og bidrar til økt aktivitet blant barn og unge (Rambøll 2013).

Dette viser at det både er behov for store nasjonale støtteordninger og initiativ for å sikre et bredt fritidstilbud til barn og unge. Imidlertid er det få av disse evalueringene som har sett på effekter og kunnet si noe om inkludering på individnivå.

2.3 Inkludering og integrering

I dette prosjektet skal fokuset rettes mot tiltak der en tar sikte på å *gjøre rekrutteringen mindre sosialt skjev eller sørge for en generelt senket terskel for deltakelse*. Et sentralt punkt er å diskutere begrepene integrering og inkludering og se nærmere på hvordan disse begrepene brukes i praksis. Når en på 1990-tallet byttet ut integrering med inkludering (f.eks. i skolen) var det også et perspektivskifte: En ville flytte fokus fra personen som falt utenfor til at hele miljøet må utvikles i en retning som gir plass for et større mangfold (Tøssebro, 2004). Fokus var ikke på eleven som skulle inn i en vanlig klasse, men at skolen måtte utvikles for å gi rom for alle. I tillegg til å se på prosjekter som har et integrerende mål har derfor et viktig perspektiv i dette prosjektet vært å fokusere på tiltak som er innrettet med mål om å gjøre kultur- og fritidsaktiviteter mer inkluderende for alle, samt tiltak som har tydelig fokus på forebygging.

Thor Sandmel (2014:209) peker på at selve begrepet inkludering er paradoksalt i seg selv «fordi det innebærer sin motsetning, ekskludering. I en gruppe hvor alle er inkludert, vil begrepet aldri dukke opp. Inkludering kommer bare på tale hvis noen i utgangspunktet er ekskludert». Dette prosjektets mandat handler nettopp om at utsatte barn og unge er ekskludert fra ulike fritidsarenaer og at man derfor må studere *inkluderende praksiser*. Å være inkludert handler om å høre til – å være med – å føle at man er en del av felleskapet.

I følge Skogdal (2014:41) kan *inkludering* sees både som «et ideal og en visjon, noe abstrakt som skolen og samfunnet skal sikte mot, mens *deltakelse* kan forstås

som den konkrete og mer målbare dimensjonen av inkludering i praksis». Man forstår altså inkludering som viktigheten av å være sammen med andre og bygge varige vennskap, samt dele erfaringer og bli anerkjent som en del av felleskapet. Det understrekes videre at et viktig kriterium for inkludering er at man bør bli savnet når man ikke er til stede (op.cit.). I følge Ainscow og Miles (2008) handler inkludering i et overordnet perspektiv om å fremme deltakelse og læring i et samfunn for alle, blant annet ved å anerkjenne både forskjellighet og mangfold. Anerkjennelse blir dermed et viktig konsept å fokusere på i studien av de ulike casene.

I lys av dette er det naturlig å fokusere på grad av medvirkning i de tiltakene vi studerer. Det er interessant både å se på medvirkning knyttet til organisering av tiltakene, på hvilken måte har for eksempel frivillige organisasjoner mulighet til å være med å utforme tiltak i regi av kommunen, men også på hvilken måte eller i hvilken grad de ulike målgruppene har medvirkning. Samtidig påpekes det usikkerhet til om en når fram til de som trenger det mest og også en for sterk grad av personavhengighet. Ildsjelens betydning kan imidlertid være dobbel. Det kan gjøre det vanskelig å overføre tiltaket til en annen setting, samtidig kan nettopp det at det drives fram av en ildsjel være et suksesskriterium som kan overføres.

Det er et tankekors at det i mange tilfeller er vanskelig å finne igjen de positive erfaringene fra enkeltprosjektene i de store, landsdekkende ungdomsundersøkelsene (som f.eks. Ung i Norge). Dette kan skyldes flere ting. Selv om et prosjekt i seg selv kan ha vært vellykket, skjer det mye annet i en kommune som kan trekke det generelle bildet ned. Og – selv om det er vedtatt handlingsplaner og avsatt penger (som f.eks. i Groduddalen-satsingen), så er det urealistisk å forvente at det gir tydelige fotavtrykk før det har gått en viss tid. Det er også viktig å understreke at spesielle satsinger som regel blir lagt til områder som er utsatt – enten pga. fattigdomsproblemer eller på grunn av en overrepresentasjon av grupper som er marginalisert i samfunnet. Dette vil selvsagt også påvirke det generelle bildet.

Skolen har en sentral rolle både i teorier om inkludering og for inkludering i praksis. Ved å være en viktig arena for sosial samhandling, sosial organisering og for både formell og uformell læring av språk og kulturelle koder har skolen en nøkkelrolle i inkluderingsarbeidet. I følge Eriksen og Sajjad (2011:38) «representerer skolen en gråsoner mellom det private og det offentlige». I følge blant andre Lundh m.fl., (2014) innebærer skillet mellom integrering/inkludering også en større bevissthet omkring skillet mellom fysisk innlemmelse i

betydningen tilstedeværelse i klasserommet, kontra reell samhandlende deltakelse og tilhørighet til majoritetsgruppen.

2.4 Dypdykk

Gjennomgangen av tidligere forskning viser behov for flere «dypdykk» som kan bidra til å forstå hvorfor og hvordan tiltak fungerer. Her er det særlig viktig å se både på de individuelle aspektene (hvordan tiltakene fungerer overfor enkeltpersoner og grupper), og de organisatoriske aspektene (f.eks. samarbeidet mellom kommuner og frivillig sektor, tverretattlig samarbeid). Vår gjennomgang gir et utgangspunkt for både en diskusjon rundt status quo innen området inkludering av utsatte barn og unge i fritidsaktiviteter i Norge i dag. Den gir også et grunnlag for å komme med anbefalinger for en fremtidig innsats ovenfor målgruppen.

En annen grunn til å foreta dypdykk i et utvalg case, har vært ønsket om løfte frem stemmene til barn, unge og deres familier. Vi ser at det er gjort noe på dette fra før, men vi anser dette prosjektets fokus på brukerne og deltakerne som utfyllende i forhold til tidligere studier. Dette prosjektet med fokus på de unge og familienes stemmer, samt det å observere et bredt spekter av tiltak, er et viktig bidrag for å si noe mer om inkludering enn det man har fått vite til nå. Det har med andre ord behov for dybdekunnskap der de som har deltatt i prosjektene selv får komme til orde. Dette kan gi oss et grunnlag for å identifisere faktorer som kan bidra til bedre inkludering av barn og unge generelt, i tillegg til å få fram spesifikk kunnskap om hvordan kommunene kan tilrettelegge for økt integrering.

En tredje grunn til å gå i dybden på case er at en total breddegjennomgang av tiltakene vanskelig lot seg gjennomføre på en systematisk måte innenfor rammene av dette prosjektet. Det er mange som snakker og skriver om inkludering. Inkludering og integrering skjer på en rekke samfunnsområder – også når det gjelder barn og fritid, men det er vanskelig å gi noen få stikkord som oppsummerer eller gir det store bildet klart og tydelig. Dette skyldes at det er svært mange prosjekter og tiltak under flere støtteordninger. Det er allerede foretatt systematiseringer som for eksempel viser kategoriseringer av tiltak som får støtte til fattigdomstiltak (Nuland, Reegård og Sandlie 2010). Slike gjennomganger, som beskriver gode eksempler på tiltak, gir et viktig bakteppe for våre dypdykk.

3 Gjennomføring og metode

I dette prosjektet har vi studert et utvalg case fra kommuner, bydeler og fra frivillige sektor. Vi har benyttet et kvalitativt design, med et særlig fokus på case som kan belyse god praksis i arbeidet med å styrke utsatte barn og ungdoms oppvekst- og levekår.

Som nevnt innledningsvis er det mange grupper fra ulike sosiale miljø som omfattes av betegnelsen 'utsatte barn og unge', noe som gjør at kunnskapen om utsatte barn og unges oppvekstsituasjon både tilhører ulike politikkområder, forsknings- og praksisfelt. Noe er kategorisert som fattigdomsbekjempelse, noe som områdeløft og nærmiljøtiltak, noe som integreringstiltak, noe som forebyggende barnevern, noe som antirasisme og likestillingstiltak, noe som frivillighetsarbeid osv. De fleste gruppene barn og unge vi har fokusert på berøres av fattigdomsproblematikk, men vi har også med eksempler på prosjekter der målgruppa består av barn som er berørt av andre former for utenforskap. Det kan være barn og unge med funksjonsnedsettelse, innvandrerungdom eller barn og unge som er marginalisert på grunn av psykiske helseproblemer, rus eller kriminalitet.

I den innledende fasen av prosjektet, gjorde vi en gjennomgang av tidligere forskning som i hovedsak beskrives i kapittel 2, samt at vi gjennomførte intervju med nøkkelinformanter. Med bakgrunn i den informasjonen vi fikk gjennom litteraturgjennomgang og intervju med nøkkelinformanter, gjorde vi et strategisk utvalg av ti case. I det følgende skal vi utdype de ulike fasene i datainnsamlingen nærmere.

3.1 Forberedelser og kartlegging

Ved å gjøre sonderingsintervju med nøkkelinformanter ville vi danne oss et bilde av ulike ressurspersonenes generelle vurderinger av ulike inkluderingstiltak. I tillegg bidro dette til å gi en oversikt over tiltak som hadde vært benyttet i noen år slik at det også skulle være mulig å vurdere kriterier for stabilitet. Denne innledende fasen av prosjektet ga oss god oversikt over organisering av ulike prosjekter, ulike typer samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommuner/bydeler samt gode praksiseksempler. Vi gjorde også søk både i kommuner og frivillige organisasjoner sine nettsider for å få en viss oversikt over ulike tiltak og satsinger i ulike deler av landet. Hovedhensikten var å få et bedre bilde over aktuelle case for dybdestudien, og samtidig velge ut case som kunne

svare til de ulike kriteriene for utvalg som var skissert av oppdragsgiver. I følge utlysningen skulle man velge noen prosjekter som hadde direkte støtte fra storbyordningen, men også tiltak utenom storbyordningen skulle fokuseres på. I tråd med utlysningen har vi i hovedsak arbeidet etter følgende utvalgsriterier:

- Tiltak som var pågående (ikke avsluttede eller planlagte tiltak)
- Tiltak knyttet opp mot store frivillige organisasjoner (Redd Barna, Røde Kors)
- Tiltak som ga eksempler både på universelle tiltak og særtiltak (tiltak rettet mot utvalgte grupper)
- Tiltak som ga gode eksempler på organisering
- Tiltak som ga gode eksempler på samarbeid (med et særlig fokus på samarbeid mellom kommuner/bydeler og frivillige arbeid)
- Tiltak som vektla fokus på forebyggende arbeid
- Tiltak som generelt kunne kategoriseres som gode praksiser

Sonderingsintervju

Vi gjennomførte sonderingsintervju med både organisasjoner og enkeltpersoner som ble beskrevet som ressurspersoner. Vi hadde kontakt med følgende organisasjoner: Ungdom og fritid, Redd Barna, Røde Kors, Idrettsforbundet, Håndballforbundet og Mental Helse Ungdom. I tillegg snakket vi med representanter for både fylkeskommuner og kommuner, samt flere av bydelene i Oslo. Vi deltok også på seminar og konferanser, blant annet presentasjon av ungdomsundersøkelsen på kulturhuset ISAK i Trondheim. Videre hadde vi kontakt med utvalgte enkeltpersoner som blant annet hadde fått tildelt priser eller på annen måte utmerket seg i arbeidet for inkludering.

Informantene som ble intervjuet i de innledende fasene av prosjektet kan karakteriseres som typiske «nøkkelinformanter» (Mason, 2005). Dette er personer som ikke bare hadde kjennskap til ungdommen, tiltaket eller de lokale utfordringene, men som gjerne hadde jobbet på feltet i lang tid, som kjente til problematikken og som slik hadde kvalifiserte meninger om hva som kunne gjøres for å bidra til inkludering av barn og unge i utsatte grupper. Første referansegruppemøte ble i hovedsak benyttet til å diskutere både kriterier for utvelging av mulige case samt at medlemmene ble oppfordret til å komme med forslag til mulige case. Vi har videre hatt kontinuerlig kontakt med personer i referansegruppen både for å diskutere utvelging av case og inkluderingsarbeid generelt, og for å balansere utvelgingen av case på en best mulig måte.

E-post til kommuner i storbyordningen

Som et ledd i sonderingen sendte vi ut en e-post til alle kommuner og bydeler som i 2013 var omfattet av storbyordningen, til sammen 23 bykommuner og 8 bydeler. I e-posten ble de informerte om prosjektet, dets formål og hensikt. Vi oppfordret alle kommunene til å dele sine erfaringer og komme med forslag til prosjekter som de mente burde løftes frem eller som kunne fungere som eksempel på gode praksiser. Vi fikk svar fra over en tredjedel av kommunene/bydelene og fikk slik nyttig informasjon om pågående tiltak. Vi tok telefonisk kontakt med flere av kommunene som svarte på henvendelsen, og ett av de utvalgte tiltakene ble valgt ut som en følge av denne sonderingen. Til sammen ble det fortett intervju med ca. 30 personer i denne innledende fasen av prosjektet. Selv om vi snakket med mange ressurspersoner og gjorde flittig bruk av referansegruppens medlemmer vil vi understreke at det er forskergruppen som har hatt det endelige ansvaret for utvelgingen av de strategiske casene vi presenterer i kapittel 4.

Fokus på gode praksiser

Et sentralt punkt i prosjektet har vært å avdekke om det er særskilte kriterier for hvordan møteplasser kan innrettes, organiseres og drives, som støtter opp om bred sosial deltakelse. For å avdekke slike kriterier var vi opptatt av å identifisere tiltak som i større grad enn andre ble ansett som vellykkete, og som slik vil danne grunnlaget for beskrivelser av gode praksiser eller «best practice» (Green, 2001). Ved å identifisere «best practice»-prosesser var målet å identifisere og beskrive enkelte case som både fungerte godt og som vi mente kunne ha overføringsverdi til andre kommuner eller enkelttiltak knyttet til alle tre hovedfokusområdene; organisering, samarbeid og forebygging, og videre til det generelle arbeidet med å inkludere utsatte barn og ungdommer i bydeler og kommuner. De ti casene vi valgte ut inneholder alle eksempler på gode praksiser.

3.2 Case-studien

Med utgangspunkt i funn fra kartleggingsundersøkelsen og dialog med referansegruppen gjorde vi et strategisk utvalg av det Mason (2005) kaller 'pivotal cases'. De 9 utvalgte casene presenteres i sin helhet i kapittel 4. Dette er case som representerer bredde knyttet til utvalgskriteriene skissert ovenfor, case som framstår som eksempler på gode praksiser, og som på grunn av sin karakter har overføringsverdi. Avhengig av tiltakets utforming, organisering og formål har vi benyttet noe ulike metoder i de ulike casene, og har slik hentet inspirasjon fra det som kalles «the Mosaic Approach» (Clark 2005). Vi har hentet informasjon

fra ulike nettsider knyttet til det enkelte tiltaket, samt deltatt på konferanser/seminar.

Det er også foretatt deltakende observasjon i flere av de aktuelle casene. Under slike observasjoner har vi også hatt uformelle samtaler med både deltakere og ledere. Vi vil imidlertid understreke at den konkrete metodebruken har blitt tilpasset det enkelte tiltak, og hva som har vært praktisk mulig å få til innenfor rammene av prosjektet.

Vi har brukt observasjon som metode i flere prosjekter der asylsøkere var målgruppa for prosjektet, blant annet i prosjektene *Informasjonsarbeid i en tidlig fase* (Lauritsen m.fl. 2006) og i *Livsmestring hos enslige mindreårige asylsøkere* (Borhan, 2011). Erfaringen fra disse undersøkelsene og andre prosjekter der vi har brukt ikke-deltakende observasjon som metode er at denne metoden, isolert sett, kan gir et rikt datamateriale. I tillegg kan forskeren med utgangspunkt i observasjonene ha oppfølgingsintervjuer med informantene. Senere i en intervju situasjon kan forskeren henvise til de observerte hendelsene og informantene om avklaringer på det en har observert. I tillegg vil forskeren forstå bedre det som sies under intervju når en selv har deltatt i situasjonen som beskrives.

Videre er det foretatt individuelle intervju med nøkkelinformanter. Det ble gjort intervjuer både med ungdommer, foreldre til barn og unge, samt andre ressurspersoner knyttet til tiltaket (initiativtakere, fritidsledere, ildsjeler, representanter for organisasjonen/idrettslaget/eller kommunen/bydel). Respondentene er strategisk utvalgt (Mason, 2005) hvilket betyr at man velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiv (Thagaard, 2010). En kvalitativ tilnærming gir et grunnlag for å fordype seg i ulike fenomener og opplevelser og slik etablere en bredere og mer inngående forståelse av de temaer som skal studeres. Dybdeintervjuene gav oss mulighet til å stille de spørsmålene vi mente var relevante for å belyse problemstillingene og informantene fikk rom til å dele egne erfaringer og meninger, tanker og refleksjoner. Intervjuene foregikk med støtte i en intervjuguide som anga spørsmål og tema i intervjuene. Intervjuene var imidlertid åpne og samtalepreget for å få fram innsikt som var viktig for informantene som deltok i undersøkelsen (Kvale, 1997; Mason, 2005; Malterud, 2009).

Det er også foretatt fokusgruppeintervju med nøkkelinformanter (initiativtakere, fritidsledere, ildsjeler, representanter for barn, ungdommer og foreldre,

representanter for organisasjoner/idrettslag eller kommune/bydel). Fokusgruppeintervju er nyttige når man ønsker å kartlegge en kollektiv praksis (Hoel og Hvinden 1990), i dette tilfelle bruk av inkluderende fritidstilbud. Det er videre nyttig fordi det bidrar til «å få gjort eksplisitt holdninger eller meninger som har en latent karakter, dvs. holdninger som er bærende i dette systemet uavhengig av om enkeltpersoner artikulere dem» (op.cit. s 137). Informasjon fra fokusgrupper kan slik bidra til å synliggjøre de normsystemer, handlingsmønstre og samhandlingsformer som kan kjennetegne og prege de ulike casene og som slik har overføringsverdi.

Da flere av evalueringene som er gjort de siste årene er foretatt på systemnivå (se for eksempel Nuland mfl. 2009, 2010), la vi i dette prosjektet vekt på å intervjuer både tilretteleggere av tiltakene samt brukere, både barn og ungdommer/unge voksne. Deres perspektiv gir ofte viktige bidrag til å forstå situasjonen, hva tiltaket er for dem og hva slags motivasjon de har for deltakelse. Det å få frem de unges perspektiv er et sentralt anliggende i internasjonal og tverrfaglig barndomsforskning (se for eksempel Corsaro, 1997; James, Jenks og Prout, 1998; Kjørholt, 2004; Qvortrup, 2005) og var et viktig premiss for dette prosjektet. Tilnærmingen i dette prosjektet har slik vært motivert ut fra forventninger om at informasjon både fra ungdommene selv og fra voksenpersoner i ungdommens nettverk er nødvendig for derigjennom å nyansere og utfylle det eksisterende kunnskapsgrunnlaget. Erfaringsfortellinger og levde praksiser kan gi konkrete eksempler på hva som ligger til grunn for ulike ståsted, og dermed utgangspunkt for å utkrystallisere faktorer av betydning for inkludering.

Den danske forskeren Jette Fog snakker om den kvalitative informant som en «person-i-sammenheng» (Fog, 1995) på den måten at man lever som en del av en kulturell kontekst (for eksempel knyttet til ungdommer i utsatte grupper), og slik har unike erfaringer fra denne konteksten. Både barn og unge, deres foreldre og faglige ressurspersoner kan forstås som en «person i sammenheng». Med forskjellig ståsted og ulike erfaringer har informantene gitt oss konkrete eksempler på hva som ligger til grunn for ulike inkluderingsprosesser. Både ungdommer, foreldre og andre ressurspersoner knyttet til deres nettverk har bidratt med unik informasjon og perspektivering om viktige prosesser og opplevelser.

Oversikt over informanter

En oversikt over informanter som har deltatt i prosjektet kan oppsummeres i følgende punkter:

- Sonderingsintervju med om lag 30 informanter, hvorav noen ble intervjuet flere ganger
- Individuelle intervju med ledere/ansatte/frivillige: 40 informanter fordelt på ti case
- Fokusgruppeintervju med ledere/ansatte/frivillige: 35 informanter fordelt på seks fokusgrupper
- Individuelle intervju med barn/ungdom: 83 informanter fordelt på fem tiltak
- Barn/ungdom/brukere intervjuet i grupper: Til sammen 51 ungdommer
- Foreldre: 17 informanter
- Deltakende observasjon i fire tiltak med til sammen ca. 165 barn og unge
- Deltakende observasjon knyttet til det enkelte case

Informantene er rekruttert fra tiltak i ulike deler av landet. Samtlige som sa seg villig til å delta, var udelt positive til undersøkelsen og til å dele sine personlige erfaringer med forskerne. Både ressurspersoner knyttet til det enkelte tiltak og brukere av tiltakene vektla betydningen av å formidle sine erfaringer til oss i håp om at det kunne komme andre til gode. All datainnsamling ble foretatt våren, sommeren og høsten 2014.

3.3 Etske retningslinjer

Prosjektet ble meldt inn og tilrådet av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Alle som deltok ble informert om frivillig deltakelse, og om at all sensitiv informasjon ble behandlet fortrolig. Navnene på de utvalgte tiltakene og deres kommune- eller bydelstilhørighet er kjent, og følgelig også noen sentrale ressurspersoner knyttet til det enkelte tiltak. Samtidig ivaretar vi enkeltpersoners anonymitet ved å omtale dem som ressurspersoner knyttet til de respektive case, og ikke oppgi posisjon. I noen tilfeller har vi likevel vært nødt til å oppgi posisjon på sentrale personer, men da er dette avklart med vedkommende. I analysene hvor vi presenterer sitater fra brukere i de ulike casene ivaretar vi informantenes konfidensialitet og anonymitet gjennom å betegne dem kun som brukere av tiltaket. I de fleste tiltakene var det mange brukere involvert, og det er så langt det lar seg gjøre unnlatt å oppgi detaljer knyttet til den enkelte bruker som kan virke gjenkjennende.

Vi la vekt på å ivareta særlige retningslinjer for inklusjon av barn i samfunnsvitenskapelig forskning (Backe-Hansen, 2009) og satte en nedre

aldersgrense for deltakelse i individuelle intervju til 12 år, noe som er i tråd med aldersgrenser knyttet til barns uttalerett mv. på flere områder. Samtidig hadde vi i noen tilfeller observasjon og samtaler med yngre barn i situasjoner hvor barna var sammen med foreldrene og både barn og foreldre hadde samtykket til dette. For øvrig følger prosjektet barndomssosiologiske faglige anbefalinger for forskning med barn og ungdom, i tråd med Morrow and Richards (1996) som særlig vektlegger fokus på at barn har en annen kompetanse enn voksne og at de er ikke myndige.

3.4 Analyser av det kvalitative materialet

Det å analysere et kvalitativt materiale handler i stor grad om refleksivitet, nærhet og distanse til feltet. I hvor stor grad man er refleksiv handler igjen om faglig ståsted, men også om personlige erfaringer (Widerberg, 2001). Det er ulike meninger om hvor godt man bør kjenne til eller være en del av det feltet man skal forske på. I dette prosjektet har alle forskerne tidligere arbeidet med prosjekter og problemstillinger knyttet til utsatte barn og ungdom spesielt, og marginaliserte grupper generelt. Dette har gitt forskergruppa anledning til å gjøre det Jette Fog betegner som å «*tenke på forhånd*» (1995: 115). Å tenke på forhånd handler om å bli klar over sin egen forforståelse for feltet og temaet man skal forske på – for slik å stå bedre rustet til å unngå feiltolkninger. Samtidig er spesifikk fagkunnskap viktig for å ha god nok innsikt i et tema til å kunne gjøre gode og grundige analyser av det kvalitative materialet.

Analysene av det kvalitative materialet ble i hovedsak gjennomført i to omganger. Innledningsvis ble det foretatt en «within-case» tilnærming (Miles and Huberman, 1994:174) primært ved å bruke åpen koding. Her fikk vi foretatt en foreløpig systematisering av hovedtema fra de ulike casene knyttet til de tre hovedproblemstillingene (organisering, samarbeid og forebygging). Videre ble det foretatt en «cross case» analyse (Miles og Huberman, 1994:174) hvor vi analyserte dataene fra de ulike casene i sin sammenheng. Ved å se hele datamaterialet i sammenheng kunne vi videre identifisere noen dimensjoner som var gjennomgående i det samlede materialet. Resultatene fra denne prosessen er i hovedsak beskrevet i kpt. 5 og 6. Sistnevnte del av analysene ble i hovedsak gjennomført ved at forskergruppen hadde flere analyseseminar der man i felleskap gikk gjennom det samlede materialet og diskuterte funn, tolkninger og mulige sammenhenger.

4 Presentasjon av utvalgte case

Forberedelser og kartlegging, sonderingsintervju og e-post til kommuner i storbyordningen slik det er beskrevet i kpt 3.1. dannet forarbeidet for utvelgingen av de ti tiltakene som her presenteres. Samtidig må det påpekes at vi i denne arbeidsfasen fikk kjennskap til svært mange gode og spennende prosjekt/tiltak, og flere av disse skulle vi gjerne fulgt opp videre. Utfordringen har altså ikke vært å finne gode case, men snarere å måtte velge bort alle de som ikke kunne få plass i denne beskrivelsen. Når vi endte opp med tiltakene under var det en avveining både i henhold til å balansere hensynet til de ulike kriteriene beskrevet i kpt 3.1, hensyn til noe geografisk variasjon og til hva som var praktisk mulig å gjennomføre innenfor rammene av prosjektet. Følgende tiltak ble studert nærmere:

- Trara-prosjektet, Fredrikstad kommune
- X-Ray ungdomskulturhus, Oslo kommune
- S.T.O.L.T, Alna bydel, Oslo kommune
- Nordhordland Padleklubb, Hordaland fylke
- En god nabo, Redd barna, Bergen kommune
- Ferie for alle, Røde kors, Nord-Trøndelag
- Sommerprosjektet, Trondheim kommune
- Kolstad fotball, Trondheim kommune
- Boxåpneren kultursenter, Trondheim kommune
- Cross-Over, Nord-Trøndelag

I det følgende vil vi gi en mer inngående beskrivelse av de ulike prosjektene.

4.1 Trara-prosjektet i Fredrikstad

Fredrikstad er en by med flere utfordringer knyttet til levekår og har blant annet en høyere andel fattige enn landsgjennomsnittet. I Fredrikstad er for eksempel andelen barn i fattige familier 12 prosent mot 8 prosent på landsbasis. Det er også en høyere andel som ikke fullfører videregående skole i Fredrikstad, enn Østfold og landet for øvrig (Fredrikstad kommune 2014).

Utsendingen av mail til kommuner som fikk støtte fra Storbyordningen resulterte som nevnt i mange interessante svar, hvorav ett var fra Fredrikstad kommune. Her ble flere spennende og gode inkluderingsprosjekter listet opp, både gruppe- og fritidstilbud til barn og unge av psykisk syke foreldre, ulike tiltak knyttet til speider, korps og idrett, samt kurs for unge ledere om hvordan man møter barn med en funksjonsvanske (ofte ADHD), barn med innvandrerbakgrunn som har utfordringer knyttet til å forstå språk og kultur, og barn som er meget tilbakeholdne, stille og ofte litt redde for å delta.

Trara-prosjektet ble valgt ut fordi det betegnes som et vellykket inkluderingsprosjekt rettet mot sårbare barn og unge. Prosjektet går ut på å arrangere aktiviteter for barna utenom skoletiden, lokalisert på skolens områder. Tara skole er en byskole med i underkant av 400 elever, lokalisert midt mellom det som karakteriseres som rød og grønn sone⁴. Det betyr at flere av elevene ved skolen kommer fra familier med dårlig økonomi, og 40-50 prosent av elevene har innvandrerbakgrunn. På skolen går det barn fra 40 ulike nasjoner.

Prosjektet ansees som vellykket på den måten at svært mange barn gjennom prosjektet har fått et aktivitetstilbud på fritida, og både barn, foreldre, lærere og representanter for idretten har gitt positive tilbakemeldinger knyttet til prosjektet. Prosjektet har fått positiv omtale i lokale medier og ble i tillegg presentert som et eksempel på «god praksis» ved kommunens seminar om forebygging av sosial ulikhet i helse ved Fredrikstad Helsehus den 18.06.2014 med blant annet representanter fra University of London (se utklipp fra Fredrikstad Blad)⁵. I tillegg til at vi ble kjent med prosjektet gjennom respons på mail, ble også prosjektet anbefalt av enkelte ressurspersoner under sonderingsfasen.

Datainnsamlingen knyttet til Trara-prosjektet besto av et gruppeintervju med 9 personer som representerte både kommunen, skolen og idretten. Flere av personene som deltok i gruppeintervjuet hadde også kontakt med forskerne individuelt på telefon eller på e-mail. Videre gjennomførte vi intervju med fem familier (6 foreldre) og 10 barn som hadde benyttet seg av ulike tilbud. I tre av familiene ble barna og foreldrene intervjuet hver for seg, mens to familier ble intervjuet samlet. Vi gjorde også observasjoner under ulike aktiviteter knyttet til prosjektet hvor til sammen ca 50 barn deltok. Vi var også til stede på det omtalte seminaret ved Fredrikstad Helsehus.

⁴ Fredrikstad kommune har kartlagt levekår (levkårssoner) på mindre geografiske områder som ett ledd i arbeidet med å bedre levekårene i kommunen, og rød sone indikerer områder med utfordrende levekår, spesielt knyttet til økonomi, mens grønn sone indikerer gode levekår (se Fredrikstad kommune 2014).

⁵ <http://www.f-b.no/nyheter/forskere-hyller-trara-prosjektet-1.8479477>

Som ved mange andre skoler har man også ved Trara jobbet aktivt med inkludering og anti mobbing blant annet ved å benytte PALS programmet⁶, en skoleomfattende modell som har til hensikt å fremme et trygt læringsmiljø og sosial og skolefaglig kompetanse hos elevene⁷. Det rapporteres om systematisk holdningsskapende arbeid for å bli bedre på inkludering og integrering av barn og ungdom som av en eller annen grunn trenger litt ekstra oppfølging og/eller «noen ekstra klapp på skulderen for å bli en del av laget». Fra skolens ledelse ble det også understreket at inkluderingstankegangen alltid skal være bredt fokusert blant de ansatte:

«Det er inkludering som gjelder – og det gjelder fra sekretæren på kontoret til alle (...) folk er folk...alle skal og alle kan inkluderes...det er ikke snakk om noe annet» (fra fokusgruppeintervju).

Bakgrunn for Trara-prosjektet: «Om de bare hadde hatt noe organisert på fritida»

Bakgrunnen for prosjektet var at rektor og ledelse ved Trara skole over tid hadde observert et visst antall elever på barne- og mellomtrinnet som «vagabonderte» mye i skolegården etter skoletid, og flere av ressurspersonene knyttet til Trara-prosjektet viste til det samme «hjertesukket»: *Bare de hadde vært med på noe organisert i fritidstida!*

De ansatte snakket derfor med noen av de utsatte elevene, og konkluderer med at flere av barna egentlig ønsket å være med på en organisert fritidsaktivitet, men at dette av ulike årsaker, blant annet vanskelig økonomi, ikke ble støttet hjemmefra. Dette gjaldt både etnisk norske barn og barn med innvandrerbakgrunn, men flest av sistnevnte gruppe. Skolens ledelse drøftet dette som et tema i skolens tverrfaglige team (hvor skolens ledelse deltar sammen med helsesøster, barnevernrepresentant og PP rådgiver), og SLT-koordinator. Det ble bestemt at skolen ønsket å prøve ut et tilbud om idrettslige aktiviteter på skolens arena og Fredrikstad Idrettsråd (FRID) ble kontaktet. Det ble skrevet en enkel avtale mellom kommunen ved Trara skole og Fredrikstad idrettsråd, og laget plan for aktiviteter, ansvarsfordeling knyttet til bruk av lokaler, svømmebasseng, uterom og økonomi.

Et viktig element i organiseringen av dette tiltaket var at det gjennom skolen ble avklart både med barna og foresatte om hvilke aktiviteter som primært var ønsket. Aktivitetene som ble satt i gang ble altså valgt ut med utgangspunkt i

⁶ <http://webfronter.com/fredrikstadgs/TRA/other/Handlingsplan%20mot%20mobbing.pdf>

⁷ <http://www.atferdssenteret.no/informasjon-om-pals-modellen/category161.html>

ønsker fra barna og foreldrene. Det ble satt i gang tiltak med svømmeopplæring, fotballskole, karategruppe, turn, scating, basketball m.m., og alt ble lokalisert på skolens områder. Våren 2014 ble det igangsatt flere aktiviteter hvor svømming viste seg å bli et meget populært tilbud. Da vi var i kontakt med prosjektet deltok om lag 50 barn i aktivitetene og det var venteliste på svømmekurene, dette til tross for at det opprinnelige tilbudet var betydelig utvidet for å kunne skaffe plass til flest mulig elever.

Tett på i rekrutteringsarbeidet

I Trara-prosjektet har man jobbet svært «tett på» med rekruttering av elever, og særlig elever man har kategorisert som utsatt eller i faresonen. Når det gjaldt rekruttering til svømmekursene laget lærerne en liste over prioriterte barn, før de kontaktet hjemmet:

«Kontaktlærer ringte hjem til alle de prioriterte barna og fikk overtalt foreldrene til å si ja. Så ble det sendt ut invitasjon til alle...og det ble en kjemperespons...120 meldte seg på [svømming]med utgangspunkt i en kapasitet på 30 plasser. Kongstenssvømmerne gjorde en helt fantastisk jobb og økte kapasiteten til 70. Det ble streng prioritering og 90 prosent av de som deltar har innvandrerbakgrunn» (fra fokusgruppeintervju).

Selv om man i utgangspunktet hadde ønsket å lage et tilbud som kunne omfatte alle barn, måtte man prioritere.

«Vi ville i utgangspunktet ha åpen påmelding, men da vil de ressurssterke foreldrene komme og ta hele kapasiteten» (fra fokusgruppeintervju).

Sitatet over viser til et dilemma som nevnes i flere sammenhenger, gratistilbud fører ofte til at de som trenger det mest ikke får plass fordi det er først til mølla som gjelder. Ved Trara-prosjektet valgte man derfor å prioritere de elevene man visste ikke hadde noen aktiviteter utenom skolen, og hvor man antok at terskelen for deltakelse var høy:

«Det handlet om økonomi, språk, kultur og fattigdom...det var de kriteriene som lå i bunn, og barn vi så trengte oppfølging» (fra fokusgruppeintervju).

Også foreldrene var fornøyd med denne typen rekruttering:

«Vi fikk med lapp hjem og i tillegg var det en veldig engasjert lærer som ringte og forklarte om prosjektet og aktivitetene» (forelder med innvandrerbakgrunn)

Når det gjelder organisering av selve svømmeopplæringen vises det videre til interne diskusjoner blant lærere og trenere. Skulle man gjøre det slik det vanligvis gjøres og ha gutter og jenter sammen, eller skulle man organisere svømmingen med separate jente- og guttegrupper? Det var gode argumenter for begge deler, men etter flere runder med diskusjoner kom man fram til at man skulle gjøre det «slik det vanligvis gjøres i Norge» med felles svømming for begge kjønn.

«Vi la vekt på at gutter og jenter skulle svømme sammen, og ga klar beskjed om at det var lov å bruke badehijab, men vektla at de har gym sammen i Norge og de har svømming sammen. Og at det er like trygt som ellers» (fokusgruppeintervju).

Foreldre som var skeptiske til en slik ordning ble oppfordret til å bli med og se på. Involvering av foreldre var for øvrig et gjennomgående trekk i tankegangen bak Trara-prosjektet. Det ble understreket både fra skolen og idrettens side at man jobbet aktivt med involvering og trygging av foreldrene og at en ekstra «gevinst» har vært at alle typer foreldre i stor grad har møtt opp på foreldremøtene og deltatt i diskusjoner. Tilbudet om svømming ble meget populært og den første svømmekvelden var også preget av at foreldre deltok. Følgende sitat oppsummerer dette:

«Det var et hærilig kaos, og vi hadde dører som låste seg og dører som var åpne, men alt til gal tid, og fedre som fulgte jentene sine inn i dusjen og mødre i guttedusjen og det var noen som var fullt påkledd og passa på sine, andre var det ikke, og noen gikk inn for å passe på sine og andre gikk inn for å passe på andre sine igjen...og noen skled og noen fanga opp de som skled...(...)...så vi måtte ha et foreldremøte om hvordan vi skulle organisere dette» (fra fokusgruppeintervju).

Etter den første kvelden med svømming ble det arrangert et foreldremøte hvor man tok opp flere tema og «laget regler sammen». Blant annet ble det understreket at selv om jenter og gutter kan være i bassenget sammen er det egne gutte- og jentegarderobes. Fra skolens side hadde man forberedt seg godt til foreldremøtet og laget et utkast til regler. På møtet tok man opp ulike tema med

foreldrene og lot de komme med forslag før man ble enige gjennom diskusjon. Det ble lagt stor vekt på å trygge foreldrene:

«Vi har lenge jobbet aktivt med å trygge foreldre på at aktiviteter er bra og at det er trygt, og særlig fedre som har vært skeptiske og da har man rett og slett bare tatt de i armen og sagt at skal du være med å se... bli med og se hvordan dette fungerer. Så det ble en veldig positiv sak ut av det! Mange av foreldrene snakket på møtet – mange som ikke hadde snakket før» (fra fokusgruppeintervju).

Som en effekt av at svømmekursene ble så populære og at foreldre [innvandrereforeldre spesielt] i sterkere grad kom i dialog med skolen, ble det synliggjort behov for svømmekurs for innvandrereforeldre. Dette var et behov som ble ytret av flere av foreldrene som hadde fulgt barna sine til svømming. Viktigheten av kompetent svømmeopplæring ble også understreket i forbindelse med at det skjedde en tragisk drukningsulykke i nærmiljøet dagen før vårt besøk ved Trara skole. Både lærere og elever var preget av dette, og det kom også til uttrykk i intervjuene med barna: *«Hvis en ikke kan svømme og liker å være ved eller i vannet kan en drukne»*. Behovet for svømmeopplæring speiles også i nyere målinger som viser at nesten halvparten av norske 10 åringer ikke kan svømme, og som *«karakteriserer Norge som et U-land»* når det gjelder svømmeferdigheter bland barn og unge⁸.

Samtidig som svømmekursene gikk sin gang ble det, som nevnt over, i tillegg arrangert flere ulike aktiviteter ved Trara skole (bla fotball, scating, basket, kampsport, bryting, innebandy, m.m.). Det ble understreket flere ganger både i gruppeintervjuet med ansatte/frivillige og i intervju med familiene at lokaliseringen på skolens områder var en god strategi, med tanke på at dette ville skape trygghet for både barn og foreldre *«Vi må tenke idretten til skolen – ikke barna til idretten»*.

Erfaringer med Trara-prosjektet: trygt, tilgjengelig og gratis

Ledelsen ved skolen og FRID la vekt på viktigheten av at aktivitetene ble lagt til skolen: *«Vi tenkte at dette må skje på skolen sånn at det er trygt både for elevene og for foreldrene»*. Som nevnt ble også foreldre sterkt oppfordret til å bli med å se på hva som foregikk, noe flere av foreldrene kommenterte som en god strategi:

⁸<http://www.gjensidigestiftelsen.no/no/forside/Gir+30+millioner+til+sv%C3%B8mmeoppl%C3%A6ring.23348.cms>. Lastet ned 12.12.2014.

«Han fikk lapp hjem og ville være med... jeg ville se hvordan det var og ble med de første gangene...det var ganske mange aktiviteter og vi ble kjent med mange andre» (forelder).

Foreldrene la vekt på at de trygt kunne slippe barna alene til skolegården, de kunne gå dit selv da de kjente veien og foreldrene var trygge på at de fant frem. Det frigjorde samtidig tid for foreldrene som de ellers måtte bruke på å kjøre eller følge, og det ga barna en mulighet til å operere selvstendig i lokalmiljøet. En gutt som ikke hadde vokst opp i skolekretsen sa det enkelt: *Jeg er ikke veldig kjent her, men fordi det er på skolen så trenger jeg ikke å bli kjørt.* Den lokale forankringen er også en trygghetsskapende faktor for foreldrene, som illustrert i følgende sitat:

Jeg synes det er supert at aktivitetene er her på Trara, og at ungene har det så nært tilgjengelig – gjør det veldig lett for dem og de blir veldig selvstendige av det. Godt for meg å kunne bruke tid på for eksempel å lage mat mens de er der. Hadde de vært på ulike steder i byen, til mange ulike tider hadde det ikke vært mulig, da hadde jeg måtte bruke tid på å farte hit og dit (Mor med barn tilknyttet Trara prosjektet).

I gruppeintervjuet ble det understreket at Storbymidlene hadde hatt betydning, blant annet fordi de ble brukt til opplæring av ungdomsledere som igjen leder aktiviteter på skolen. Tilstedeværelse av trygge og kompetente voksne ble også fremhevet av barna vi snakket med, som illustrert i følgende sitat:

«Det er bra med nye venner og så føler jeg meg mer trygg. Hvorfor det? Jo, fordi det alltid er noen voksne i nærheten og da kan jeg spørre hvis det er noe. Jeg har spurt [ungdomsleder] om mye. Og PALS reglene – det virker bra» (skoleelev).

Med trygge omgivelser og kompetente voksne til stede ligger også forholdene til rette for både mestring av aktiviteter og utvidelse av sosiale nettverk:

«Vi lærer forskjellige ting, og hvis vi ikke liker det ene så kan vi prøve noe annet».

Sitatet over er fra en av flere jenter med innvandrerbakgrunn som deltok aktivt i kampsport. Flere av foreldrene forteller stolt om at barna har kommet hjem i godt humør og engasjerte etter å ha prøvd ut flere ulike aktiviteter. Noen legger også

vekt på at det å prøve ut for eksempel kampsport er både viktig og artig for jentene, som en av fedrene uttrykker det: «*da får hun prøve å sparke rett ut!*»

Både foreldre og barn legger vekt på at man gjennom Trara-prosjektet blir kjent med nye ansikter på skolen:

«Vi har jo på en måte fått nye venner til 6.klasse begynner, fordi det har vært gutter fra innføringsklassen medså vi får nye venner og de får bli kjent med nye venner, mange nye venner» (gutt som deltar på aktivitet i skolegården).

«Det er mange i klassen som går der og mange i parallellklassen og mange i den andre klassen...og jeg er veldig god venn med A som også går de»r (jente som deltar på svømming)

«Jeg bare begynte der, og da blir jeg kjent med flere. Nå kjenner jeg nesten alle der og det var mange av vennene mine som gikk der også» (jente som deltar på kampsport)

En far forteller at den eldste sønnen (som ikke deltar i intervjuet) for noen uker siden kom stolt hjem og fortalte at nå hadde han lært å stupe! Far legger vekt på at dette medfører mestring og ferdigheter som er gode å ha når en skal tilbringe sommeren i Norge.

Det å kunne svømme ute om sommeren [i utendørs svømmeanlegg] vektlegges også av noen av barna, og videre at de har råd til dette fordi de «*har fått gratis kort av helsesøster!*» Som i flere andre kommuner praktiserer også Fredrikstad en ordning der barn i utsatte familier kan få økonomisk støtte til aktiviteter [her kort til utebad om sommeren]. Utdeling av kortene blir utført på en diskre måte slik at barn ikke skal stigmatiseres. Både foreldre og barn som deltar i Trara-prosjektet legger vekt på at aktivitetene her er gratis. En av jentene som deltok på svømmekurs uttrykte det slik:

«Jeg hadde lyst til å lære å svømme bakover, og så fikk vi lapp om at det var gratis og det var bra... for mamma liker ikke å bruke så mye penger»

Betydningen av at tilbudet er gratis blir vektlagt i fokusgruppeintervjuet, det rapporteres om at foreldrene har poengerter viktigheten av at slike aktiviteter er gratis både på det omtalte foreldremøtet og i andre sammenhenger. Samtlige foreldre vi intervjuer vektlegger betydningen av at aktivitetene er gratis, og en far

ser dette i en litt større sammenheng: «Jeg håper virkelig de får økonomi til å fortsette! Det er gratis for barna, men ikke for skolen!»

Foreldrene legger vekt på at ved å være med i Trara-prosjektet får barna deres brukt mye mer tid med elever på skolen utenom ordinær skoletid. Dette gjør at de både «utvikler språket» og at de «blir de kjent med mange elever utenfor klassen» og slik utvider det sosiale nettverket sitt. Særlig foreldre med innvandrerbakgrunn legger vekt på dette med språkutvikling og at selv om barna lærer godt norsk og mange nye ord på skolen, er det videre viktig at de også forstår innholdet i de nye begrepene. For eksempel er «respekt» et viktig begrep knyttet til PALS programmet, som barna har mye om på skolen, men en far forteller at han ikke alltid er sikker på at barna forstår hva «respekt» betyr i praksis. I den sammenheng vil aktiviteter i regi av Trara-prosjektet hjelpe barna til å forstå hvordan man faktisk praktiserer «respekt for medelever» hevder han. Foreldrene vi intervjuet var gjennomgående meget fornøyde med tilbudet ved Trara-skole. Mange la vekt på at barna gjennom sin deltakelse både har blitt mer sosiale samt fått et utvidet nettverk. Følgende sitat fra en stolt far kan illustrere dette:

«Vi er to ukjente foreldre, så har vi barn som hilser på alle!» (far)

Tilbudet ved Trara ble ytterligere utvidet i høstsemesteret med nye begynnerkurs i blant annet Taekwondo og bryting. Det arrangeres fotballskole for både jenter og gutter og svømmeopplæringen er ytterligere utvidet. Høsten 2014 var nesten 200 elever påmeldt ulike aktiviteter. Det utgjør over halvparten av elevene ved skolen. Samarbeide med FRID videreføres og skolen er i dialog med flere samarbeidspartnere bl.a. Speideren og den kommunale kulturskolen. Planen er å jobbe videre for å utvide Trara-prosjektet med flere aktiviteter, blant annet dans i samarbeid med den kommunale kulturskolen, og videre at prosjektet skal prøves ut ved flere lokale skoler i nærmiljøet.

Oppsummerende punkter

- Lokalisering på skolen skaper trygghet
- Gratis tilbud gjør det tilgjengelig for alle
- Tilstedeværelse av trygge voksne
- Individuell rekruttering (viktig her er kontaktlærere og helsesøster)
- Tett samarbeid med Idrettsforeningen
- Brukermedvirkning
- Inkludering av og tett dialog med foreldre

4.2 X-Ray Ungdomskulturhus

X-Ray ungdomskulturhus er et godt etablert tiltak, hvor en grunnholdning handler om at «Alle ungdommer er en ressurs» og at man gjennom ungdomshuset kan gi «hjelp til selvhjelp». X-Ray ble etablert allerede i 1994, etter at ungdommene i bydel Grünerløkka ønsket et sted der de kunne utvikle sine evner og interesser. Målet var å gi ungdom i alderen 13-25 år et sted hvor de kunne få mulighet til å utvikle sine kunstneriske interesser gjennom ulike aktiviteter, fortrinnsvis musikk og dans, og hvor ungdomsstyring var et viktig premiss. I 2014 feirer X-Ray ungdomskulturhus 20 års jubileum⁹ og har gjennom årene opparbeidet seg til å bli en solid plattform for mange ungdommer. Dersom man tar en titt på Oslos nåværende artister har mange hatt sitt startpunkt på X-Ray, som for eksempel Samsaya, Juice Crew, Hip-hop gruppa "Quick" og Madcom, og danseren Adil Kahn for å nevne noen.

X-Ray ble valgt ut fordi det er et av de mest benyttede og velkjente kulturhusene i Oslo. X-Ray har bistått ungdom gjennom 20 års virksomhet. Det er et by-omfattende tiltak som bygger på tilgjengelighet for alle og et variert aktivitetstilbud: musikk, dans, diskotek, leksehjelp, mEATing Point (mattilbud med spennende småretter) og skreddersøm for grupper med spesielle interesser eller behov. En av lederne beskriver tilbudet slik:

«Ungdom i Oslo som har interesse for dans, musikk, multimedia, teater, produksjonsteknikker og organisasjonsvirksomhet, kan komme hit og få kvalifisert tilbud og hjelp til å drive hverandre videre. Ungdommer som vil spise sammen, møte en voksen, eller bare ha leksehjelp kan også benytte X-Ray. Det er åpent for alle, og skreddersys av ungdom for ungdom med ønske om å delta i en av gruppene».

Mens hovedtyngden av barn og unge som besøker X-Ray er i aldersgruppen 12 – 25 år har man de senere årene fått innslag av yngre barn, som regel mindre søsken av ungdommer som allerede benytter X-Ray og har derfor startet en barnegruppe i dans (for barn fra 4 år og oppover) som har utviklet seg til å bli et av de mest besøkte aktivitetene ved huset.

X-Ray som case er interessant av flere grunner. Ungdomshuset og ledelsen har i mange år høstet mye positiv omtale i media¹⁰, og har utbredt samarbeid med

⁹ <http://x-rayukh.no/x-ray-ungdomskulturhus-20ars-jubileum/>

¹⁰ Leder ved ungdomshuset og initiativtaker Farooq Farooqi fikk prisen «Årets forbilde» for sitt arbeide med X-Ray i 2008

mange aktører både i offentlige og frivillig sektor. Under omtale av Oslo World Music Festival benyttes begrepet generasjon X-Ray¹¹ med henvisning til kulturhuset. X-Ray er ett av casene som har hatt direkte støtte fra Storbyordningen og gir slik eksempel på bruk av de statlige tilskuddsordningene, senest med støtte til inkluderingsdansen (som vi omtaler nedenfor) gjennom prosjektet «Er det plass for meg?».

Ved X-Ray har vi vært på besøk og observert både husstyremøte samt ulike aktiviteter ved huset. Vi har gjennomført fokusgruppeintervju med ungdommer ved X-Ray og flere intervju/samtaler med de ansatte/ledelsen. X-Ray ble anbefalt fra mange hold, både fra representanter for frivillige organisasjoner og offentlige etater. Ungdomshuset har per i dag 4,2 stillinger, og mye av aktivitetene er basert på frivillig arbeid. Ett gjennomgående trekk ved organiseringen av X-Ray er at man helt fra starten av har jobbet eksplisitt med reell ungdomsstyring.

Reell ungdomsstyring

X-Ray er et ungdomshus med reell ungdomsstyring. Det finnes husregler som er laget av ungdommene, det er absolutt null toleranse for rus, og de som gjør seg tilliten verdig får utdelt nøkkelkort. Ungdomsstyre ble blant annet illustrert under husstyremøtet der man må være under 25 for å ha stemmerett. Er man over 25 år kan man delta, men ikke stemme. Opptak av nye medlemmer foregikk ved at potensielle medlemmer måtte presentere seg og sine behov (for eksempel behov for øvingsrom) og gjerne synge, danse eller vise noen av sine kvalifikasjoner/potensialer. Deretter måtte søkerne gå ut, det ble diskutert og til slutt foretatt en avstemming. Nye medlemmer ble møtte med klapp og jubel. Den kvelden vi observert ble alle tre søkere godkjent. Under fokusgruppeintervjuet med ungdommene ble styresettet nevnt i flere sammenhenger: «*vi har reelt ungdomsstyre – det er det som skiller oss fra andre ungdomsklubber!*» Det ble understreket at dette fungerte meget bra, men at det ikke var uten utfordringer:

«Det er selvsagt ikke uten konflikter men da må man bare fikse det! Det er regler ved huset og absolutt 0-toleranse for rus. De betrodde får nøkkel...men her må man gjøre seg fortjent» (fokusgruppeintervju med ungdommer).

En ungdom forteller videre at hvis man får ett nøkkelkort, er det ikke en selvfølge at man får beholde det: «*Det er ganske transparent her – du må delta eller så mister du kortet*». Det å få nøkkel til huset er et symbol på at du har både

¹¹ <http://www.osloworld.no/nyheter-2013/generasjon-x-ray/>

tillitt, kompetanse og status. De ansatte forteller at mange var svært skeptiske til at ungdommer skulle utstyres med nøkler til et hus fullt av dyrt utstyr, men «*det funker, og det funker fordi det er basert på gjensidig tillitt!*».

En av ungdommene som har erfaring fra flere andre ungdomsklubber uttaler: «*det er annerledes her enn andre plasser fordi vi hele tiden gjør noe [aktiviteter]*» og det understrekes i fokusgruppeintervjuet at man må følge reglene for å være medlem av huset:

«...for eksempel ved andre fritidsklubber så kan alle ha tilgang også er det noen som ødelegger...da detter man litt ned...de som er igjen, men her må du vise at du virkelig vil det!»

«På X-Ray er vi mot mobbing – og hvis du gjør noe galt blir du rett og slett utvist!»

«Du må være seriøs, må ha en plan for å være her».

Også i intervjuene med de ansatte ble ungdomsstyre vektlagt: «*Det er ungdommene som styrer huset, det er de som må ta avgjørelsene. Vi kan hjelpe dem hvis det blir vanskelig, men i utgangspunktet skal ungdommene selv styre*».

I tillegg til at ungdommene lærer mye om demokratiske prosesser og styring foregår det også mye utveksling av informasjon og uformell læring. «Gamle stjerner» kommer og har work-shops eller seminar med ungdommene, og alle vi snakker med uttrykker stolthet av å være en del av ungdomshuset! Ungdommene skryter også av de voksne ved huset, og det går fram at selv om det er ungdommene som skal bestemme er det godt å ha voksne rundt seg. En av ungdommene sa det slik:

«man trenger ikke lange samtaler hver gang, men et smil og et hei! (...) Vi kan lære så mye av å snakke med dem, for eksempel om hvordan man kan starte ungdomssparing på banken osv.»

Inkluderingsdansen

Inkluderingsdansen er et dansekurs i regi av en profesjonell koreograf og pedagog for barn og unge med nedsatt fysisk og/eller psykisk funksjonsevne. Inkluderingsdansen ble fremhevet både av de ansatte og av ungdommene på huset som en viktig aktivitet. Ungdommene som deltar i inkluderingsdansen har vist store fremskritt, både fysisk og i form av mestringsfølelse og de har

gjennomført flere forestillinger. Mens rekruttering til de andre aktivitetene på huset går av seg selv, blir det jobbet aktivt med rekruttering knyttet til inkluderingsdansen. Her fortelles det om inngående kjennskap til nærmiljøet, og om det å tørre å bry seg:

«Det er dessverre noen som gjemmer barna sine, så vi må jobbe med familiene. Jeg har for eksempel banket på døra til familier for å komme i kontakt rundt barn med funksjonshemming og for å fortelle foreldrene om tilbudet vi har her».

Det inviteres til nettverksinfo-møter, det legges vekt på åpenhet, man inviterer familier inn til å se hva som skjer. Her som i Trara-prosjektet jobber man tett på hele familien *«Tror det gir en trygg følelse for familier når de kommer hit. Dette er en trygg arena – de skal se og lære»* (ledelse)

Det vektlegges at ungdommer på huset må lære seg å møte ungdom som er annerledes, og at det hele tiden jobbes aktivt med fordommer. Virkninger av det holdningsskapende arbeidet gjenspeiles i uttalelsene fra ungdommene selv:

«Vi er et kreativt ungdomshus og ungdommene kan selv avgjøre hvem de vil inkludere – men det fungerer bra med inkluderingsdansen» (fra fokusgruppeintervju).

«Og det med inkluderingsdans...de er ungdommer. Det er når de voksne snakker om funksjonsnedsettelse og innvandrere at det blir forskjeller – på X-Ray er vi bare ungdommer» (fra fokusgruppeintervju).

Flere av ungdommene som deltok i fokusgruppen la vekt på at hadde et inkluderende miljø, og at man alle har ansvar for å ta vare på hverandre. Både inkluderingsdansen og dansegrupper for små barn er eksempler på dette. I tillegg til alle aktiviteter som foregår i huset har også X-Ray et utstrakt samarbeid med både bydel, institusjoner og frivillige organisasjoner.

Utstrakt, men uformelt samarbeid

Ved X-Ray foregår det et utbredt samarbeid mellom ulike ungdomsgrupper, mellom ungdom og voksne og mellom X-Ray og andre institusjoner. I følge årsrapporten for 2012 hadde X-Ray samarbeid med Nav, barnevernet, Frydenberg skole, Dragen Juniorklubb, gateteamet, Sinsen Kulturhus, Skeiv verden, Skeiv ungdom, Røde kors, Utekontakten, Helsestasjon for LHBT, Diakonhjemmet, Danmark Gentøfte, Politikere fra Italia Demokrati prosjekt,

Flex FX, Ms Van Romuy og Ms Baroso i forbindelse med Nobelprisutdelingen. Det samarbeides tett mellom ledelsen i X-Ray, de ulike kompetanseområdene som er inne i forhold til kunst/musikkformer og andre arrangører når de større arrangementene står for døra som konserter, battles, og ferietilbud. Når vi spør hva som karakteriserer dette utstrakte samarbeidet legges det vekt på at X-Ray etter hvert er en kjent organisasjon både i Oslo by generelt og i nærmiljøet spesielt og derfor en organisasjon som mange gjerne vil samarbeide med, men samtidig at skal man være med på noe er det fordi man har noe å bidra med i form av kompetanse:

«Vi er kjente, de ser at når de kontakter oss så leverer vi. Vi arbeider seriøst. Det er ordentlig samarbeid, ikke på liksom, skal vi være med på noe skal det gjøres på en ordentlig måte».

Personer fra X-Ray samarbeider derfor både med nærskoler og med barnevern om enkelt saker, for eksempel knyttet til konflikt mellom ulike ungdomsgrupper eller enkelte vanskeligstilte barn. I slike saker kan X-Ray bidra på en konstruktiv måte fordi de har inngående kjennskap til det lokale ungdomsmiljøet. Mens denne type samarbeid med skoler og barnevern er formalisert etter gjeldene normer, gjelder ikke tilsvarende formalitetskrav for det øvrige samarbeidet med ulike organisasjoner og institusjoner. Når vi spør hva som kjennetegner dette samarbeidet er svaret:

«Det er veldig uformelt. Det er best slik. Da står vi begge fritt. Vi skriver ikke noe kontrakt eller noe, men vi samarbeider om arrangement i bydelen. Organisasjoner tar ofte kontakt med oss og vi hjelper til så godt vi kan. De kan låne utstyr eller personer, og vi låner ut og vi leier ut gratis, skriver bare en kontrakt om forsikring av dyre instrumenter etc.»

Videre kommer det fram at denne typen samarbeid også ofte handler om gjensidighet. Mens X-Ray for eksempel kan «låne» vakter av en frivillig organisasjon kan de til gjengjeld donere deler av inntekten til denne organisasjonen. Slik skapes en gjensidig tilhørighet. Ungdomsklubben er involvert i mange arrangementer for barn og ungdom som nattbasket, super søndag, egne jentedager, European Youth European Summit (internasjonalt dialogseminar), Sommersplash (Oslos største ungdomsfestival) m.m. Når det snakkes om det gode samarbeidet X-Ray har med bydelen vektlegges det at «*det er viktig at slike folk tør å være visjonære*», at man ikke bare ser problemer og utfordringer, men tør å tenke litt stort inne i mellom. Noe av samarbeidet med bydelen går ut på å bidra til og tilby aktiviteter for utsatte barn og unge.

Stor gjennomstrømning og fleksibel bruk av lokaler

Det utvises en stor grad av fleksibilitet og smidighet både i forhold til effektiv utnyttning av lokaler og utvidede åpningstider. Lokalene ved X-Ray brukes av nærliggende skoler til for eksempel dansetimer, i tillegg til alle de andre aktivitetene. I følge årsrapporten for 2012 er hele 1000 ungdommer innom X-Ray hver uke. Med en så stor gjennomstrømning og fleksibel bruk av lokaler understrekes det både av de ansatte og av ungdommene selv at man må overholde reglene på huset, blant annet ved å holde det ryddig, rusfritt, og rolig under leksehjelp!

I følge ungdommene er X-Ray «åpent for alle typer mennesker og religion» og begreper som respekt, disiplin, samarbeid, tålmodighet, toleranse, ansvar, «aksept for at vi er forskjellige», samt «respekt for andres tanker og respekt for andres tid», faktorer som understrekes i fokusgruppeintervjuet

Kreative sjeler og kollektive tanker

Årets 20-års jubileum for X-Ray er et resultat av langsiktig jobbing, og det fremheves i intervju med de ansatte at det ligger en bevisst inkluderingstankegang i bunn:

«Vi produserer gode ledere – som er gode forbilder – når man klarer det går det etterhvert av seg selv...(…)…Du får ikke lønn, men du blir ambassadør for X-Ray!»

Det legges vekt på at X-Ray skal ha en forebyggende effekt: «Vi er relasjonsbyggere – og god relasjonsbygging er forebyggende». Som i Trara-prosjektet legges det videre vekt på å trygge foreldrene, som illustrert i følgende sitat:

«En gutt med afrikansk bakgrunn fikk ikke komme hit, da inviterte vi foreldrene hit til å se på – nå får han komme hit alene».

Mens det i Trara-prosjektet ikke ble satt noen begrensninger for foreldres nærvær har de en klar policy ved X-Ray: «Foreldrene kan komme hit å se, men de får ikke være med på alt».

Ifølge de ansatte vi snakket med handler X-Ray om å gi ungdommer mulighetene til å kanalisere: Ungdommen er fri til å bestemme – ja «her er jeg meg». Det å ha et sted å gå til, å ha en hobby, et talent, samt det å bli sett fremheves som viktige

faktorer. Det foregår en kollektiv tenkning og samarbeid mellom ungdom som lærer sammen. Ungdommene vi snakker med legger vekt på at man blir godt tatt i mot og at «*det er veldig ekte her*». Flere forteller også at de har «fått hjelp til å fokusere på de riktige tingene, til «*å ta det gode med inn*» og det legges vekt på at man ved X-Ray må gjøre noe, delta i en aktivitet. I likhet med noen av de andre casene i dette prosjektet har X-Ray bidratt til å gi ungdommer «*en ny sjanse*», slik det formidles i følgende sitat fra en av ungdommene i fokusgruppeintervjuet:

«Ikke sant hvis du står ved elva og noen sier, vil du bli med å kjøre livet ditt rett utenfor eller vil du komme på X-Ray og bli noe, så ikke sant, det sier seg selv...»

Utfordringer

Da X-Ray ble opprettet i 1994 skulle det være en plattform for alle ungdommer som trengte et sted å være – vektlegger betydning av feller plattform. Det er et byomfattende ungdomshus som styres og drives av ungdommene selv. Samtidig skjer det noe når man produserer så mange sterke artister, og terskelen for å komme inn blir kanskje høyere? Da vi besøkte X-Ray kom det tydelig fram at kapasiteten var noe sprenget, men på grunn av kreativ og effektiv bruk av lokaler, fleksibilitet og løsningsorientering klarer man å drive en klubb som besøkes av 1000 ungdommer i uka! Man ønsker seg flere rom, og flere øvingsrom slik at de som for eksempel ikke er gode nok/eller komfortable nok til å rappe i offentlighet kan ha et rom å øve seg på. I intervju med de ansatte blir behovet for mer plass understreket samtidig som det vektlegges at dette ikke må gå ut over X-Rays grunnide om et gjennomsiktig miljø:

«...men rommene må være transparente – gjerne i glass- vi vil ha transparente rom – som grunnideen med X-Ray – det skal være gjennomsiktig!»

Oppsummerende punkter

- Reell ungdomsstyring
- Både universelle og spesifikke tilbud
- Fleksibel bruk av lokaler og fleksible holdninger
- Utstrakt samarbeid med bydel og frivillige organisasjoner
- Tett oppfølging knyttet til utsatte grupper
- Gjensidig tillit

- Kollektiv bevissthet
- Gratis tilbud

4.3 Bydel Alna og S.T.O.L.T prosjektet

Bydel Alna er interessant av flere årsaker. Det er den bydelen i Oslo som har flest barn i alderen 0-17 år (10 560 barn) og som etter EU standard har en andel på 19,3 prosent barn som lever i hushold med inntekt under dagens fattigdomsgrense (2034 barn)¹² og ni av ti familier i fattige familier har ikke vestlig innvanderbakgrunn (Bydel Alna 2013-26). Samtidig har man siden begynnelsen av 2000 tallet oppnådd en betydelig reduksjon i registrert kriminalitet, da denne er mer enn halvert¹³. Bydel Alna mottar storbymidler og har som de fleste andre kommuner både universelle tiltak og målrettede tiltak. Det er også utarbeidet en egen handlingsplan mot fattigdom i barnefamilier, bydel Alna, 2013-2016 (Bydel Alna 2013). Under kontakt med bydelen blir vi informert om mange interessante prosjekter; Gran Åpen skole (som får mye positiv omtale), Alnaskolen (som rekrutterer og utvikle unge lokale ledere) og NAV sin utstyrspool som blir plassert er plassert ved flere fritidsarenaer i nærmiljøet, og som drives i samarbeid med idrettsforeninger og fritidsklubber (Riksrevisjonen 2013-2014). Vi valgte imidlertid å fokusere på STOLT prosjektet.

S.T.O.L.T står for Samarbeid - Trygghet - Omsorg - Likhet – Trivsel og er et kriminalitetsforebyggende, sysselsettings- og integreringsprosjekt. S.T.O.L.T er utviklet som et 6 mnd. ungdomsarbeidsprogram og retter seg mot unge voksne i Groruddalen¹⁴ som av ulike grunner står utenfor utdannings- og arbeidslivet og slik har behov for aktivisering, kompetansebygging og tett oppfølging.

Deltakerne gjennomgår en solid kompetanseheving med innføring i både teori og praksis samt tett individuell oppfølging under hele undervisningsperioden. Målet er at gjennom veiledning, opplæring og praksis vil deltakerne besitte en kompetanse og et forankret grunnlag for sosial kontroll, et mandat til å påvirke og forebygge konflikter, samt motivere og aktivisere ungdom på en positiv måte.

Kull 1 ved STOLTs ungdomsarbeiderprogram ble uteksaminert i mars 2010, og

¹² Barnefattigdom i Oslo er 14,4 prosent og i landet for øvrig 8 prosent.

¹³ Se også Handlingsplan mot fattigdom i barnefamilier, bydel Alna.

¹⁴ Opprinnelig var det bare Bydel Alna som hadde prosjektet, før det ble utvidet med Bydel Grorud. Fra 2014 ble prosjektet et samarbeid mellom samtlige bydeler i Groruddalen (Bydel Bjerke, Bydel Stovner, Bydel Grorud og Bydel Alna).

sommeren 2014 hadde omlag 70 ungdommer mottatt kursbevis. Den overordnede strategien for prosjektet er å ansette og utdanne eldre utsatt ungdom til å jobbe som miljøarbeidere ovenfor yngre risikoungdom, for slik å skape bedre oppvekstsvilkår i lokalmiljøet.

S.T.O.L.T var det tiltaket som fikk flest kryssreferanser. Det ble omtalt og anbefalt både innen ressursgruppen, i bydelen og av flere av de store organisasjonene. Vi har fulgt prosjektet ved å gjennomføre to fokusgruppeintervju i bydelen, intervjuet prosjektleder og i tillegg hatt dybdeintervju med 10 tidligere brukere. Vi har også snakket med samarbeidspartnere blant annet representanter for NAV.

Bakgrunnen for S.T.O.L.T var at man hadde en del erfaringer med ungdom som brukte t-banen som fritidsarena. Man var inspirert av det svenske prosjektet "Lugna gatan" hvor ungdom patruljerer i gatene¹⁵ samtidig som man ville gå dypere inn problematikken. En person brukte ett halvt år på å komme tett på ungdomsmiljøet. Under utviklingen av S.T.O.L.T ble det lagt vekt på at ungdommer skal føle seg trygge i nærmiljøet; «*når 10 ungdommer står og røyker kan det fremstår som ganske skummelt og ha en negativ påvirkning på nærmiljøet*». Man ville jobbe helhetlig med den enkelte person, men også se alle de situasjoner en person står i. En av nøkkelpersonene i S.T.O.L.T forteller:

«Litt av cluet har vært å se hva slags situasjoner er det denne personen står i og så jobbe helhetlig rundt det...hvordan kan vi bruke den fagkompetansen som finnes...og vi må sikre at de er mottakelig for å motta denne fagkompetansen...og det er du ikke hvis du strever økonomisk osv.(...)du må kjenne personen så vi har en times intervju med den enkelte...og da spør vi om alt. Og da er vi mer opptatt av ærlighet enn hva de faktisk har gjort...det har gått greit».

I arbeidet med S.T.O.L.T er det lagt vekt på å se hele mennesket, og at man jobber tverretatlig og tverrsektorielt. S.T.O.L.T ble utviklet som ett halvt års utdanning satt sammen av ulike moduler; gatemekling, konfliktløsning, lokaldemokrati, førstehjelp, frivillig arbeid, trenings- og aktivitetsledelse, omdømmebygging osv. Nøyaktig hvilke tilbud som gis varierer fra semester til semester da man i størst grad benytter lokale og interne ressurser i opplæringsprogrammet. Her tenkes det fleksibelt og ressursbesparende. Det er etablert et tett samarbeid med NAV som gjør at ungdommene får økonomisk støtte under utdanningen, men det forplikter også da det er oppmøteplikt på

¹⁵ <http://lugnagatan.fryshuset.se/>

kurset. Det meste av rekrutteringen foregår også i samarbeid med NAV. Flere av ungdommene forteller at de gjennom S.T.O.L.T fikk en ny sjanse «*S.T.O.L.T var min «second chance»...(...)...skolen var min første*» og flere av ungdommene uttrykte at deltakelse i S.T.O.L.T hadde reddet dem «*hadde det ikke vært for S.T.O.L.T hadde jeg ikke sittet her i dag*».

Alle som fullfører får et kursbevis, og for flere av ungdommene vi snakker med viser det seg at nettopp dette kursbeviset har blitt deres billett til arbeidslivet og en betalt jobb. Mange av ungdommene jobber med forebyggende arbeid og er stasjonert ved skoler eller en prosjektbase i loalmiljøet. Gjennom praksis i kursperioden er det flere av ungdommene som skaffer seg både nyttig jobberfaring og kontakter. Noen får også tilbud om jobb som miljøarbeidere i S.T.O.L.T. Miljøarbeiderne som ansettes i prosjektet jobber oppsøkende og forebyggende mot risikoungdom i alderen 13 – 23 år i Bydel Alna og Bydel Grorud. Dette teamet bygger på ung-til-ung-metoden der ungdom formidler budskapet til andre unge. Ungdom vil kunne identifisere seg med miljøarbeiderne gjennom deres lokale forankring og bakgrunn, og det vil bygges tydelige relasjonelle bånd gjennom miljøarbeidernes kontinuerlige nærvær på ungdommens arenaer. Styrken bak aktørenes lokale forankring og kontinuiteten av tilstedeværelsen i nærmiljøet, vil også synliggjøres gjennom nettverksbygging opp mot familie, venner og andre arenaer. Teamet jobber med oppsøkende og forebyggende arbeid i hele bydelen og felter hovedsakelig i helgene. I tillegg holder teamet gatemeklingskurs på forskjellige skoler i samarbeid med Furuset Ungdomssenter og Felt-teamet. Ungdommene vi intervjuet var udelt positive til S.T.O.L.T «*må gå på S.T.O.L.T for det er kult*», og noen hadde ofret mye for å få skikk på livet sitt ved å delta i S.T.O.L.T: «*Jeg ga alt for dette kurset (...) nå kan jeg selv være en storebror*»

Kurset er populært og har mange moduler. Ungdommene skal gjennom mange tema om ledelse, teambuilding og konflikthåndtering, de lærer om kosthold og ernæring, barnevern, feltarbeid og presentasjonsteknikk. I ett av kursene skal de for eksempel lære om betydningen av kroppsspråk og dette foregår ved at de ved nonverbal kommunikasjon skal lede en løs hest i en ridehall fra det ene hjørnet til det andre. Dette er uvant og lærerikt og flere av ungdommene forteller om komiske, men lærerike situasjoner.

I dybdeintervjuene er det flere av ungdommene som vektlegger at de har besøkt slottet og stortinget og at de gjennom S.T.O.L.T har lært mye om både oppbygging og praktisering av demokrati. Det som imidlertid er gjennomgående i alle intervjuene med tidligere «S.T.O.L.Tere» er deres bevissthet på at de er

rollemodeller i nærmiljøet. Utsagn som «*jeg er en rollemodell uansett hvor jeg er*» var gjennomgående i dataene fra ungdommene.

Noen av ungdommene fortalte også at hvis de skulle «ta seg en fest» måtte de gjøre det hjemme slik at de ikke fremsto som dårlige forbilder i lokalmiljøet, eller de passet på å sette seg anonymt i bakerste t-bane-vogn hvis de var beruset etter en bytur. Omtanken for nærmiljøet og bevisstheten av å være en god rollemodell for yngre elever var veldig tydelig til stede hos alle de 10 ungdommene vi snakket med. Sitatet under fra en av S.T.O.L.Terne som selv skulle bidra i prosjektet er illustrerende i så måte:

«De vekket meg hele tide – de ringte meg og sa ...nå må du komme...de motiverte meg (...) og nå er det jeg som skal ringe å vekke...og det gleder jeg meg til [smiler stort]»

Slik det kom fra i intervjuene med ungdommene var følgende kriterier viktige faktorer i S.T.O.L.T prosjektets suksess.

Oppsummerende punkter

- Dedikerte ledere
- Internjustis – obligatorisk oppmøte for alle
- Kursbeviset gir jobbmulighet
- Kurset gir jobberfaring og kontakter
- Lokal forankring og tette forhold

4.4 Nordhordland padleklubb

Nordhordland padleklubb er en padleklubb i en mindre kommune nord for Bergen. Klubben ble stiftet i 2004 og har medlemmer i alle aldre. Mottoet til klubben er «Padleglede for alle» og viser med det at klubben aktivt reklamerer med at de er en inkluderende klubb for alle som vil padle – uavhengig av kategori, alder og så videre.

Padleklubben er valgt som case av flere årsaker. Klubben er kjent for den inkluderende tankegangen og har vært omtalt i media flere ganger. Klubben har i dag flere funksjonsfunksjonshemmede som medlemmer. De har fellesaktiviteter hvor alle medlemmer inkluderes. Aktivitetens natur gjør at den passer for medlemmer med behov for individuelt tilpasset opplegg. Gjennom sitt

inkluderende arbeid med blant annet tilretting for funksjonshemmede fikk klubben støtte fra Gjensidigestiftelsen. De har også vært nominert til Idrettsforbundets *Inkluderingspris*. Klubben ble også anbefalt av Idrettsforbundet regionalt.

Innsamling av data har foregått både ved deltakende observasjon og intervju. Vi intervjuet to av instruktørene, hvor av den ene var klubbleder og ildsjel for inkludering av utsatte grupper barn og unge. I tillegg gjorde vi tre intervjuer med barn/ungdommer. Blant foreldregruppa intervjuet vi fire foreldre fra ulike familier. Intervjuene ble foretatt hjemme hos familiene og på klubbhuset. Vi deltok også på en av padleaktivitetene til klubben en ettermiddag hvor 15-17 kajaker var på vannet og totalt 23 personer var i aktivitet, inkludert foreldre og treningskontakter.

Organisering

Det hele startet i 2008 med at lederen i klubben snakket med noen i kommunen som gjerne ville ha med flere treningskontakter. Treningskontakter er et supplement eller alternativ til støttekontaktordningen og har fokus på fysisk aktivitet. Tilbudet benyttes av stadig flere kommuner og tilbys til mennesker som har en funksjonsnedsettelse, er syke eller har rusproblemer. Målet er at deltakerne skal få bedre helse og livskvalitet og bli mindre avhengig av hjelpeapparatet. Lederen tok så treningskontaktkurs med det mål om blant annet å inkludere folk med rusproblemer og være et alternativ for unge som falt utenfor fotball. Holdningen til klubbens leder er at aktiviteten deres i seg selv er og skal være inkluderende og dermed forebyggende. Dette har gått igjen som en grunnholdning og forebyggende element:

«Jeg tenkte at en klubb måtte jobbe forebyggende for rus og de som falt utenfor fotballen. Jeg mener at idretten fra begynnelsen var inkluderende, og at idretten har gått bort fra dette. Jeg synes en padleklubb egner seg for inkludering på grunn av aktivitetens natur».

I 2011 ble klubben invitert til å være med på et samarbeidsprosjekt (Friskus 2011) mellom kommunene i Nordhordland hvor formålet var å gi et aktivitetstilbud til funksjonshemmede. Klubben fikk senere midler gjennom Extrastiftelsen til ytterligere ett inkluderingsprosjekt. Dette prosjektet ble kalt *Friskus 2012*. En viktig erfaring klubben gjorde seg og som ble brakt videre til dette nye prosjektet var at klubben selv skulle koordinere og gi informasjon, i motsetning til slik det var i dette forrige prosjektet at kommunene videreformidlet informasjon mellom deltakere, treningskontakter og klubben

med dens instruktører. Det ekstra leddet førte til en del misforståelser som i sin tur gjorde at enkelte treningskontakter falt av. Etter hvert utviklet dette såkalte *Friskus-prosjektet* seg til et lavterskeltilbud for barn og unge. På disse padlingene som foregår ukentlig, deltar funksjonshemmede barn og unge sammen med andre medlemmer i klubben.

Klubben har flere medlemmer som bidrar konkret inn mot gruppen av barn og unge som har ekstra behov. Like fullt er det spesielt to instruktører som gjør en stor innsats. Disse to bruker mye tid både på klubblokale, organisering utenom trening og på selve padleaktivitetene. Instruktørene oppgir at det er interne diskusjoner knyttet til hvor mye fokus den såkalte *Friskusgruppen* og barn skal få, sett opp mot klubbens øvrige aktivitet og medlemmer. De to er dermed ikke bare instruktører, men også ambassadører for denne gruppen av medlemmer – like mye internt som eksternt. I så måte er klubbens tilbud bygget opp på ildsjeler som investerer mye av sin tid og krefter. En av de to instruktørene reflekterte rundt arbeidet deres som beskrives som både givende og samtidig utfordrende:

«Vi tar i mot alle uansett for at de skal trives... gir oss selv mye når vi ser at de klarer det. Det er utfordrende at det har vært lite hjelp, for lite støttekontakter. Noen ganger har vi vært alene med tjue deltakere. Ikke minst sikkerhetsmessig er det en utfordring. Det handler om tilrettelegging, det er vanskelig å komme inn i huset og ut på vannet, slik at det er vanskelig å ta i mot alle».

For de økonomiske midlene klubben har fått har det blitt ordnet med omkleddningsrom som er tilpasset de ulike brukergruppene og innkjøp av våtdrakter. I tillegg har klubben en rekke kajaker til utlån. Deltakerne slipper dermed å stille med eget utstyr som ellers er kostbare investeringer. For øvrig er medlemsavgiften svært lav. Det koster kr 250,- i året for et medlem og ellers kr 100,- for hvert ekstra familiemedlem. I tillegg til at klubben har fått noe eksterne økonomiske midler til innkjøp av utstyr og tilpassing av lokaler, har klubben ellers lite driftsutgifter og trenger ikke hente inn penger fra medlemmene. Som for mange andre klubber av denne type jobber instruktørene gratis. Dette gjør at kostnadene med å drive padling er minimale, og den økonomiske terskelen for inkludering er dermed fjernet eller sterkt redusert.

Forebygging

Flere av dem vi intervjuet nevnte at padling som aktivitet er av en slik art at den passer for utsatte barn og unge. En av deltakerne med en funksjonsnedsettelse utdypet:

«Lederne er flinke til å få alle med og de snakker ikke barnslig til oss, for det har jeg opplevde andre steder. Alle som er her er veldig snille og kommenterer ikke at jeg sleiver. [...] Padlingen passer meg fordi jeg ikke er sterk i beina, men med armene slår jeg en voksen mann i håndbak. I kajakk er jeg likedan som alle andre. Padling er bra fordi jeg da er sammen med andre, fordi da kan jeg tulle litt [smiler]. Og så er det ute, og jeg liker å være i båt på vannet».

Padling er en individuell aktivitet i den forstand at man selv styrer kajakken, padler i sitt eget tempo og kan være i fred og for seg selv uten å forholde seg til en serie med uoversiktlige gruppeinstruksjoner, dette samtidig som at man er en del av en gruppe. På den måten kan barn og unge være sammen med andre og samtidig få styre sin egen deltakelse. En mor og en sønn forklarte hvorfor padling var så bra:

«En del aktiviteter er regelstyrte for hva man kan gjøre, men denne padlingen er mer åpen for alle, alle trenger ikke å gjøre alt likt. De som er har treningen er flinke til å se alle» (Mor)

«Jeg hadde syntes det var kjedelig om det var masse regler og alle måtte gjøre alt likt. Padlingen består like mye av bading som av kajakkpadling» (Gutt).

«Alle er høflige mot hverandre og hjelpsomme. Jeg synes det er nok folk med. Opplegget fungerer inkluderende fordi alle kan være med, men ikke alle trenger å gjøre alt i lag» (Mor).

Siden alle kan være med, men ikke trenger å gjøre ting sammen, kan alle få noe ut av det uansett hvilket nivå man er på. Dette ser ut til å være et sentralt element i forklaringen på hvorfor padlingen passer for ulike barn og unge med spesielt behov for individuelt tilpasning og tilrettelegging. Under observasjon var det noe som kom klart frem. Under padleturen var padlerne inndelt i flere grupper. Noen padlet lengre enn de andre, andre padlet i dobbeltkajakk og fikk dermed assistanse på den måten. Ved at hver og en satt i sin egen kajakk og kunne styre graden av nærvær med andre og hvilken modus man ønsket å ha på aktiviteten, kunne en mangeartet gruppe være på tur sammen. Så lenge medlemmer med en funksjonsnedsettelse fikk hjelp til om bord- og ilandstigning, var det ingen hindringer fra å bli inkludert i aktiviteten.

«Det spesielle med padlingen er at det er mange funksjonshemmede og ikke vanlige folk. Dermed er jeg ikke redd for å gjøre feil. Det er mange positive folk... og så kan jeg være alene om jeg vil uten å måtte avslutte aktiviteten. Så hopper vi fra brygga og det er morsomt [smiler bredt] (Deltaker 11 år)»

Vi var med på observasjon av en padleaktivitet en ettermiddag. Her var vi med på forberedelser, selve padleaktiviteten ute i kajakk og ved landgang. Observasjonen anses som metodisk viktig for å få en forståelse av det arbeidet som gjøres for reelt å inkludere og integrere. Vi fikk sett på samspillet mellom de forskjellige deltakerne og hvordan en aktivitet med så mange ulike personer kan foregå. Ikke minst fikk vi studert forutsetninger for at en såpass krevende aktivitet skal kunne gjennomføres. Viktige forutsetninger vi så var tilstedeværelse av nok voksne som kunne bistå og følge opp deltakerne og at man var nøye med å organisere utstyret og annen klargjøring både før og etter. Dette krever en del arbeid og at man har personer som er villige til å gjøre det ekstraarbeidet som må til:

Padling krever vådrakter og at man ellers er kledd etter temperaturen, det er forholdsvis tunge kajaker som skal håndteres og man er nødt til å ha overoppsyn med alle deltakerne under selve padlingen. Instruktørene opplyser at det også er en del arbeid gjøres utenom selve aktiviteten, eksempelvis møte med foreldre og offentlige og rydding og vasking av klubbhus. Alle klubber, foreninger og lag har noen som gjør mer enn andre. I dette tilfellet tilsier aktivitetens art at det er mye som må klargjøres. Blant annet må det passes på at vådraktene er hengt opp på en måte som gjør at de tørker og instruktøren må ofte komme en time før de andre for å ha alt klart. Kombinasjonen mye utstyr å klargjøre og det faktum at en del av deltakerne må ha bistand til eller ikke klarer å rigge ned og opp utstyret sitt, gjør at inkludering er noe klubben må prioritere og aktivt følge opp. Det er altså ikke nok å *invitere* noen inn samt ha en åpen holdning – man må i tillegg *investere* betraktelig i det å ta inn utsatte barn og unge. Klubben illustrer hvordan det å jobbe inkluderende er et aktivt valg som er gjort vel vitende om at valget krever både energi og ressurser.

En aktivitet som padling, som man intuitivt kan tenke ikke kan inkludere deltakelse av utsatte grupper på grunn av aktivitetens natur, kan med noe tilrettelegging virke nettopp inkluderende. En mor til en gutt forklarte hvordan:

«Det hadde seg slik at gutten min har slitt litt sosialt og vi har sett behov for at han er med på noe. Lagaktiviteter passer dårlig for han. Det har

med de sosiale ferdighetene han har... han er egenrådig, liker å styre ting selv... blir fort lei dersom det er mye regler og dagen er styrt (....). Han kan sitte lenge med en ting han har valgt selv, men mister fort interessen for noe andre har sagt han skal gjøre. Han har hatt vanskeligheter i samspill med andre barn. Fungerer bra sammen med voksne og gjerne når vi har vært med på trening og andre aktiviteter. ... får ikke alltid med seg reglene i den aktiviteten og da blir det mye negativt. Padling passer han, fordi når man er ute så kommer ikke instruksjonen fortløpende, men alle er innforstått med at alle skal være sammen med andre».

I tillegg til det sosiale aspektet og mulighetene til å kunne være for seg selv, trekker informantene frem hvordan uteaktivitet i seg selv er forebyggende som an av medlemmene forklarte: «det er positivt å komme seg ut i frisk luft». Forebyggingsaspektet handler også om at man får trent kroppen, både sett i forhold til generell helsegevinst av fysisk aktivitet og habilitering.

Hadde det ikke vært for padleklubben hadde sønnen min sittet med data. Han er veldig opptatt med chatting via Facebook for tiden. Han har tre venninner som han har mye kontakt med gjennom den chattingen. Sønnen min har behov for at det er noen som ser han og at det er voksne som han er trygg på (Mor til gutt 14 år)

Samarbeid

Klubben har samarbeid med flere aktører som blant annet er grunnen til at de har lave driftsutgifter. En lokal næringslivaktør låner ut huset som klubben bruker til klubblokale. Dette gjøres totalt vederlagsfritt ved at klubben ikke betaler strøm eller andre utgifter. En potensiell utfordring ved en slik ordning er at fremtiden til klubbasen er noe usikker og at klubben lever på andres *good-will*. Enn så lenge er ordningen imidlertid gunstig for klubben som har et klubbhus med kjøkken, god plass for rens og oppbevaring av utstyr, skifte av klær og våtdrakt, samt et oppholdsrom. Samarbeid for klubbens vedkommende handler om at de også må være i kontakt med aktører rundt dem på jevnlig basis for å diskutere og forhandle seg frem til løsninger som ganger klubben generelt og de klubbmedlemmene som trenger ekstra tilpasning spesielt. Området hvor man setter ut kajakkene er eksempelvis blitt utbedret ved hjelp av lokale aktører i forbindelse med en annen planlagt større endring i området som denne næringslivsaktøren satte i gang for sin egen virksomhet. I tillegg har klubben et nært samarbeid med nærmeste frivillighetssentral. Klubbleder forteller om samarbeidet at:

«Frivillighetssentralene er viktige og jeg har tvunget frem at de skal være fødselshjelper for nye prosjekter».

Frivillighetssentralen har vært koblet inn helt fra starten av og nevnes som essensiell for å ha kunnet utvikle og opprettholde tilbudet som klubben gir. For eksempel har det i samarbeid med sentralen blitt laget en spesialhanske som hjelper noen av medlemmene til å holde i padleåren. En av medlemmene har padlet flere sesonger, og sommeren 2014 var første gang vedkommende padlet uten støttehansken. Fra 2008 har samarbeidet med kommunene i nærområdet vært tett. For det første gjennom at klubben har samarbeidet i konkrete prosjekter slik nevnt tidligere. For det andre gjennom at klubben i nær og kontinuerlig kontakt med kommunene klarer å finne løsninger for enkeltpersoner som ønsker å begynne å padle. Klubbleder og «primus motor» beskrev for eksempel hvordan de gjennom at kommunens representant har tillit til at klubben forvalter økonomiske midler korrekt og ellers gjør det de lover. Slik kan man finne individuelle, situasjonsbetingede løsninger som gjør at man kan følge opp deltakere med spesielle behov. Slik vi fikk samarbeidsforholdet beskrevet gikk det like mye på personlige relasjoner og hyppig kontakt, som på formelle samarbeidsavtaler. Dermed er dette et eksempel på hvordan målrettede og engasjerte ildsjeler sammen med ubyråkratiske, fleksible kommunalt ansatte gjennom dialog klarer å finne løsninger på konkrete, uforutsette utfordringer.

Videre er idrettskretsen en nær samarbeidspartner som har vært med lenge. Samarbeidet har i hovedsak foregått på to plan. Det ene planet er konkret. Det var for eksempel kretsen som arrangerte kurs for treningskontaktene (se avsnitt om organisering). På det andre planet handler det om at man vet om hverandre som aktive idrettsambassadører som er positive til å bidra med noe nytt. Det blir et slags ideologisk fellesskap som inspirerer gjensidig. Det har vært en del samarbeid med idrettsrådene, ikke minst i forbindelse med tilgang til innetrening i basseng. I dag er klubben med i en del av ett nytt prosjekt sammen med Idrettskretsen. Delprosjektet handler om padling og psykisk helse.

Oppsummerende punkter

- Klubben har aktiviteter som inkluderer barn, unge og voksne uavhengig av funksjonsgrad pper
- Grunnholdning om at aktiviteten er inkluderende i seg selv og dermed forebyggende
- Uformelt samarbeid med kommune og lokale private aktører
- Lav medlemsavgift

- Individuell tilrettelegging

4.5 Redd Barna sin bosettingsmodell i Bergen

Redd Barna har siden 2000 drevet aktiviteter for barn i asylmottak, men har siden 2008 i sterkere grad arbeidet med aktivisering av barn i familier som er i bosettingsprosessen. Mens tilbudene knyttet til aktivisering av barn og unge i asylmottak mange steder er ganske omfattende, blir ansvaret for dette overlatt til foreldrene når de bosettes. Dette er imidlertid en kritisk fase, mange foreldrene får en reaksjon på at de endelig har fått opphold, og har hverken nødvendig erfaring, kompetanse eller kapasitet til å følge opp kultur- og fritidsaktiviteter for barna (se for eksempel Archambault, 2011). Dermed er det viktig å se på betydningen av det frivillige arbeidet knyttet til integrering av bosatte familier som gjøres i regi av Redd Barna. Et av kriteriene for utvelging av case var at vi skulle ha eksempler hvor kommuner har samarbeid med en eller flere av de store frivillige organisasjonene. Redd Barna er en slik organisasjon. Etter å ha vært i dialog med ledelsen i Redd Barna valgte vi ut Redd Barnas «bosettingsmodell» i Bergen¹⁶. Data for dette caset er individuelle intervjuer med fire ansatte i Redd Barna, individuelle intervju med 3 frivillige samt et fokusgruppeintervju med 4 frivillige. I tillegg har vi intervjuet samarbeidspartnere i kommunen ved introduksjonsprogrammet.

Tiltaket er organisert på den måten at frivillige skal bistå familier med integreringsprosessen, og målet er at barna skal komme seg ut på aktiviteter i nærmiljøet. Frivillige fra Redd Barna drar hjem til familien, snakker med dem og blir kjent med både foreldre og barn. Sammen finner de passende aktiviteter for barna og følger så barna på aktiviteter inntil barna klarer seg uten bistand. Etter en periode, som kan varieres fra 3 mnd. til over ett år, trekker de frivillige seg ut, som regel for å bistå i en ny familie.

De frivillige rekrutteres gjennom intervju og må videre følge to obligatoriske kurs¹⁷. I de fleste tilfeller har man relativt mange frivillige per familie – tre eller fire frivillige bistår den enkelte familie¹⁸. Slik har hver familie en liten gruppe, og man blir dermed mindre sårbar ved sykdom og frafall. Videre arrangeres det møteplasser for de frivillige, for eksempel frokoster, som arena for

¹⁶ Tilsvarende arbeid foregår også i Redd Barna Oslo, bydel Frogner og bydel Ullern, samt at modellen er under utvikling i noen andre byer som Trondheim og Fredrikstad.

¹⁷ De frivillige møter først til Redd Barnas kurs om frivillig arbeid (felles kurs for alle som jobber som frivillige i Redd Barna). Deretter holdes det et dagskurs for familieoppfølgingsmodellen/bosettingsmodellen spesielt. Slik sikrer man at de som skal jobbe som frivillige har noe kompetanse knyttet til bosetting.

¹⁸ I følge Redd Barnas retningslinjer skal man alltid være minst to når man er sammen med barna i en familie

erfaringsutveksling og dialog. Fra ledelsens side legges det vekt på at familiene er i en sårbar situasjon og at det er viktig med dedikerte frivillige. Familien blir rekruttert gjennom introduksjonsprogrammet, og både Redd Barna og kommunen vektlegger verdien av dette samarbeidet.

Tett på og hjelp til selvhjelp

Også i dette tiltaket jobber man «tett på». Kontakten med familiene starter med et møte mellom frivillige, foreldre og kontaktperson ved introduksjonsprogrammet. For å sikre at all informasjon til foreldrene blir kommunisert riktig og at man skal være sikker på at foreldrene forstår rollen til de frivillige benyttes som regel tolk. Etter det første møtet på introduksjonscenteret drar de frivillige ukentlig hjem til familiene. Målet er å få barna med på organisert aktivitet, og at de på sikt skal kunne dra på aktiviteter uten hjelp fra de frivillige, men veien hit kan være lang. De første ukene brukes gjerne til å bli kjent med familien og deres behov.

Det kan også ta litt tid før familien forstår hva som er målet med hjemmebesøkene. Det fortelles om episoder hvor foreldrene for eksempel tror de frivillige bare skal være på besøk og underholde barna, eller bistå foreldrene som trenger hjelp til mye i hverdagen – fra å forklare hvordan man bruker nett-bank eller kjøpe billetter på trikken, til å forklare hva et foreldremøte er. Denne praksisen illustrer hvordan familiene trenger hjelp til mange små hverdagslige gjøremål som må mestres for at barna skal komme seg ut i aktiviteter. Hvis man ikke vet hvordan man skal gå inn på internettsiden til svømmeklubben og melde barna på svømming, blir det ikke svømmekurs neste semester. Familiene bruker ulik tid på å få barna ut i aktiviteter, men det rapporteres både fra Redd Barna frivillige, ledelsen og introduksjonsordningen, at barna etter hvert kommer seg ut i aktiviteter slik målet med prosjektet er.

Vi vet det virker da vi får svært gode tilbakemeldinger fra familiene

Flere av de frivillige snakker også om smitteeffekten innad i familien. Når først ett av barna har blitt med på en aktivitet blir ofte andre søsken inspirert og vil gjerne følge på. I noen tilfeller smitter det også over på foreldre som bidrar med å selge kaffe og steke vafler under fotballkamper og på korpsøvelse. Det rapporteres om foreldre som følger både sine egne og naboens barn til trening og det om en mor som ønsket å begynne med svømming etter å ha fulgt datteren til svømmetrening. Det at barna begynner med ulike aktiviteter kan også bidra til at foreldrene kommer seg ut i lokalmiljøet.

Om samarbeid mellom Redd Barna og kommunen

Både kommunen ved introduksjonsprogrammet og Redd Barna rapporterer om et godt samarbeid.

Vår oppfatning er at det fungerer veldig bra...vi har egentlig ikke noe negativt å si om dette prosjektet...dette er et prosjekt det går bra med!

Et av de organisatoriske grepene som er gjort i Bergen er at Bergen kommune finansierer en koordinatorstilling i 50 prosent ansatt ved Redd Barna. Denne koordinatoren fungerer som bindeleddet mellom Redd Barna og kommunen/introduksjonsprogrammet, og blir fremhevet som en viktig suksessfaktor både fra Redd Barna sin side og fra Bergen kommune. En kommuneansatt forteller:

Vi har møter med koordinator. Det er en kjempefordel at det er en person man kan ha kontakt med. Det hele blir mer oversiktlig og vi har mer kontroll. Vi har kontaktpersoner som følger opp familier her, de her melder i fra når de har familier som ønsker team [frivillige fra Redd Barna], så melder vi videre til koordinator. Vi har en koordinator på hvert vårt sted...og da vet vi at det blir fulgt opp!

Også fra Redd Barna sin side understrekes det at denne stillingen er viktig:

Koordinatoren har en nøkkelrolle. Han snakker både med de frivillige, med familiene, med Redd Barna og med introduksjonsprogrammet...(...)....det sikrer informasjonsflyten.

Jeg skjønner ikke hvordan det skulle gått uten en ansatt koordinator, det kan jeg ikke se for meg at hadde gått rett og slett. Det er jo utrolig mye jobb, ja, det er jo faktisk 50 % stilling. (fokusgruppeintervju med frivillige Redd Barna)

Med en person i en nøkkelrolle har man også en mer «dirkete linje» mellom de frivillige og introduksjonsprogrammet. Dette er viktig fordi de frivillige er tett på familiene og kan slik videreformidle ønsker fra familiene og oppklare misforståelser. En av lederne uttaler at «de frivillige er øynene våre», noe som også betyr at man kan rapportere om tilfeller hvor familiene trenger annen type hjelp, for eksempel fra helsevesen eller barnevern¹⁹.

¹⁹ I de få tilfellene barnevernet blir kontaktet avslutter Redd Barna sitt arbeid i familien

En annen faktor som understrekes fra ulike informanter er ordningen med økonomisk støtte fra kommunen. Hver familie får dekket utgifter til aktiviteter på kr 3000,- pr barn pr år²⁰. Familiene må selv legge ut for disse utgiftene, men med fullmakt fra NAV kan kontaktperson ved introduksjonssenteret enkelt og raskt ordne refusjon av pengene slik at familiene selv slipper å gå til NAV. Flere av de frivillige understreker viktigheten av denne forenklingen.

Oppsummerende punkter

- Hjemmebesøk og nær kontakt med familiene: «nøkkelen er fotfølging»
- Vekt på «empowerment» og barns medvirkning
- Tett samarbeid mellom kommunen og Redd Barna
- Egen koordinatorstilling
- Enkel saksgang for å få dekket utgifter til aktiviteter

4.6 «Ferie for alle» - Røde Kors sitt ferietilbud for barnefamilier

Røde Kors er en av de største frivillige organisasjonene i Norge med rundt 133.000 medlemmer. Organisasjonen jobber både nasjonalt og internasjonalt. Det nasjonale arbeidet innebærer også en rekke fritidsaktiviteter hvor målet er å gi barn og unge tryggere oppvekstvilkår. En av disse aktivitetene er «Ferie for alle».

Røde Kors er en sentral aktør som arrangerer av tilbud til utsatte barn og unge på fritiden, og barn og oppvekst er et fokusområde med økende oppmerksomhet i organisasjonen. Røde Kors har over 30 års erfaring med å tilby ferieopphold og i 2001 ble tilbudet samlet og utvidet under tilbudet «Ferie for alle». Ferietilbudet er det eneste i sitt slag ved at det samler hele familien. Flere av ressurspersonene vi intervjuet innledningsvis, og i referansegruppen, anbefalte Røde Kors «Ferie for alle» som case.

Datainnsamlingen fra dette caset har bestått av flere tilnærminger. Først kontaktet vi Røde Kors Norge sin fagansvarlige for «Ferie for alle»-tilbudet. Hun ble intervjuet vedrørende de overordnede forholdene ved ferietilbudet i Norge. Som fordypningscase anbefalte hun «Ferie for alle»-tilbudet i Midt-Norge som er et samarbeid mellom Sør-Trøndelag Røde Kors og Nord-Trøndelag Røde Kors. Vi

²⁰ Deltakere i introduksjonsprogram som har barn får støtte til en fritidsaktivitet med inntil 3.000 kroner per år per barn i alder fra 1. klasse og opp til 18 år (Bystyresak 171-07).

var så til stede under ett av møtene til styringsgruppen for «Ferie for alle». Denne styringsgruppen representerer både Sør-Trøndelag Røde Kors og Nord-Trøndelag. I forkant av dette intervjuet vi to av styremedlemmene. I tillegg har vi intervjuet koordinatoren for ferietilbudet, som er fast ansatt. Vi var også med under ett av ferieoppholdene og observerte noen av aktivitetene gjennom en hel dag. Her intervjuet vi fire foreldre og 2 barn. Foruten de avgrensete intervjuene snakket vi med flere av de frivillige og deltakerne underveis.

Ferie for hele familien

«Ferie for alle» er gratis for hele familien, inkludert reise, opphold og alle aktiviteter. Målgruppen er familier som har hatt en vanskelig økonomisk situasjon over lengre tid og som ikke har andre feriemuligheter. De frivillige i styringsgruppen utdypet kjennetegnene på deltakerne ytterligere og beskrev hvordan lite eller manglende nettverk går igjen hos familiene som deltar. Videre er det ofte familier med begrenset økonomi og andre grunner slik som sosial angst, rus, og så videre. Et viktig inklusjonskriterium er at familien skal ha minst ett barn mellom 6 og 13 år. Det er fokus på familien som en enhet og i utgangspunktet skal hele familien eller flest mulig, reise sammen. Tanken med det er at familien skal «dele gode opplevelser og skape felles minner», som Røde Kors skriver på sin hjemmeside. Nasjonal fagansvarlig uttalte:

Det er stort poeng at tilbudet er for hele familien, og her skiller vi oss ut fra andre. Vi er de neste som gjør det. Det er en del av det som heter "Røde Kors-vurderingen": dersom noen andre gjør det, skal ikke vi gjøre det. Det er noen andre som har ferietilbud, men da er det kun for barna eller det er religiøse grupper. Vi er uavhengige og er slik de eneste som tilbyr det vi gjør. Familien skal altså oppleve mestring sammen og dette gir effekt ut over selve ferien og opplevelser av å ha vært på tur.

De enkelte aktivitetene arrangeres så langt det lar seg gjøre utendørs avhengig av vær og årstid. I det ligger også at «Ferie for alle» skal være en aktiv ferie hvor både barn og voksne får være med ulike aktiviteter og arrangementer. Ferieoppholdene legges til skoleferiene, og det er i denne tiden at etterspørselen er størst. I 2013 var det 2412 deltakere på ferieoppholdene, 475 frivillige og totalt 50 arrangementer. 700 barn og voksne fikk avslag på grunn av kapasitet. Hvert enkelt ferieopphold har typisk 10-12 familier og 40-50 personer totalt, inkludert frivillige. I tillegg til familieturer arrangerer Røde Kors også noen ferieturer for barn og ungdom opp til 18 år. «Ferie for alle»-tilbud finnes flere steder i landet og selve oppholdene forsøker man å legge til Røde Kors-sentrene Haraldvigen i Vest-Agder, Merket i Oppland eller Eidene i Vestfold. Foruten disse sentrene

avvikles det ferieopphold på en rekke steder. Oppholdet vi deltok på foregikk på Savalen Høyfjellshotell. Stedet har vært brukt flere ganger før, noe som letter samarbeidet mellom Røde Kors og hotellet. En av våre informanter beskrev hvordan hun syntes at bruk av hotell var positivt for henne:

Det at man kan bo på et vanlig hotell sammen med vanlig mennesker gjør at man føler seg integrert i storsamfunnet. Også er det bra med egen spisesal... da får vi være litt i fred samtidig som vi blir inkludert.

Samtidig fikk vi høre at andre deltakere på tidligere opphold har syntes det virket stigmatiserende at de var på et offentlig sted da det ble så tydelig at de selv tilhørte en spesiell gruppe, mens de andre «vanlige» folk ikke gjorde det. Røde Kors evaluerer derfor sine opphold etter hver gang og vurderer kontinuerlig hva som er de beste løsningene. Et annet tema er hvor organisert et opphold bør eller skal være og hva som er det beste for familiene. På den ene siden er det et ferieopphold hvor familiene skal samle krefter og på den andre siden er målet å tilby familiene og særlig barna, opplevelser som de kanskje ikke vil få mulighet til å skaffe seg selv. Vi så selv under observasjonen fordelen med både aktivitet i fellesskap og tid til å gjøre hva man vil selv, som for eksempel å leke eller slappe av i svømmebassenget. På samme måte så vi også at fravær av aktivitet vil kunne gjøre at enkelte blir passive. Ferieoppholdene vil da blant annet måtte balansere mellom disse behovene – noe for øvrig Røde Kors i Midt-Norge klarte bra etter vår vurdering.

Det er de enkelte Røde Kors-distriktene som organiserer sine egne ferieopphold. Hvert distrikt har en koordinator som tar seg av det organisatoriske, slik som informasjon, søknader, koordinering av frivillige og så videre. I tillegg har Røde Kors Norge en nasjonal fagansvarlig. Det er de frivillige fra Røde Kors som leder og driver ferietilbudene. Dersom man inkluderer Røde Kors sin opplæringspakke til alle frivillige så er det følgende krav til frivillige i «Ferie for alle»:

- Grunnkurs i førstehjelp
- Grunnkurs i psykososial førstehjelp
- Fagkurs (spesifikt for temaområdet den frivillige skal jobbe med, her: oppvekst)
- Levere politiattest
- Gjennomføre intervju og obligatorisk opplæring
- Undertegne og overholde etikk- og taushetserklæring
- Ha fylt 18 år

- Ha ID-kort og delta i evalueringssamtale hvert tredje år ved fornying av ID-kortet

Samarbeid

Ansatte i kommunen har oversikt over hvilke barnefamilier som har størst behov for ferieopphold. Derfor samarbeider Røde Kors med skolehelsetjenesten, barneverntjenesten, sosialtjenesten og andre offentlige instanser. Røde Kors sender ut informasjon om tilbudet til kommunene og de aktuelle ansatte. Det er disse ansatte som i sin tur gir informasjon videre til familiene. Kommunene sender så inn en liste med navn og Røde Kors avgjør om de får plass eller avslag. Tilbudet er fullstendig kostnadsfritt for kommunene, bortsett fra transportutgifter til oppsamlingssted. Det heter likevel hos Røde Kors at de skal sørge for at familiene kommer seg helt frem til feriestedet. Det innebærer at i de tilfeller kommunene ikke kan eller vil dekke transportutgifter ordner Røde Kors selv med transport. Koordinatoren for «Ferie for alle» i Midt-Norge utdypet:

Alt skal egentlig være gratis for deltakerne, så dersom ikke kommunene kan ordne med transport, så skal vi gjøre det. Vi sørger for at alle kommer seg dit de skal. Vi finner individuelle løsninger. Noen ganger har vi ordnet taxi for deltakerne eller så har frivillige kjørt dem. Vi har kjørt i 5 timer enkelte ganger.

I styringsgruppemøtet som vi observerte kom det også frem at Røde Kors ved noen anledninger har kjøpt inn både klær og sko som passer for oppholdet, da de så at en del familier manglet utstyr til å kunne delta og heller ikke hadde råd til å gjøre egne innkjøp. For de frivillige var dette en bevisst tilnærming:

Deltakerne slipper å organisere, dette gjelder både for kommunene og for familiene selv. For familier som sliter kan det ofte være et ork å skulle organisere ferier, og det er en grunn til at de ikke kommer seg på ferie på egen hånd.

Dersom man ser på arbeidsmengden Røde Kors gjør sammenlignet med innsatsen fra kommunens er denne skjev; I de fleste sammenhenger er det Røde Kors som sørger for all organiseringen. Det er kun unntaksvis at kommunen må legge ned arbeid uten om å sende inn listene og eventuelt innvilge økonomisk stønad til transport. Ser man derimot på hva som skal til for at kommuner benytter tilbudet, kan bildet bli noe annet. Røde Kors er avhengig av ansatte i kommunene som er villig til å gjøre det lille ekstraarbeidet med å rekruttere deltakere. Saksbehandlerne må sørge for at familiene kommer seg avgårde, både

praktisk og gjennom å trygge dem. I følge koordinatoren var det viktig med *spenstige* saksbehandlere. «Jeg tenker det er ildsjeler som gjør det, som gidder å gjøre det».

En del av ferieoppholdene skjer hos andre aktører som ikke er en del av Røde Kors-organisasjonen. Viktigheten av godt samarbeid med disse er åpenbar for å få til gode og tilpassete opphold og aktiviteter. Over døren til matsalen som Røde Kors benyttet under oppholdet vi var med på, hang det et skilt hvor det sto «Velkommen Røde Kors». Dette indikerte hvordan holdningen fra og samarbeidet med dette hotellet var godt og velfungerende. Hvorvidt en slik synliggjøring virker inkluderende eller ekskluderende kan man diskutere. Vårt inntrykk var at meningene var delte om dette. Et spørsmål her er om det er mulig å samarbeide tett med andre aktører uten at det i noen tilfeller blir synlig hvilken gruppe deltakerne på feieroppholdet er i. En mor som hadde vært med barna sine på flere ferieturer gjennom Røde Kors fortalte hvordan hun hadde vært med i ett opphold på et isolert sted. Hun følte seg da «stuet bort».

Forebygging

I aktivitetsrapporten for «Ferie for alle» for 2013 står spesifisert hva som er målsettingen med tilbudet:

- Nettverksbygging
- Sosial utvikling
- Opplevelse av mestring
- Kulturell inkludering
- Bidra til å styrke familieband

I tillegg er en av hovedhensiktene med tilbudet at også barn i lavinntektsfamilier skal ha noe å fortelle om når de kommer tilbake fra skoleferie. På hjemmesiden til Røde Kors står det følgende om «Ferie for alle»:

Et økende antall barn i Norge vokser opp i familier med en inntekt under fattigdomsgrensen. Disse barna kan ikke delta på de samme fritidsaktivitetene som klassekameratene, og de har ofte ingen ferieturer å snakke om etter sommerferien. Mange av barna forteller om en oppvekst hvor de føler seg utenfor og mistrives i hverdagen. Gjennom Ferie for alle får familier med svak økonomi tilbud om en unik ferieopplevelse for hele familien.

I tillegg til å fokusere på selve oppholdene søker Røde Kors aktivt å sikre at barna som har deltatt på «Ferie for alle» skal få tilbud om å delta i andre fritidsaktiviteter i lokalsamfunnet sitt når ferieoppholdet er over. På den måten kan man si inkluderingsaspektet er todelt: man søker å inkludere barn og unge blant jevnaldrende ved at også disse barna skal ha noe å fortelle om når andre barn på skolen snakker om hva de har gjort i feriene og man jobber for at barna skal begynne med andre fritidsaktiviteter uten om ferieoppholdene. Forebyggingselementet vises også i måten man organiserer oppholdene på: man forsøker å sette sammen grupper som passer sammen. En måte å gjøre dette på er å gi plass til begge familiene dersom det er to fra samme sted eller kommune som søker på samme opphold. Slik kan man legge til rette for at de har kontakt i ettertid.

«Ferie for alle» i Midt-Norge

Fagansvarlig I Røde Kors Norge anbefalte Midt-Norge som fordypningscase. Årsakene til det var de har kommet langt på området, har en bra organisering og har gjennomført en rekke ferieopphold som gir et godt bilde over hva «Ferie for alle» er. I Midt-Norge har Røde kors Sør-Trøndelag slått seg sammen med Røde kors Nord-Trøndelag. De har egen styringsgruppe av frivillige som organiserer til sammen 6 opphold gjennom året. Sommeroppholdet for familier i 2014 ble utvidet med et ekstra opphold på grunn av ekstra bevilgninger. For Midt-Norges del benytter de fleste kommunene i Nord-Trøndelag seg av tilbudene, mens i Sør-Trøndelag er det mest Trondheim kommune. Mor til tre barn om hvordan «Ferie for alle»-tilbudet er forebyggende:

Vi får mer energi av å være her. Vi er i en situasjon hvor vi har mye negativt, så drar vi bort og gjør noe annet, vi får energi, og det smitter over på ungene. Vi møter folk i samme situasjon og utveksler erfaringer.

Det er et kjempe tilbud, det hadde ikke blitt noe ferietilbud ellers. Jeg fikk vite om tilbudet via rådgiveren hos NAV. Det var rådgiveren selv som syntes synd på oss som ikke hadde noe ferie å dra og hun foreslo det. Hun hadde sett det på internett, slik jeg forsto. Jeg er under gjeldsordning, og det har jeg vært siden gutten kom til. Jeg har hatt aleneansvar for sønnen min siden han var fem måneder gammel. Ferietilbudet betyr mye for meg og min sønn... det å komme seg bort, være sammen med hverandre, andre familier og andre barn. Og det å oppleve nye ting.

Ferie for alle er et tilbud som illustrer betydningen av å se hele familien under ett, og å tilby familietilbud som er gratis og med individuelle tilpasninger.

Oppsummerende punkter

- «Ferie for alle» er det eneste ferietilbudet som samler hele familien
- Helt gratis for deltakerne
- Individuelle løsninger (hjelp til organisering og transport)
- Gir mulighet til å bygge relasjoner for fremtiden
- Samarbeid mellom Røde Kors og kommunen

4.7 Sommerprosjektet – et annerledes barnevernprosjekt

Sommerprosjektets²¹ målgruppe er ungdom som har utfordringer knyttet til rus, kriminalitet og vold, de fleste sliter også med dårlige økonomi. En av målsettingene med Sommerprosjektet var å gi ungdom i risiko tilbud om aktiviteter som kunne føre til bedre adferd. Grunnen til at Sommerprosjektet er tatt med som case knyttet til fritid er at det treffer flere av målsettingene i prosjektet: det omhandler ungdom i risiko, det jobbes sosialfaglig i tiltaket, det er stort fokus på samarbeid og det har fokus på forebygging. Det skiller seg ut som "et annerledes barneverntiltak" blant annet fordi det jobbes aktivitetsrettet og det er fokus på ungdommenes vennenettverk.

Datainnsamlingen i dette caset er basert på en kombinasjon av kvalitative dybdeintervju med ungdommer, fokusgruppeintervju med ungdommer, gruppeintervju med ansatte og samtaleliknende intervjuer med ansatte i hjelpeapparatet. Den samlede informantgruppen består av 25 ungdommer, seks ansatte i Sommerprosjektet, fire ansatte i andre deler av hjelpeapparatet (politi, Barnevernvakta og Barne- og familietjenesten forvaltning), en mor og sommerprosjektets veileder. I tillegg til dette har det vært gjennomført deltakende observasjon og dokumentgjennomgang.

Bakgrunn for Sommerprosjektet

Sommerprosjektet ble startet i 2005. Bakgrunnen var at det i et møte i Trygghetsforum ble ytret stor bekymring for tre navngitte ungdommer som hadde en negativ utvikling i form av asosial atferd med blant annet vold og kriminalitet. Det ble ytret bekymringer fra både barnevern, skole og politi, og det ble øvd stort påtrykk på at *noe måtte gjøres*. Den store bekymringen og mangel

²¹ Denne case-beskrivelsen bygger på rapporten "Ungdom i risiko" (Paulsen 2014).

på gode tiltak førte til opprettelsen av Sommerprosjektet kun 11 dager etter politiets henvendelse til Trygghetsforum. Hovedmålsettingen var å *forhindre ny kriminalitet og negativ kontakt med politiet*²².

Målgruppen for prosjektet har vært ungdom i alderen 12-18 år²³, som har tilhørighet til et miljø preget av asosial atferd. Sommerprosjektet startet i utgangspunktet som et gruppetiltak, som innebar at ungdommene hadde tilhørighet til en gruppe som hadde, eller var i ferd med å utvikle, en asosial atferd. Disse gruppene var i stor grad preget av rus, vold og/eller kriminell atferd.

Den metodiske tilnærmingen var den gang: 1) kontaktetablering via positive aktiviteter, 2) "tett på" og hyppig kontakt med ungdommene og 3) tilgjengelighet og mulighet for døgntkontinuerlig telefonkontakt. Prosjektet skulle i utgangspunktet vare i 6 uker sommeren 2005, derav navnet "Sommerprosjektet". Det var i 2005 to ansatte i prosjektet. Etter opprettelsen av Sommerprosjektet så man at dette var et tiltak det var behov for også opp mot andre ungdommer, og tiltaket ble videreført. Sommerprosjektet har gjennomgått store endringer gjennom de årene de har eksistert, både i bemanning, ansvars- og arbeidsoppgaver, metoder og målgruppe.

På tross av store endringer har hovedmålsettingen om å forhindre ny kriminalitet og negativ kontakt med politiet stått fast gjennom hele perioden som Sommerprosjektet har eksistert. I tillegg settes det individuelle mål i samarbeid med ungdommen, som nedfelles i en handlingsplan for ungdommen. Målene i handlingsplanen er konkrete og handler om dagligdagse forhold som dagtilbud, bosted og fritidsaktiviteter.

Tro, tilgjengelighet og tillit

Sommerprosjektet er en del av tiltakskjeden i Barne- og familietjenesten i Trondheim, og er et hjelpetiltak etter Lov om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-4. Målgruppa er ungdom mellom 12- 23²⁴ år med tilhørighet til et miljø preget av asosial atferd. Gruppene var i ulike grad preget av vold, rus og kriminalitet. De ansatte forteller at det på dette punktet har skjedd relativt store nedringer siden i oppstarten ved at de nå jobber med individuelt enn de gjorde tidligere, noe vi skal komme tilbake til senere.

²² Se underveis-rapport fra sommerprosjektet (2007). *Tilbakeblikk på veien videre*.

²³ Målgruppa ble senere utvidet til å gjelde ungdom i alderen 12-23 år. På intervju tidspunktet har noen av informantene gått ut av prosjektet og er derfor eldre.

²⁴ I utgangspunktet var prosjektet rettet mot aldersgruppen 12-18, men ble senere utvidet til å gjelde aldersgruppen 12- 23 år.

Det har gjennom hele prosjektperioden vært en viktig forutsetning at dette er et frivillig tiltak, og at ungdommene selv ønsker bistand. Ved oppstartsamtalen med ungdom og foreldre må ungdommen skrive under på samtykkeerklæring hvor ungdommen gir samtykke til å innhente og utveksle informasjon og opplysninger med samarbeidspartnere. Det presiseres av de ansatte at informasjon kun innhentes eller utveksles dersom det anses å være til ungdommens beste.

Sommerprosjektet har en tydelig definert ideologi med ungdommen i fokus, og ønsker å være en trygg ramme rundt ungdommen samt å være en støtte for dem i deres relasjon til andre. Det er et gjennomgående fokus på ungdommens *relasjoner* til andre, både samarbeidspartnere, familie, skole, venner osv. Begrepene "samarbeid", "åpenhet" og "dialog" viser til viktige prinsipper i Sommerprosjektets kontakt med ungdommene, familiene og hjelpeapparatet for øvrig.

Videre bygger Sommerprosjektets ideologi på tre grunnpilarer: *tro*, *tilgjengelighet* og *tillit*. *Tro* handler om å ha tro på ungdommens historier og deres vilje og evne til endring, og bygger på en grunntanke om at ungdommene er eksperter på eget liv. *Tilgjengelighet* handler om tilstedeværelse i ungdommenes liv, at de skal få tak i noen når de ringer. Sommerprosjektet har som mål at de skal stille opp på kort varsel og er tilgjengelig på telefon hele døgnet. Den tredje grunnpilaren er *tillit*. Sommerprosjektet er opptatt av at mange av ungdommene de jobber med har opplevd at voksne ikke har vært til å stole på, både fra foreldre og hjelpeapparatet. Sommerprosjektet har derfor et sterkt fokus på å holde det de lover og å stille opp for ungdommene når de har behov for det. Et annet viktig prinsipp i sommerprosjektet er at de ikke har noen ekskluderingskriterier, *vi skal stå der enten det ryker eller fyker. Vi er her og vi står støtt*.

Sommerprosjektet er en kombinasjon av et endringstiltak og et kompensierende tiltak. Kompensierende tiltak viser til tiltak som nettopp kompenserer og avhjelper familiens og barnets omsorgssituasjon. Mange har foreldre som ikke strekker til, og ofte fyller de ansatte deler av en rolle som vanligvis ville ligget til foreldrene, eksempelvis å være med på avhør, på møter på skolen osv. Ofte handler dette om foreldre som selv har store utfordringer knyttet til enten rus, psykiatri eller andre utfordringer, eller det kan skyldes et fastlåst mønster og manglende kommunikasjon i familien. Endringstiltak (også kalt strukturerende eller kurerende tiltak) skaper mer varige endringer i familien gjennom å øke foreldreferdigheter, utvikle samspill, bygge opp foreldrenes kompetanse, ansvarliggjøre de involverte og aktivere nettverk rundt barnet (Prop. 106 L.

2012-2013). Endringsarbeidet i sommerprosjektet ligger i samarbeidet med hjemmet og samarbeidspartnere og det å skape en endring i både hjemmesituasjonen og relasjonen til nettverket, og også i å skape endring i ungdommens atferd knyttet til rus, kriminalitet osv.

En sammensatt og mangfoldig gruppe både når det gjelder utfordringer og behov gjør at Sommerprosjektets tilnæringsmåter er mange og varierte. De ulike metodene og tilnæringsmåtene støtter opp om hverandre og gir flere innfallsvinkler og mulige løsninger. Den metodiske tilnærmingen kan kategorisere i seks ulike punkter:

Relasjonsbygging

Relasjonsbygging og fokuset på å bygge gode relasjoner til ungdommene ser ut til å være den aller viktigste metodiske tilnærmingen i prosjektet. De ansatte uttrykker tydelig at de forsøker å bygge en tett relasjon til ungdommene og at relasjonsbyggingen kan sees på som den første byggesteinen i arbeidet med ungdommen. De jobber med å skape gode relasjoner gjennom å være tilstede for dem, vise dem respekt og bygge gjensidig tillit. De beskriver at de gir mye av seg selv i kontakten med ungdommene og at de ikke har den "typiske distansen som andre deler av barnevernet snakker om". De beskriver at de vil vise ungdommene at de bryr seg om dem, og at ved å gi ungdommene et lite innblikk i sin verden kan sørge for at de ikke bare er "nok en hjelper", noe som også bekreftes av ungdommene selv.

Gruppetenkning og tilstedeværelse på ungdommenes arena

De aller fleste av ungdommene som har vært i kontakt med Sommerprosjektet har mottatt hjelp fra andre deler av hjelpeapparatet og barnevernet tidligere. Dette har veldig ofte vært tiltak som har vært individuelle og hvor de har blitt tatt bort fra vennenettverket sitt for å være med på aktiviteter, samtaler, behandling eller liknende. Sommerprosjektets tanke har imidlertid vært at gjengen gir ungdommen en følelse av trygghet, forutsigbarhet og tilhørighet, som de vanskelig kan få i et annet sosialt system. Ungdommene søker sammen med likesinnede fordi de får/ søker noe de føler at de mangler, og for ungdommene selv ansees vennegjengen hensiktsmessig og nødvendig. Med bakgrunn i dette ser sommerprosjektet det som viktig å bli kjent med vennegjengen, ta tak i de positive egenskapene som ligger der og bruke dette som verktøy i arbeidet med ungdommene. I tillegg kan de ved å jobbe med hele grupper nå flere ungdommer samtidig, da flere ofte er i samme gjeng.

Når ungdommene blir spurt om å reflektere rundt Sommerprosjektets nettverkstenkning og fokus på "gjengen" svarer de at de synes dette er positivt. De eldste

ungdommene er de som responderer mest på dette, noe som kan gjenspeile det de ansatte forteller om at det var lettere å få til fellesaktiviteter tidligere i prosjektet. To av ungdommene på 24 år sa følgende i et gruppeintervju:

«Nei, det er jo en bra ting det. En finner jo på ting med kompisene sine til vanlig også liksom. Så hvis det hadde vært bare 3 stk. som hadde individuelle kontakt så hadde det ikke blitt det samme da, med det sosiale og sånne ting» (ungdom).

«Det er sikkert for å bygge litt rusfritt nettverk også da. Det er ikke alle kompisene som ruser seg. Dra med dem og finne på noe, tror det har mye med det å gjøre»(ungdom).

Også flere av samarbeidspartnerne mente at gruppetenkningen var positiv. På den ene siden kan det motivere ungdommene til å bli med, det kan skape felles opplevelser uten rus og det skaper positive opplevelser og minner. I tillegg kan det virke forebyggende ved at ungdommer som i utgangspunktet ikke har tiltak, men som er i "faresonen" får et tilbud. På denne måten bidrar også fokuset på "gjengen" til at Sommerprosjektet har et forebyggende aspekt. Dette var spesielt informantene i politiet opptatt av og han sa:

«Altså når du jobber opp mot et enkeltindivid som er en ungdom, så har du de her "hengerne". De kommer jo, de er jo med. Ja, skal du da ta med ungdommen inn på den her pizzabiten eller skal du ta med vennene også? Som kanskje ikke er så godt kjent, men som også lever i den her gråsonen på akseptabel/ikke akseptabel, kriminell/ikke kriminell atferd. Gjennom det at du prøver å bygge en kontakt eller en relasjon med dem også, som kanskje kan være positive påvirkere på den ungdommen som du egentlig skal jobbe med. Og der synes jeg Sommerprosjektet har vært fantastisk flink! Til å jobbe med enkeltindivid, men også jobbe med litt mindre grupper som det er naturlig å jobbe med som gruppe»

Sommerprosjektet er også opptatt av å være tilstede på gata og miljøet, altså drive oppsøkende arbeid. Dette gjør at de har mulighet til å ha oversikt og å være tilstede på de ulike arenaer som ungdommene beveger seg på, både i sentrum, i vennegjengen, i familien, på skole/jobb og i annen kontakt med hjelpeapparatet. Dette gjør at sommerprosjektet er ute på steder og arrangementer hvor ungdommene er og at de har tett kontakt med foreldre/ familie, jevnaldrende og hjelpeapparatet. Følgende sitat fra en av ungdommene illustrerer hvordan tilstedeværelse kan virke forebyggende:

«Men de er ute der og ser hva som skjer uansett, så de kan vite og forstå hva du snakker om da, uten at de nødvendigvis har vært ute der og gjort de dumme valgene selv. Men de ser hva som foregår. Saksbehandlerne ser jo ikke hva som foregår ute i gatene» (ungdom)

Narrativ tenkning og LØFT

Sommerprosjektet beskriver at mange av ungdommene de kommer i kontakt med bærer på vonde historier og opplevelser som kan være med på å forme deres identitet og selvoppfatning. Gjennom fokus på narrativer og LØFT (Løsningsfokusert tilnærming)²⁵ ønsker Sommerprosjektet å bidra til å finne positive elementer i ungdommens historie og liv, som kan forsterkes. Søkelyset rettes mot deltakernes sterke sider, ressurser og evner fremfor mangler og svakheter (Molden og Elvegård 2010). Ansatte i sommerprosjektet beskriver i tråd med dette at de er aktivt på leting etter å skape nye historier og opplevelser sammen med ungdommene, og at de søker å gi ungdommene mestringsfølelse.

Aktivitetsrettet miljøterapi

Sommerprosjektet kan i stor grad beskrives som et aktivitetsrettet tiltak, hvor ungdommene tilbys ulike aktiviteter som skal bidra til positive opplevelser og fellesskap, blant annet gokart, bowling, turer og så videre. På mange måter kan en si at det er de aktivitetsrettede tiltakene som er utgangspunktet for det videre arbeidet som skjer i Sommerprosjektet både knyttet til relasjonsarbeid, samtaler og mulig endringsarbeid. Vi ser også dette i form av at en av de metodiske tilnærmingene i prosjektet fra starten av var *kontaktetablering i form av positive aktiviteter*, noe som ifølge både ungdommene og ansatte har god effekt. Ungdommene beskriver at de setter stor pris på aktivitetene, og de sier at dette var noe av grunnen til at de ønsket å være med i Sommerprosjektet i utgangspunktet.

Alle ungdommene som ble intervjuet var veldig opptatt av aktivitetene og at dette hadde vært veldig positivt for dem. De fleste beskriver at aktivitetene i første omgang ga et avbrekk i hverdagen og fra rusen, og flere mente at aktivitetene var med på å forhindre at de gjorde "gale" ting, som illustrert i følgende sitat, som også er gjenkjennbart hos mange av de andre ungdommene: *Da er det greit at de tar oss med på noe. I stedet for at vi gjør faenskap her i byen* (Informant 9, gutt 22 år).

²⁵ LØFT er en praktisk anvendbar metode der ansvaret for endringsprosessene primært ligger på deltakere, i dette tilfellet ungdommen. Grunntanken er fokus på løsninger fremfor problemer hos den enkelte. Metoden er ressursfokusert ved at man fokuserer på situasjoner som oppleves positive og der deltakerne lykkes med sine mål og handlinger.

Blant ungdommene er det flere som beskriver at noe av kriminaliteten skjer som følge av behovet for et "kick" eller "adrenalin", og at enkelte aktiviteter kan være en erstatning for dette. En av ungdommene beskrev dette i ett av gruppeintervjuene:

Hvis du drar og knuser en rute eller gjør sånne ting, da, ikke så altfor alvorlige ting, men du gjør litt småkriminelle ting, da det handler litt om adrenalin, ikke sant. Adrenalinrushet, det er spennende, ikke sant, da kan de for eksempel ta deg med på fjordrafting, da. Fjellklatring, sånne ting. Det er jo adrenalin, men du får det på en annen måte, da. Så knuser ikke du den ruta lenger. Det er ikke alle som knuser ruter, at de gjør det fordi de er slemme, men de... det er kult, det er spennende, men det er like kult å kanskje klatre i fjellet en plass da. Men hvem skal gi de det, de har jo ikke penger til å dra dit eller de kan ikke bare dra og klatre (...) så har de Sommerprosjektet som tar deg med på det, sånne ting også hjelper (Ungdom i gruppeintervju)

Jeg hadde søkt spenning i rus, så i stedet for så fikk jeg dykkersertifikatet, så begynte jeg å dykke, og fikk spenningen der i stedet for (Informant 21, gutt 22 år).

Ungdommene beskriver også at det var viktig at de selv fikk være med å bestemme aktivitetene når de var sammen med Sommerprosjektet, og at dette motiverte dem til å være med. Altså førte medbestemmelse hos ungdommene til at de ble mer motiverte til å delta. Det å få være sammen med de ansatte som de beskrev som *kule*, *greie* og *morsomme* og gjengen, var også viktige motivasjonsfaktorer.

Samarbeid

Sommerprosjektet samarbeider tett med andre deler av hjelpeapparatet, med familien og til dels med annet nettverk (blant annet venner). Graden av samarbeid med de ulike instansene varierer fra ungdom til ungdom, men generelt er det tett samarbeid mellom instansene rundt ungdommen. Samarbeidspartnerne er generelt svært fornøyde med jobben Sommerprosjektet gjør, samarbeidet de selv har med dem og måten de samarbeider med annet hjelpeapparat og nettverk. Informanten ved Barnevernvakta sa:

De har vært veldig tydelige voksne i forhold til ungdommer som vi har jobbet med. De har vært litt barna sin advokat, og barnas støtte i

voksenlandskapet som er vanskelig for dem (...) De følger ungdommene på ulike arenaer enten det er her, i forhold til politi eller i forhold til foreldre og skole, så er liksom Sommerprosjektet med. Følger de sånn at de kan være med dem i livet som er deres, på ulike arenaer. Noen som snakker med dem og ikke til dem er jo inntrykket da (...) Med at de er ungdommenes advokater så mener jeg at de formidler mye fra ungdommene da, og tar deres sak inn i ulike forumer (Informant ved Barnevernvakta).

Et viktig moment i Sommerprosjektets arbeid har vært at samarbeidet med andre instanser skal skje *sammen* med ungdommen. Det er ikke Sommerprosjektets ansatte som stiller opp på møter og ordner opp for ungdommene, ungdommene må også selv være med. Dette handler i følge de ansatte om å ansvarliggjøre og selvstendiggjøre ungdommene, samtidig som de ser at de har behov for bistand.

Ungdommene mener det er positivt at noen hjelper dem med å organisere forskjellige ting, og at noen er sammen med dem på møter. Flere synes det er vanskelig å skjønne hvem de skal henvende seg til og de synes det er ubehagelig å skulle dra på møter alene. De beskriver at de ikke helt vet hva de skal si og de synes det er godt å ha med seg en *støtteperson*. Noen sier at de uten støtte fra Sommerprosjektet ikke ville møtt opp på møtene, eller selv fått organisert et møtepunkt eller en avtale. En av ungdommene sa i den forbindelse:

De viser deg hvor du skal gå hen, og kan gjerne ordne et møte der. De går selvfølgelig ikke på møtet for deg, men de kan gjerne bli med. Men hvis du er 17 år og skal flytte ut da, så kanskje du ikke vet at du skal ringe til Ungbo eller ... kommer jeg til å gjøre det?? Så kan jo de avtale møtet for deg og bli med deg dit, så de setter i gang prosesser (Ungdom i gruppeintervju).

Det tette samarbeidet mellom Sommerprosjektet og andre instanser har vært mye av nøkkelen til suksess. Det finnes mange eksempler på at taushetsplikten kan virke som en barriere i arbeidet med barn og unge (Thorshaug, Paulsen, Røe og Berg 2013). I sommerprosjektet la man vekt på viktigheten av uformell informasjonsutveksling:

Jeg tror aldri at vi en eneste gang har hørt en diskusjon om at noen har sagt for my til oss eller at vi har sagt for my til dem, det har aldri vært et tema eller et problem. Det skyldes vel også at etter hvert som vi så at erfaringene med Sommerprosjektet ble så bra, så utviklet jo også metoder (...) som ført te at vi etter hvert fikk foreldrene og ungdommene til å skrive

under på samtykkeskjema hvor de krev under på at vi kunne kommunisere med andre naturlige samarbeidspartnere rundt denne typen problematikk.

Gjennom tett samarbeid har de klart "å ramme inn" ungdommene. Samarbeidet har bidratt til at Sommerprosjektet kan være der for ungdommene når det skjer noe, og de har god oversikt over ungdommene. Dette var også ungdommene klar over, som illustrert i følgende sitat:

Men de hadde jo kontakt med politiet også. Sommerprosjektet hadde jo det. For vi var jo hver sin gang på glattcella og da visste jo Sommerprosjektet det. Så de hadde nok kontakt med politiet ja og et samarbeid med dem på en måte (Ungdom i gruppeintervju).

Noen av de viktigste momentene i samarbeidet ser ut til å henge sammen med at ungdommene selv er deltakende i samarbeidet, at ungdommene vet at Sommerprosjektet samarbeider med andre (noe som gir dem oversikt) og at prosjektet fremstår som ungdommenes støtte og "advokat" i møte med hjelpeapparatet. I de tilfellene hvor hjelpeapparatet lykkes i å skape et tett samarbeid rundt ungdommen får ungdommene et helhetlig tilbud hvor de samarbeidende instansene jobber med et felles utgangspunkt og et felles mål.

Oppsummerende punkter

- Tett oppfølging
- Gode relasjoner og gjensidig tillit
- Medvirkning og ansvarliggjøring
- Synlige trygge voksne i gata
- Aktivitet som kompensasjon
- Tett samarbeid med andre instanser

4.8 Kolstad Fotball i Trondheim

Kolstad Fotball er en fotballklubb i en drabantby 10 km sør for Trondheim, stiftet i 1972. Drabantbyen og området Kolstad/Saupstad har 8000 innbyggere fra 30-40 nasjoner og sammensetningen i klubben gjenspeiler dette. Ca. 50 prosent av medlemmene har flerkulturell bakgrunn. Området er i perioden 2013-2020 prioritert av kommunen gjennom et program for å utvikle området og bøte på de lave scorene som bydelen har fått på levekår, læringsmiljø og læringsresultater i skoler, demografi, samt sosiale og fysiske forhold. I 2011 ble det også satt av 1,5

millioner kroner over statsbudsjettet til dette formålet. Betydningen denne fotballklubben har blir enda tydeligere i et slikt perspektiv. Klubben har blitt tildelt flere priser, slik som Trondheim kommunes *Kulturpris*. Juryens begrunnelse var som følger:

Klubben har gått foran i det forebyggende arbeidet mot vold, rus og rasisme. Den arbeider kontinuerlig med integrering og inkludering, og med å dyrke frem lederskap blant ungdom. Klubben tar avstand fra å toppe lag innenfor barneidretten, og mener at flest mulig skal få muligheten til å være med i idrett så lenge som mulig. Klubben har satt i gang en rekke prosjekter på Kolstad for å skape et bedre og mer inkluderende samfunn.

Klubben ble også tildelt *Grasrotprisen* til Norges Fotballforbund i 2009. Prisen deles årlig ut til et idrettslag som har utmerket seg med gode tiltak til ungdom. Videre har klubben deltatt i den olympiske fakkelfestetten i Kina som representant for Norge. Både som klubb og med enkelttiltak har Kolstad Fotball arbeidet særdeles inkluderende, og klubben ble anbefalt både av Trondheim kommune og av Idrettsforbundet.

Datainnsamling har bestått av observasjon av trening, intervju med to faste ansatte og én spiller, samt gruppeintervju med 11 spillere. I tillegg utførte vi et intervju med en ansatt på klubbens fritidstilbud og gikk noe mer i dybden på den aktiviteten.

Økonomien til Kolstad Fotball er solid med en årlig omsetning på rundt 3,5 millioner kroner. Dette gjør at klubben har råd til å ha to ansatte på fulltid som leder og nestleder. Foruten disse er det til en hver tid cirka 200 frivillige som driver klubben med rundt 350 spillere. Klubben har en rekke lag på ulike nivå, med blant annet seniorlag i 3.divisjon. I aldersgruppen 7-12 år (barn) er det 17 lag, i aldersgruppen 13-19 år (ungdom) er det 11 lag. Det er også et eget lag for funksjonshemmete. *Parken* er klubbens eget anlegg som består av to kunstgressbaner. På grunn av klubbens mange aktiviteter benyttes den stort sett til egne aktiviteter og leies ikke ut. Uten om treningstid og ved ledig plass brukes banen også til uorganisert aktivitet av beboerne i området rundt. Da vi observerte et av lagene som spilte var det blant annet en far som hadde med seg sine og flere andre unger i barnehagealder som var og spilte på en del av banen. Av dem vi snakket var spesielt keeperne svært fornøyd:

«Jeg hadde hørt mye bra om keepertilbudet til Kolstad og det var derfor jeg begynte her. Hver mandag og torsdag så får keeperne trene med a-lagskeeperne... hver mandag og torsdag. Vi har egen keeper trening og det satses på oss».

Klubben har også et eget utviklingstiltak gjennom et tilbud om en ekstra trening hver 14.dag som tar for seg ulike tema. Fokus er på fotballferdigheter og gode holdninger til idretten. 40-50 spillere deltar hver gang. Uten om de faste treningene organiserer klubben en rekke aktiviteter, hvorav de mest sentrale er:

Camp Kolstad

Camp Kolstad er en «etter skoletid»-ordning for aldersgruppen 10-12 år som er åpent to dager i uken fra kl. 14-18. Årsaken til valg av den målgruppen er at denne aldersgruppen er for gammel for SFO og dermed ikke har noe tilbud etter skoletid. Antall besøkende er noe varierende, men ligger på om lag 20-30 unge hver gang. *Campen* som den gjerne kalles, er godt kjent blant barn og unge i bydelen og behovet for aktiv markedsføring og rekrutteringsarbeid er lite. Det er tre ansatte som arbeider på Campen og man søker å være to ansatte på jobb til en hver tid. De ansatte er lønnet av Kolstad Fotball. Tilbudet ble opprettet i 2007 og har blitt drevet av klubben siden den gang. Det startet med at klubbens ansatte så – med sin strategiske plassering midt mellom to barneskoler – at en del unger drev rundt i området etter skoletid. De så behov for at disse ungene hadde et sted å være og noen voksenpersoner å forholde seg til i denne tiden. Tilbudet er gratis og inkluderer leksehjelp, fritidsaktiviteter og et varmt måltid.

Leksehjelp har vært et sentralt element i Kolstad fotball gjennom mange år. Det er noe mindre av det nå fordi det er mer integrert i skolen, men fortsatt i dag er det tilbud om leksehjelp. De som ønsker å jobbe med leksene får sitte i fred bak en skillevegg. Aktivitetene skjer både i lokalene de disponerer i klubben og i form av utflukter. Blant annet har de vært på tur over grensa til Sverige og ut til kysten, samt kjørt go-cart og vært på fotballkamp på Lerkendal Stadion. Øvrig aktivitet skjer i lokalet til Camp Kolstad, som er i samme hus som fotballklubben, samt i området utenfor. Det kan være spilling av dataspill, kort eller brettspill i felleskap, fotball- og basketbalspilling, bygging av snøhule, gå på skøyter og så videre. Det varme måltidet er et viktig element i følge daglig leder i klubben:

«For noen av dem som går på Camp Kolstad er det varmmåltidet de får der, det eneste varme måltidet de har i løpet av en dag».

Campen har stor grad av medbestemmelse og medvirkning fra de unge. Dette gjelder også måltidet. Det fokuseres på å holde maten så sunn som mulig. Ut over det forsøkes det å lage mat som alle liker, og av respekt for muslimske barn serveres det aldri mat som inneholder svin. Alle barn deltar enten med matlaging, rydding eller vasking. Om dette sa den ansatte fra Camp Kolstad som vi snakket med, at «her ligger det mye læring. Spesielt gjelder dette for barn med en annen kulturell bakgrunn som kanskje ikke er så vant med at menn lager mat.

Målet med Camp Kolstad er å gi barn med sosioøkonomiske utfordringer mulighet til å delta på like premisser, utvikle positiv atferd gjennom gode opplevelser og motvirke fordommer og diskriminering. Gruppen av brukere av tilbudet beskrives som bredt og variert av begge kjønn med en liten fast kjerne bestående av gutter med ikke-etnisk norsk bakgrunn. Blant kjernen anslås det at majoriteten tilhører klubben, mens over halvparten av brukere ellers tilhørte enten fotballklubben eller håndballklubben som holder til i samme hus. Den ansatte ved Camp Kolstad beskrev brukerne ytterligere:

«Til en viss grad er det utsatte barn noen av dem. Da er det viktig at vi har voksne jenter som er der, slik at det er ålreit for dem også. Og at vi som voksne kan snakke med dem om alt mulig, for eksempel utfordringer i hjemmet, selv om vi ikke pleier å spørre om slikt, men om de vil snakke så gjør vi det. Eller det kan være om utfordringer i skole og idrettssammenheng... lavere økonomiske kår i hjemmet for noen av dem, for andre dreier det seg om hardt arbeid fra foreldrene slik at tilstedeværelsen blir vanskelig i timene etter skolen».

Det er et uttalt fokus på hvordan ungene oppfører seg mot hverandre ved at man jobber med holdnings- og verdiarbeid i tråd med klubbens egne retningslinjer for slikt arbeid. Eksempelvis skal tilbudet inkludere på tvers av alder og etnisk bakgrunn i en bydel med store kulturelle forskjeller. Videre legges det vekt på at tilbudet skal ha få, enkle regler som alle kjenner til, samtidig som at takhøyden skal være stor. Nettopp det at de unge skal kunne slippe seg løs og holde på med det som interesser dem, ble nevnt som et av suksesskriteriene sammen med tilbud om turer og aktiviteter. På den måten er Camp Kolstad kjent for både å være opptatt av klare grenser og spennende aktiviteter. Grensesettingen gjøres ved at man bruker språk fra fotballverdenen. Gult kort gis som en advarsel på atferd som går over grensene, mens ved rødt kort sendes barna hjem. På grunn av takhøyden benyttes dette sjelden, men barna kjenner til reglene. Den ansatte sa videre:

«Det er åpent for alle, men ikke for alle måter å oppføre seg på. Mange bedret oppførselen sin på Camp Kolstad. Det er åpning for at man kan slippe seg løs, men man må oppføre seg. Reglene er satt opp synlig slik at man har noe å vise til. ... respekt, oppførsel, oppføre seg ved matbordet og andre generelle regler. Disse er kjent av barna. Man kan spille høy musikk, men ikke over stakk og stein. Man kan spille Playstation, men kan ikke komme dit for å spille hele tiden. Vi er ikke SFO-ansatte. Vi skal gi frihet til barnet, men samtidig skal det være respekt, høflighet og lydighet til voksne».

Blokkrock

Hver høst det siste tiåret har Kolstad Fotball arrangert konserter med Åge og Sambandet. På Facebook-siden til Blokkrock sies det at «arrangementet har blitt en institusjon for lokalbefolkningen, og et årlig og samlende høydepunkt». Her finner man også en hyllest av klubben fra artisten Åge Aleksandersen høsten 2014:

«Hvis man vil se og lære om hvordan et arrangement av denne størrelse skal utføres; Ta en tur til Kolstad!! Helt strøket fra a til å... Vi er glade og stolte over å få være med og bidra til den store og viktige jobben dere gjør i denne delen av Trondheim».

I tillegg spilte også to andre kjente Trondheimsband på Blokkrock denne helgen i oktober. Dette bydelsarrangementet innebærer også tivoli og andre aktiviteter for både barn, unge og barnefamilier. Hensikten er å gjøre bydelen til en bedre plass å bo og leve i.

Idrett i skole og barnehage

Kolstad Fotball leverer ukentlig 1 time fysisk aktivitet etter allidrett-prinsippet til 200 barn g skole og barnehager og fotballundervisning til to ungdomsskoler og én videregående skole i nærmiljøet. Til sammen undervises det 21 timer i uka.

Puma Cup

Hver vinter arrangerer klubben sin egen innendørs-cup. Cup-en er blitt arrangert 30 ganger. Med forberedelser og gjennomføring av turneringen genereres det ca. 900 dugnadstimer. Cup-en er for aldersklassene 11-16 år.

Tine Fotballskole

Klubben arrangerer også Tine Fotballskole for barn mellom 6 og 12 år som ønsker å få et innblikk i hva fotball er. På hjemmesiden til klubben står det at

«målet med vår fotballskole er å gi alle som ønsker det en god opplevelse med fotballen, det handler ikke om hvor gode eller dårlige vi er». Instruktorerne er klubbens egne spillere på seniorlag og juniorlag. Her legges det ned rundt 300 dugnadstimer før, under og etter arrangementet.

Bendit Cup

Bendit Cup er Norges Fotballforbund sin egen satsing som fokuserer på smålagsspill, sunt kosthold og Fair Play. Aldersgruppen her er 7-10 år. Ca. 400 timer med frivillig innsats går med til forberedelser og gjennomføring. Kampene spilles på klubbens egen bane *Parken*.

Familearrangement på 17. mai

Hvert år arrangerer klubben 17. mai-fest for familier i bydelen. Arrangementet aktiviserer barn og unge og deres familier med hoppeslott, åresalg, luftgeværsskyting, fiskedam med mere. Mer enn 2000 mennesker er innom på denne dagen. 20 frivillige er med å avvikle dette og med forberedelser genereres det 250 dugnadstimer.

Utlånsentral av friluftsutstyr

Klubben driver en utlånsentral for friluftsutstyr i samarbeid med Trondheim kommune. Barn og familier kan gratis låne kanoer, lavvo, telt, ski, skøyter med mere. Utlånet skjer via klubbens klubbhus. Hensikten med dette er at flere skal bruke naturen i nærheten mer gjennom at tilgangen til utstyr lettes. Tilbudet gjelder for alle i bydelen.

Fotball for alle – et lavterskeltilbud for ungdommer

Dette er et tilbud til dem som ikke spiller i klubben. Eneste kravet som stilles her er i følge klubben at man har «en vilje til å utvikle mer positiv atferd». På det meste er over 20 ungdommer med å spiller fotball og deltar på sosiale kvelder.

Fargerik idrettsdag

Fargerik Fotball var Norsk Fotballforbunds nasjonale tiltak mot vold og rasisme som ble avviklet i 2014 og lagt under Fair Play-paraplyen. Kolstad Fotball som var en de første arrangørene av Fargerik Fotball, laget da sin egen oppfølger som de kaller for *Fargerik idrettsdag*. Dette arrangeres nå en gang i året for alle de 750 elevene ved barneskolene og ungdomsskolen i bydelen. Uten om fotball spilles det håndball, fotball, basket, friidrett, rugby, volleyball, slåball og så videre.

Samarbeid

Kolstad Fotball samarbeider med flere. Fotballklubben har et utstrakt samarbeid med Trondheim kommune. Klubben har fått økonomisk støtte fra kommunen til prosjekter, og som det kommer frem av punktlisen over har klubben flere kontaktpunkter med kommunen på ulike områder og nivåer. Klubben har flere ganger fått overført deler av kommunens øremerkede midler fordi kommunen vet at klubben forvalter disse midlene bra og leverer resultater. På enhetsnivå opplyses det at spesielt skole- og barnehageledelsen og kulturenheten er sentrale. Foruten egen bane bruker klubben hallen til Trøndelag Idrettskrets som dermed også er en nær samarbeidspartner. Dette gjelder også frivillighetsentralen i nærheten. Det beskrives også hvordan borettslaget i lengre tid har vært viktig. Blant annet har borettslaget sponset klubben både til drift og anlegg. I tillegg samarbeider klubben med en rekke private sponsoraktører og andre lokale aktører. Samarbeidet med andre må for klubben anses som en forutsetning for at de kan gi et så variert tilbud som de gjør.

Aktivitetene kan deles inn i det som er direkte fotballrelatert og det som ikke er det. Klubben har et omfattende fotballtilbud. I tillegg har de altså flere aktiviteter som ikke er fotballrelaterte og det er spesielt disse aktivitetene som skiller klubben fra andre klubber. *Etterskoletid*-ordningen *Camp Kolstad* er et av flere eksempler som viser hvilket ansvar klubben tar for nærområdet. Gjennom disse tilbudene har klubben dermed kontakt med barna i området fra de er små, gjennom skolealder og opp i tenårene. 6 av de 11 spillerne vi snakket med hadde vært i klubben siden de gikk i første klasse.

Forebygging

De mange aktivitetene i klubben gjør at klubben har en tydelig forebyggende funksjon for bydelen. Klubben driver forebyggende arbeid som går ut over kjerneaktivitetene til en fotballklubb. Den inkluderende tanken startet ved at klubben så at det over en periode flyttet mange familier med minoritetsbakgrunn til bydelen. I disse familiene er det barn og unge som ofte ikke deltar i organisert aktivitet. Klubben måtte da tilpasse seg til sammensetningen av befolkningen og ville profilere seg som en klubb åpen for alle uavhengig av bakgrunn og ferdigheter. For Kolstad fotball handlet det både om rekruttering til klubben og et ønske om å bidra i nærmiljøet. På hjemmesiden deres står det i dag følgende:

Kolstad Fotball skal med fotballen som virkemiddel bygge det optimale fellesskapet, der det er plass til alle, uansett ulikheter. «Vi bryr oss» er et helhetlig inkluderingsarbeid, med en rekke aktiviteter på og utenfor banen som er rettet mot barn, ungdom og voksne. Kolstad Fotball ses i dag på

som en av landets fremste inkluderingsaktører, få idrettsaktører kan vise til bedre resultater når det kommer til å innlemme mennesker i et fellesskap.

Inkludering og integrering er mål i seg selv gjennom at de skal sørge for at flest mulig mennesker har det bra sammen. Like mye som at det handler om fotball er det eksplisitt uttalt at fotballen er et verktøy for å samle menneskene i lokalsamfunnet med aksept og respekt for hverandres ulikheter. De har dermed en klar og bevisst rolle som lokalsamfunnsaktør. Det er to verdier som er grunnleggende for alt klubben gjør:

«Vi bryr oss»: Vi er alle forskjellige. Det skal vi akseptere og respektere. På trening og kamp skal vi tenke hardt på at alt vi gjør som voksne påvirker barna. Fokus på språkbruk, forsterkning av det positive og tydelige grenser. Når alle våre tillitsvalgte er 100 % rollemodeller på trening og kamp gir det beste utgangspunkt for å få flest barn og unge med i fellesskapet vårt. «Vi bryr oss» handler om mer enn fotball – vi legger til rette for å utvikle mennesker.

«Fotball for alle»: En viktig indikator er om vi avslutter sesongen med laget vårt med flere spillere enn da vi startet. Vi skal la ALLE som vil spille fotball få være en del av Kolstad. God og dårlig. Tynn og tjukk. Svart og hvit. Fattig og rik osv. alle som vil skal altså få være en del av fellesskapet – våre tillitsvalgte skal sørge for at det skjer.

Etterlevelsen av disse verdiene kvalitetssikres på flere måter. For det første jobber de to ansatte i klubben konkret med inkludering og fokuserer på verdiene. Nestleder i klubben forteller:

«Vi har to faste ansatte som fokuserer på verdier. Det tror jeg er avgjørende, andre steder der man har fast ansatte jobber disse med sponsormidler, det å skaffe penger også videre. Et pluss ved å være to er at man kan sparre med hverandre».

For det andre er det fokus på verdiene både på deres egen fotballskole og trenerforum. Fotballskolen går tre kvelder á to timer i året med temaene (1) «Slik er vi, (2) «Slik spiller vi» og (3) «Slik trener vi». Trenerforumet samler alle trenerne i klubben 4-5 dager i året med ulike tema, men alltid relatert til klubbens verdier. Tankegangen er at for å medlemmene til å følge verdiene, må de voksne etterleve dem selv: «Barn gjør det voksne gjør, barn sier det voksne sier». Derfor

er oppfølging av trenerne så viktig. Verdifokuset viser seg også blant dem vi møtte. En gutt sa det slik:

«Jeg spiller fotball hver dag og hadde kjedet meg om dersom Kolstad fotball ikke hadde vært her. Jeg har fått mange nye venner i klubben. Har lært en del om oppførsel av klubben. Har lært å ta vare på andre, trøste andre gjennom klubben, for eksempel på skolen. Hvis man er god, får man utvikle seg. Mitt mål er å bli fotballspiller. Jeg vil bli proffspiller, da må jeg trene hver dag. Jeg er spiss. Jeg kommer til å være på Kolstad fotball til jeg får annet tilbud eller jeg vil bli politi eller militær».

*Jeg tror Kolstad fotball er ganske god på å ha fokus på de unge, fordi siden jeg kom hit – som var like etter skolestart – så har det vært mye for unger, småunger utpå der... Det har vært masse turneringer og fotballskoler, fotballskoler for dem som nettopp har lært seg å spille fotball. Jeg tror dem er opptatt av å gi dem et godt inntrykk av fotball.
(Gutt 15 år)*

Sitatene viser hvordan fotballklubben i tillegg til å jobbe med fotball også jobber aktivt med holdningsskapende arbeid.

Oppsummerende punkter

- Har flere aktiviteter utenom klubbens kjerneområde som er fotball
- Fokus på inkludering og tett oppfølging av barn og unge
- Fokus på holdnings- og verdiarbeid
- Grensesetting og bruk av «gult kort»
- Utstrakt samarbeid med kommunen
- Lokal forankring
- Private sponsorer i tillegg til offentlig støtte

4.9 Boxåpneren

Boxåpneren er et kultursenter i Trondheim for barn og unge mellom 10-18 år. Senteret er en del av Trondheim kommunes kulturenhet og er lokalisert i bydelen Saupstad. For nærmere beskrivelse av dette området, henviser vi til presentasjonen av Kolstad Fotballklubb.

Ved å ha ungdomsklubber som er relevante og inkluderende for unge kan man forebygge sosiale problemer. Senest våren 2014 ble det tatt initiativ fra Trondheim kommune for å få ungdom til å oppholde seg på tryggere steder, slik som fritidsklubbene, i stedet for å oppsøke de uorganiserte utendørsfestene i forbindelse med russefeiring. Metodene som ble benyttet var intervjuer med to ansatte. I tillegg var vi til stede på det som kalles Tweenies-box i to timer sammen med ca. 35 ungdommer og tre ansatte.

Organisering

Tilbudet har åpent fem dager i uken fra mandag til fredag og er gratis for alle i målgruppa. I åpningstiden er det en rekke aktiviteter som foregår, inkludert gratis matservering. Senteret inneholder blant annet:

- Diskotek
- Kjøkken
- Café
- Spillrom
- Musikkstudio
- Kunstverksted
- Jenterom
- Rom med biljard, kickerboard, airhockey og ping-pong
- Gymsal

I tillegg arrangeres det mange andre enkeltaktiviteter. Det har for eksempel vært gjennomført selvforsvarskurs i samarbeid med Trondheims politiet og senteret arrangerer internasjonal café i forbindelse med Kolstad-dagene, som er en årlig bydelsfestival. Klubben arrangerer også turer og små ferieturer, samt utflukter til blant annet kino og svømmehall. Det serveres også middag hver dag som koster 5 kroner. Det er gjort et poeng av at maten skal koste litt penger:

«Hvis det er gratis skal de ha mest mulig, det blir konkurranse om å ta mest og bråk og kaos. Ordet «gratis» trigger ett eller annet... det kreves ikke noe av dem da. Da blir det en helt annen stemning, men når de må

betale litt går det greit. Ungdom i dag har stort sett mye penger, men hvis noen ikke har penger og er sultne, så finner vi ordninger for det. For eksempel kan de hjelpe til på kjøkkenet og da får de spise gratis som takk for hjelpa».

Ut over det er det fokus på brukerstyring og ungdommens egne uttrykk og uttrykksformer. Målet og hensikten med klubben er at de skal bidra til et godt oppvekstmiljø og være en fritidsarena med variert innhold som inkluderer barn og unge. Det er et tilbud om et sted å være, hvor man både kan delta i organiserte og uorganiserte aktiviteter eller slappe av etter skoletid. Boxåpneren bidrar til å skape et lett tilgjengelig sted for ungdom der de bruker egen erfaring og tilegner seg mestringskompetanse. Det er et sted hvor ungdom blir tatt på alvor i forhold til egen kultur, hvor det er takhøyde og rom til mange forskjellige kulturuttrykk. Gjennom det bredt anlagte tilbudet og muligheter for at de unge kan initiere aktiviteter selv, er ambisjonene at senteret skal være aktuelt og attraktivt for alle barn unge uansett interesser og bakgrunn.

Det jobbes aktivt med å rekruttere unge både bredt og spesifikt. Det promoteres på skolene og via sosiale media slik som Facebook og Instagram og det går direkte på grupper av ungdom man søker å nå spesielt. I følge de ansatte er senteret godt besøkt, og barna trives godt sammen uavhengig av foreldrenes inntekt, kulturelle bakgrunn, religion, hudfarge eller andre merkelapper. Eksempelvis var det 120 unge innom da det ble arrangert fest for unge i 4. trinn. I 2013 var det 5803 besøkende ungdom fordelt på 133 åpningsdager med snitt på 44 ungdommer pr dag. I tillegg var det 1117 besøkende barn. For den gruppen var det 33 åpningsdager, noe som gir 34 barn i gjennomsnitt pr. dag. Brukerne av klubben er unge er alderen 10-17 år.

I følge de ansatte er treffer tilbudet mange ungdommer som ikke er så aktive i idrett eller annen aktivitet. Mange av de unge kommer innom uten at det er noen spesiell aktivitet som lokker, slik som for eksempel dansing eller innspilling av musikk, men at dem benytter seg av alle aktivitetene som er der og ellers bare er sammen med andre. Noen av dem som bruker klubben har ikke vennene sine med der, mens andre igjen kommer sammen med sin faste vennegjeng. Noen hadde ikke med hverandre å gjøre utenfor klubben, mens andre hadde koblingspunkter også fra andre steder. Blant annet to gutter som satt og spilte på spillrommet fortalte at de spilte på samme fotballag. En utfordring som klubben har og har hatt, er at blant de noe eldre ungdommene domineres klubbens brukere av en gjeng ungdommer med samme etniske bakgrunn. Disse ungdommene oppleves av enkelte som bråkete, noe som kan virke ekskluderende

på andre, spesielt jenter. Dette er noe de ansatte er oppmerksomme på og jobber med, blant annet er det en egen jentegruppe på fredager.

En del av de unge går i klubben jevnlig, mens andre igjen er innom sjeldnere. Blant «Tweenies»-gjengen som vi observerte, fortalte de ansatte at det er en fast kjerne på ca. 20 ungdommer som er til stede nesten hver gang. Vi erfarte også dette skillet selv ved at en jente aktivt oppsøkte oss for å spørre oss hvem vi var og hva vi gjorde der, mens en annen gutt henvendte seg til oss på samme måte som han gjorde til de ansatte. Dette tydet på at enkelte av ungdommene var svært *husvarme* og hadde et eieforhold til klubben – ut over det at de følte seg velkomne og inkluderte der. Jenta sa blant annet hun året 2014 bare har vært fraværende fra Tweenies på torsdager én gang.

Tweenies-box

Tweenies-box er et aktivitetstilbud spesielt rettet mot barn i alderen 10-13 år. Dette skjer i regi av kulturenheten til Trondheim kommune. Det var altså dette tilbudet vi observerte.

Ungdoms-box

Boxåpner er et tilbud for ungdom i alderen 13-18 år, altså ungdom som går på ungdomsskole og videregående skole. Tilbudet er åpent på ettermiddagen mandager, onsdager og fredager. Fredag er åpningstiden forlenget til kl. 22:30.

«Jentebox»

Klubben har en egen jentegruppe hvor det gjøres aktiviteter som jenter typisk liker. En viktig årsak til opprettelse av dette tilbudet er rekrutteringen av jenter til klubben. Som det ble nevnt tidligere her har en utfordring vært at en del gutter med samme etniske bakgrunn og som er godt kjente seg i mellom, har opplevdes tidvis å ha en dominerende oppførsel. Selv om klubbens ansatte presiserer at alle er velkomne i klubben, ønskes det at klubben skal oppfattes som åpne for alle og at man derfor forsøker å tone ned spesielle gjengers dominans. Ved å invitere inn jentene på egen aktivitet før klubben åpnes for alle, er det lettere å holde på jentene som da er der før de andre kommer.

Hiphop-Teater

HipHop-Teater er et prosjekt som startet opp høsten 2014 basert på konseptet med Hip-Hop-teater, hvor man kombinerer teater med ulike elementer fra hip-hop-kulturen. Tilbudet er på torsdager til unge mellom 10-16 år, 25 plasser og tilbyr gratis mat.

Matbox

Matbox er et lunsjtilbud for barn og unge, blant annet i samarbeid med en skole i nærmiljøet. Deltakerne er med på å avgjøre hva som skal tilberedes, og maten spises sammen. Matbox er åpent på torsdager fra klokken 13:30-15:30 og for aldersgruppen 10-18 år.

Samarbeid

Boxåpneren samarbeider med skolene i nærområdet. Opp gjennom tiden har det vært ulike former for samarbeid både med skolene og andre deler av kommunen. De ansatte ved Boxåpneren kjenner flere av dem som jobber på andre enheter og dette letter samarbeidet. Det ble blant annet sagt at «når man har møterom kan man også utveksle info om enkeltelever, og dette kan være verdifull info.» I skrivende stund har klubben et samarbeid med Kolstad skole rettet mot det som betegnes som *tause barn*. Dette er barn som faller uten om de vanlige sosiale aktivitetene, som har lite vennenettverk og er mindre inkludert. Samarbeidet går ut på at de ansatte snakker sammen med spesialpedagoger og lærere på skolen som i sin tur plukker ut barn i målgruppen. Barna gis så et eget opplegg på Boxåpneren etter skoletid og før ordinær åpningstid. Man begynte med dette tilbudet høsten 2014. Disse barna benytter vanligvis heller ikke Boxåpneren, men barna har begynt å komme til Boxåpneren som en følge at dette nye tilbudet.

Det samarbeides også med foreldrene, og aktivitetene i klubben promoteres på foreldremøter. Annen direkte kontakt er opp til foreldrene selv. Årsaken til det oppgis å være kapasitet og det faktum at klubben er til for og forholder seg til de unge selv. Klubben er ellers åpen for alle foreldre. Ikke minst er denne holdningen viktig fordi et uttrykt mål er at fritidsklubbene i kommunen skal oppleves så trygge at foreldrene lar dem få lov til å dra dit. Kontakten med foreldrene lettes for øvrig av at en del av de ansatte jobber eller har jobbet i skolevesenet, og dermed er flere av de ansatte kjente av foreldrene fra før. Ut over dette står det i manifestet til de kommunale fritidsklubbene:

«Kommunale fritidsklubber i Trondheim skal gi positive ringvirkninger i nærmiljøet ved å være en naturlig samarbeidspartner med lokale aktører. [...] Fritidsklubben skal være åpen og tilgjengelig, med en tydelig god kompetanse. Da vil den bli en naturlig part i alt som skjer i nærmiljøet.»
(Kulturenheten, Trondheim kommune 2007).

Manifestet gir også noen eksempler på den utadrettede holdningen ovenfor nærmiljøet:

- Fritidsklubben skal være på kontaktlista når borettslaget skal holde dugnad, eller når skolen innkaller til foreldremøte
- Fritidsklubben skal være naturlig å ta kontakt med når det planlegges skoleball
- Den unge dansegruppa i nabolaget bør vite at de kan kontakte klubben om de trenger hjelp til å søke penger eller låne utstyr til en oppvisning
- Filmgruppa på skolen skal tenke på klubben som et naturlig sted å vise filmen sin
- Ansatte på klubben bør være en ressurs å vurdere for skolene og andre når de skal jobbe med klassemiljø, programfag, prosesser rundt gjennomføring av prosjekt, møter og seminar

Et eksempel på fritidsklubbens posisjon er fra 2006 da biblioteket på bydelssentret vurderte å stenge på grunn av utfordringer med enkelte unge som lagde bråk. For å gjøre noe med problemet ble blant annet barnevern og politi involvert. Det ble da avholdt en rekke møter med ungdommer på fritidsklubben.

Forebygging

En forutsetning for godt miljøarbeid på klubben er tilstedeværelse av stabile voksne som er der over tid. I Trondheim kommunes manifest for de kommunale fritidsklubbene står det:

De ansatte skal primært drive kultur og primærforebyggende arbeid. Vi ser at noen av ungdommene som bruker fritidsklubbene sliter i hverdagen. Det er derfor viktig å etablere et forpliktende samarbeid med andre kommunale enheter for å ivareta de ulike behovene ungdom har. Vi forholder oss til de samme ungdommene om det er i skole, hjemmet eller på fritiden. (Kulturenheten, Trondheim kommune 2007)

Dette innebærer at fritidsklubbene er kultur- og ikke oppfølgingstilbud. Det forebyggende aspektet er likevel tydelig, både gjennom samarbeidet med andre aktører som nevnt, og gjennom miljøarbeidet, hvor man fokuserer på det å lage små arrangement som arenaer for å kunne prate og reflektere. En ansatt fortalte for eksempel hvordan aktivitetene på kunstrommet kan ha terapeutisk effekt, spesielt når de «tøffe» guttene er med og «perler»:

«Jeg setter meg ofte ned selv for å perle. Når guttene ser hva vi kan lage kommer de og vil prøve... jeg forsøker å være et godt forbilde. Vi har for eksempel en gutt som har en søster med en alvorlig diagnose. På kunstrommet kan vi snakke om dette».

Den ansatte ga også et annet eksempel hvor det var en gutt med en viss problematikk som «alltid var alvorlig den første tiden» han var på klubben. Etter hvert blomstret han opp og er nå sentrum av oppmerksomheten under den spesifikke aktiviteten han er god på. Klubben har også mer konkrete, utpregete forebyggingsoppgaver på individnivå. Dette skjer blant annet gjennom samarbeidet med flere skoler angående ulike elever. For eksempel har det vært gitt tilbud til barn som alternativ til SFO. Ved ett eksempel kom oppgaven via spesialpedagogen ved nærskolen og Barne- og familietjenesten i kommunen som beskrev et barn som a-sosialt og dårlig fungerende sammen med andre. Barnet hadde en sammensatt diagnose, og kunne være truende og voldelig overfor andre barn. Barnet fungerte svært bra på klubben uten nevneverdige konfrontasjoner og konflikter, hverken med jevnaldrende eller ansatte.

Hverken Boxåpneren eller andre fritidsklubber har som primæroppgave å drive med miljøterapeutisk arbeid. Likevel er man bevisst på den voksnes rolle blant ungdommene. Det ble beskrevet hvordan de ansatte er nødt til å være aktivt og ikke bare passivt til stede: *Vi må være på når vi er med.* Ved å vektlegge at man skal bidra til god stemning, ha klare retningslinjer og grenser, at man er rettferdig, tydelig i kommunikasjonen og bevisste på hvordan man snakker («vi bruker lærerspråk») beskrives faglig dyktig ansatte som et av suksesskriteriene. Dette understrekes også i intervju med kommunen:

Vi ansetter dedikerte voksne, voksne med minimum treårig høyere utdanning, i tillegg til kulturinteresse. Det er ikke nok at de vil jobbe med barn og unge. Vi har mange søkere og mange stillinger og vi kan håndplukke dedikerte medarbeidere. Samarbeidet med skolene forutsetter en viss utdanning, for eksempel har vi flere og flere barnevernspedagoger i klubbene og folk med tilleggskompetanse. Vi må ha folk som blir stående som trygge og tydelige voksne!

Videre er det viktig å ha god personaldekning. Gode og mange nok ansatte gir tilbud med god kvalitet og muligheter for at hvert enkelt barn blir sett og hørt. I tillegg vektlegges det at man har flest mulig ansatte som er der over tid slik at man kan drive relasjonsbygging.

Jeg trives med å jobbe med barn... disco eller maling... det er min greie, men det er dårlig betalt da. Uten oss hadde det ikke vært noen klubb. Vi gjør det for barna, og det er også artig. Det gir en merverdi i seg selv (ansatt Boxåpneren).

Oppsummerende punkter

- Har svært mange aktiviteter tilpasset ungdommers ulike behov
- Gratis aktiviteter
- Åpent for foreldrene
- Brukerstyring
- Både organiserte og uorganiserte aktiviteter
- Aktiv relasjonsbygging
- Dedikerte voksne med nettverk

4.10 Cross-Over – et integreringsprosjekt for ungdom

Cross-Over er et pilotprosjekt som ble initiert av to erfarne kunstnerne, bosatt i Nord-Trøndelag. Målsettingen for prosjektet har vært å skape en arena for samhandling mellom ungdom med ulike etnisk og kulturell bakgrunn. Prosjektet er finansiert av ExtraStiftelsen²⁶, med midler tildelt via Redd Barna, som også har vært viktige støttespillere i planleggingen av Cross-Over. I tillegg er det bevilget midler fra kommunene som deltok i prosjektet. Prosjektet har gjennomført seks workshops i følgende fem kommuner; Steinkjer, Stjørdal, Levanger, Grong og Namdalseid.

Målsettingen for prosjektet blir beskrevet på denne måten:

”Cross-Over” er eit prosjekt der vi i ei samansett gruppe av ungdommar, med ulik etnisk og kulturell bakgrunn, bruker kunstarisk kompetanse for å synleggjere deltakaramme sine referanser og ressursar. Prosjektet skal arbeide med å bygge relasjonar på tvers av etniske og kulturelle skilje. Prosjektet inviterer difor deltakarar både frå innvandarmiljøet og frå norske ungdomsmiljø.

Sammen med de to kunstnerne skulle ungdommene planlegge og bygge møteplasser ute i sitt eget nærmiljø. Arbeidsformen i prosjektet har vært workshops på ulike offentlige steder. Integreringsaspektet har vært en sentral bærebjelke i prosjektet, og møte med offentligheten har vært et viktig virkemiddel for integrering i lokalsamfunnet. Prosjektet ble i 2014 evaluert av NTNU Samfunnsforskning (Jæger og Berg 2015).

²⁶ <http://www.extrastiftelsen.no/>

Ungdom, kunst og integrering

Integrering, inkludering og aktiv deltakelse har lenge vært er sentrale målsettinger i flyktning- og innvandringspolitikken. Cross-Over ble realisert ut fra en ide om å bruke kunst som verktøy for integrering – eller sagt på en annen måte: Integrering er målet og kunsten er middelet. Samtidig er det viktig å understreke gjensidigheten mellom mål og middel. Gjennom ulike faser av prosjektet har vi sett at både kunst og integrering kan betraktes som både mål og middel.

Integrering handler om tilpasningsprosesser som berører både minoritet og majoritet – det er en toveisprosess. Det er med andre ord ikke bare innvandrere som skal tilpasse seg, integrering forutsetter at også det norske samfunnet bidrar til å skape gode relasjoner. I dette prosjektet er kunst brukt som et virkemiddel for integrering og som en brobygger mellom minoritet og majoritet. Tre stikkord har vært sentrale: *Ungdom, kunst og integrering*. Sagt veldig forenklet er ungdom målgruppe, kunst er virkemidlet, mens integrering kan betraktes som selve målet. I presentasjonen av prosjektet blir det brukt formuleringer som å:

- bruke kunstnerisk kompetanse for å synliggjøre referanser og ressurser
- arbeide med å bygge relasjoner på tvers av etniske skiller
- planlegge møteplasser ute i sitt eget nærmiljø
- fokusere på ungdommenes egen kultur og det vi som gruppe kan ha felles
- invitere til samtale mellom deltakerne og representanter for kommunen som er med på å legge premisser for integrering i lokalsamfunnet

Tanken har vært at de ulike kunstaktivitetene i prosjektet skal bidra til å skape relasjoner mellom ungdommer med ulik bakgrunn, samtidig som kunsten bidrar til å skape møteplasser. Innholdet i de ulike kunstaktivitetene har variert i de ulike kommunene, og veien fram til de ulike delprosjektene har også vært forskjellig. Alt i alt ble det gjennomført aktiviteter i fem kommuner, fordelt på seks workshops.

Rekrutteringsprosessen

Første kommune som ble kontaktet var Steinkjer, og utover året ble det tatt kontakt med ytterligere fem kommuner: Levanger, Stjørdal, Grong, Verdal og Namdalseid. Selve rekrutteringsarbeidet fulgte det samme mønsteret i de fleste av kommunene. Det startet med at prosjektledelsen tok kontakt med sentrale aktører i kommunen. Noen steder var dette kommuneledelsen – andre steder var det ledere for ulike enheter: kultur, fritid, utdanning, flyktninger mv. I noen av

kommunene hadde prosjektledelsen allerede et godt kontaktnett som de tok utgangspunkt i. Andre steder måtte et slikt nettverk etableres mer og mindre på nytt.

Ut fra både samtaler og detaljerte loggbøker går det fram at dette rekrutteringsarbeidet har vært både tidkrevende og til tider frustrerende. Selv om integreringsarbeid er en oppgave for alle kommuner, kan det virke som kommunene som ble kontaktet i dette prosjektet hadde lite erfaring med å bli kontaktet av eksterne aktører på dette feltet. For kommuner som bosetter flyktninger (alle unntatt en av de kommunene som ble kontaktet), er integreringsarbeid en prioritert oppgave som de også mottar statlige midler for å jobbe med. I en rekke offentlige dokumenter understrekes det at kommunene i dette arbeidet bør samarbeid med lokalbefolkningen, frivillige organisasjoner og andre ikke-kommunale aktører. Cross-Over burde i så måte være ”midt i blinken”. I praksis var det imidlertid ikke så enkelt. I de fleste av kommunene ble det brukt mange måneder på å nøste seg fram til de rette kontaktpersonene. Og – selv etter å ha fått på plass både avtaler om deltakelse og personer som lovte å forsøke å rekruttere ungdommer, gikk dette arbeidet de fleste steder ganske smått. Detaljerte notater fra prosjektet viser en uendelighet av møter, e-poster og telefonsamtaler før det enten ble sagt ja eller nei til deltakelse.

Hvem var så ungdommene som ble med i prosjektet? Planen var at det skulle være ungdommer i ulike livssituasjoner – både innvandrerungdommer og norsk ungdommer. Noen av ungdommene bodde hjemme med foreldre, noe bodde på hybel (blant annet enslige mindreårige flyktninger under omsorg av barnevernet). Noen bodde med familie på asylmottak, uten å ha en avklart situasjon på bosted. Noen av deltakerne hadde flyttet til annen kommune og en ble returnert til hjemlandet. Dette gjorde at det for noe ble en midlertidighet over prosjektdeltakelsen. Noen måtte dra, andre kunne fortsette. De vi snakket med ga imidlertid uttrykk for at de, uansett situasjon, opplevde at det var flott å få et slikt tilbud om deltakelse. Det å få invitasjonen og det å være velkommen, selv i uavklarte transitt-situasjoner, virket i seg selv inkluderende.

Fem kommuner – femti ungdommer

Rekrutteringsprosessen resulterte altså i deltakelse fra fem kommuner. Her ble det gjennomført workshops med aktiv deltakelse fra rundt 50 ungdommer – med ringvirkninger til nærmiljø, lokalsamfunn og kommunale instanser i deltakerkommunene. Dette er de tørre fakta etter to års jobbing. Veien fram har imidlertid vært kronglete. Det viste seg å være vanskelig å rekruttere kommuner, og det var vanskelig å rekruttere ungdommer til aktiv jobbing i prosjektet. De første møtene med kommunene blir av prosjektledelsen beskrevet som

varierende. I noen kommuner ble de tatt godt i mot og ønsket velkommen med prosjektet. Det ble vist entusiasme og engasjement fra folk som kjente ungdommer lokalt, noe som hadde stor betydning for rekruttering og videre prosess. I andre kommuner møtte de motstand fra enkeltpersoner som mente kunstnerparet ikke hadde kompetanse på integrering. Dette gjorde at de ikke ville gå inn i et samarbeid om å få tak i ungdommer.

Denne negative starten skapte hindringer i oppstart og rekruttering. Det fantes imidlertid andre ressurspersoner som gjorde en innsats for å få med ungdommer fra ulike situasjoner. Litt forenklet kan en si at de møtte eksempler på den positivt løsningsorienterte lokalressursen, de møtte de som var nølende som så flere begrensninger enn muligheter, og de møtte representanter fra det kommunale systemet som var negative og ga uttrykk for skepsis mot prosjektet. Dette påvirket naturlig nok også den videre prosessen. I ettertid mener prosjektledelsen de burde ha gjort en del ting annerledes hvis de skulle startet på nytt. De ville f.eks. ha vært tydeligere på hva prosjektet handlet om, og de ville kanskje ha invitert mer til samarbeid med personer som har annen kompetanse. Kunstbegrepet klinger ulikt hos folk, så det å få fram ideen med prosjektet bedre helt fra starten av kunne kanskje ha gitt et annet resultat.

Utfordringer knyttet til deltakelse i ulike typer prosjekter er ikke uvanlig. Kommuner får mange henvendelser om å delta i prosjekter, noe som gjør at de blir tilbakeholdne. Det samme gjelder ungdommene. Prosjekter som ikke springer ut av ungdommenes eget miljø og interessefelt, kan være vanskelig "å selge inn". Enten det blir sagt direkte eller bare kommer fram indirekte, vil "What's in it for me?" være det store spørsmålet mange stiller seg. Det kan selvsagt lyde litt paradoksalt å fokusere på egeninteresse i et integreringsprosjekt, men sånn vil det ofte være. Til slutt må deltakelse i prosjekter som dette være basert på frivillighet. Det gjelder både deltakelsen fra kommunene og de enkelte ungdommene som har deltatt i workshops og andre aktiviteter.

Lokal forankring viste seg å være helt avgjørende for både rekruttering og gjennomføring av de lokale prosjektene. Å komme utenfra med en prosjektidé er i seg selv en utfordring. Enda vanskeligere blir det hvis prosjektet blir møtt med en litt lunken holdning eller skepsis fra starten av. I de sju kommunene som ble invitert med i Cross-Over, var det imidlertid ikke åpen skepsis som var hovedutfordringen. De fleste steder ble prosjektet hilst velkommen, men det viste seg vanskelig å få kontaktpersoner som kunne drive et aktivt pådriverarbeid i ungdomsmiljøene. Det kan handle om manglende kapasitet, det kan også handle om manglende interesse eller det kan handle om at prosjektet ikke greide "å selge

seg inn” på en overbevisende måte. Sannsynligvis er det en blanding av flere faktorer. Lærdommene Stjørdal og Grong viser at tett samarbeid mellom prosjektet og kommunen ga svært gode resultater. I begge tilfeller var det en tydelig kobling mellom Cross-Overs mål og arbeidsformer og det kommunen selv hadde behov for å jobbe med. I Grong ble prosjektet koblet til Bolyst-prosjektet, i Stjørdal ble det et tett samarbeid med Lokstallen og det arbeidet kommunen selv hadde satt på dagsorden for å skape et bedre og mer inkluderende ungdomsmiljø. Dette viser betydningen av at kommunen får et eieforhold til prosjektet. Dette er det ikke noe prosjektet i seg selv kan klare å skape. Dette må skje i et samspill med lokale støttespillere og aktører.

Erfaringer og lærdommer

Arbeidet med Cross-Over foregikk over en toårsperiode (2012-2013). I løpet av denne perioden er det gjennomført workshops med ungdommer i fem kommuner. Det er skapt kunst og det har vært jobbet med integrering i praksis. Mye av kunsten som er produsert har fått oppmerksomhet lokalt, og noen av installasjonene står der fremdeles. Prosjektet har dermed oppnådd noe langt mer enn å bli lokale ”happeninger” for noen ungdommer. Uttalelser fra både ansatte og politikere i kommunene viser at prosjektet har satt varige spor.

Når vi skal vurdere et prosjekt som dette, er det viktig å etablere noen realistiske målestokker. Å generalisere erfaringer fra så mange og til dels ulike grupper og gruppeprosesser, vil være vanskelig – særlig fordi vi ikke har fulgt prosjektet underveis, men skal evaluere det i ettertid. Likevel er det både noen felles erfaringer, gode eksempler og generelle lærdommer. Det er også ting å tenke på ved selve prosjektprosessen – ting det ikke er så lett å se mens man er i gang, men som blir tydeligere i bakspeilet. Initiativtakerne for prosjektet hadde selv satt seg svært ambisiøse mål. Ut fra disse kan man kanskje si at prosjektet bare delvis har lyktes. I bestrebelsene på å rekruttere kommuner til prosjektet, møtte de flere steder byråkratiske barrierer. Antallet loggførte møter, e-poster og telefonsamtaler forteller mye om hvordan det er å komme utenfra og tilby samarbeid om et prosjekt som dette. Selv om prosjektet stilte med egne ressurser og sånn sett var et generøst tilbud til kommunene, ble det i første omgang møtt med skepsis flere steder.

De ulike gruppene i Cross-Over har gjennomført prosjektet på ulike måter. Dette gjelder alt fra organisering og deltakelse til fortolkning av selve prosjektideen og utformingen av den kunstneriske delen av prosjektet. De kunstneriske produktene er også forskjellige, og de er formidlet på ulike måter. Noen steder har kunsten blitt formidlet som et kollektivt produkt (og vært en del av) et avsluttende måltid

med inviterte gjester. Andre steder har kunsten i større grad bestått av mange individuelle installasjoner eller kunstverk.

Cross-Over har hatt både en forebyggende og integrerende funksjon. I tillegg har prosjektet utfordret deltakerne på det kunstneriske og estetiske. Gjennom avslutningsmåltider, utstillinger og presentasjon av kunstverkene, individuelt og samlet, har prosjektet vært en møteplass og en arena for (hvert sitt bord ble til et langbord) utveksling av erfaring og debatt. Måltidet representerte mye mer enn mat. Mat ble et virkemiddel – det fungerte som et samlingspunkt og en inngang til kontakt. I de gruppene hvor selve kunstopp-gaven ikke var så tydelig, ble akkurat dette med å spise sammen holdt fram som en viktig erfaring. En av ungdommene sa det slik:

Selve utførelsen av kunstverket, ble litt underordnet. Vi jobbet ute og samarbeidet jo ikke om det vi laget, så for oss var det jo bare det at vi møttes og spiste som var fellesgreia.

For asylsøkere som deltok i prosjektet, ga Cross-Over et avbrekk i en dag preget av venting. På spørsmål om hva prosjektet har betydd for dem, fikk vi blant annet følgende svar:

- Å høste nye erfaringer
- Å bli kjent med noen som en bare har sett, men aldri har hilst på
- Å ha noe å gå til – for det er så lang ventetid på asylmottaket
- Selv om jeg kanskje ikke skal bli i Norge, er jeg jo ungdom mens jeg er her

For mange av ungdommene ble deltakelsen i Cross-Over også en anledning til å vise og videreutvikle ferdigheter. Prosjektlederne beskriver mange av ungdommene som svært formsterke, de er vant til å bruke hendene, og de er vant til å ta imot kunnskap. Noen har i ung alder jobbet som bygningsarbeidere eller skreddere. Og som de sa:

Det har vært så artig å se hvor mye de besitter, og hvor mye som kan komme ut av det hvis en bare viser litt, og de får muligheten. Erfaring er erfaring uansett. Det var spennende å se hvor mye de kunne få ut av et stykke tre.

En kan spørre seg hvor ellers disse ungdommene ville fått brukt denne kompetansen eller vist sin mestring om ikke et lokalt kunstprosjekt hadde vært tilbudt.

Språk som hindring – og som portåpner

Ungdommene i prosjektet kom fra mange ulike land. Noen hadde bare vært i Norge noen måneder, mens andre var født og oppvokst her. Det som først kunne se ut som store hindringer, for eksempel språkbarrierer, fikk flere nyanser underveis. En kan i ettertid velge å se språkproblemet som en mulig kontaktskaper. Både fordi ungdommene «leser andre sider av hverandre» når de gjør noe sammen, men også fordi en må ta helt andre kommunikasjonsformer i bruk.

I møtet med ungdommene er det interessant å høre dem fortelle om språkbarrierer som en gjensidig utfordring. Å skulle bli kjent med noen en ikke kjenner rundt et «ytre fenomen» - skape kunst, handler om noe mer enn at *han er fra Iran og jeg er fra Skogn*, slik en av de norske ungdommene uttrykte det. Dette er et møte mellom ungdommer og kan ikke bare forstås som et møte mellom mennesker med ulik etnisk bakgrunn. De er ungdommer – og det har de felles. Samtidig handler det om å forstå både forskjeller og likheter i mentalitet, vaner, koder og språk. Det handler om den naturlige blygheten og motet som kreves når en er ungdom, det ungdomstiden i seg selv krever.

Refleksjoner om samarbeid

Cross-Over som prosjekt har hatt to målsettinger. Den ene har handlet om integrering og samhandling, den andre har handlet om kunst og romopplevelse. I denne sammenhengen er det prosjektets integreringsmessige sider som har vært i fokus. Cross-over har brukt kunst som et verktøy for integrering, og gjennom ulike faser av prosjektet har både kunst og integrering spilt rollen som både mål og middel.

Rekrutteringen av kommuner som ville samarbeide med prosjektet var, slik vi vurderer det, en stor utfordring i prosjektet. Prosjektet brukte mye tid og krefter i startfasen, og prosjektet kom aldri ordentlig i gang i de to første kommunene som ble kontaktet. Oversikten over møter, eposter og telefonsamtaler mellom prosjektledere og ulike kommunale instanser er både imponerende og skremmende. *Imponerende* fordi prosjektet har vist både utholdenhet og oppfinnsomhet når det gjelder hvem de kontaktet og hvordan de argumenterte for å få kommunene med i prosjektet. *Skremmende* fordi kommunene holdt prosjektet ”på vent” i månedsvis og viste såpass liten evne og vilje til å ta imot et

spennende initiativ fra to erfarne kunstnere. Prosjektet, med sin forankring i Redd Barna og med finansiering fra Extrastiftelsen, burde ha vært tatt imot som en gavepakke. Når dette ikke skjedde, er det grunn til å se nærmere på hva dette kan skyldes.

Både fra prosjektet og fra kommunene er det gitt uttrykk for at selve prosjektideen kunne vært tydeligere formidlet – særlig i starten. Etter hvert som prosjektet høstet mer erfaring, ble også presentasjonen av prosjektet tydeligere, noe som også resulterte i flere kommuner som takket ja til deltakelse. Når det gjelder kommunene og deres evne til å håndtere invitasjoner som den Cross-Over representerte, er det liten tvil om at man her har truffet et ømt punkt. Det er selvsagt ikke sånn at alle initiativer er like gode, men slik kontakten mellom Cross-Over og mange av kommunene er beskrevet, tyder det på at kommunene hverken vet hvem som skal besvare slike henvendelser eller hvordan de bør følges opp. Det kan også se ut som forståelsen av hva man kan få ut av slikt samarbeid er svakt. Her er det imidlertid viktig å understreke at kommunene som ble kontaktet for deltakelse har respondert ulikt, de har hatt ulik responstid og det har gitt ulike resultater. Det generelle bildet er at samarbeidet har vært best der kommunen selv så at dette var nyttig for dem. I Stjørdal handlet det om å få drahjelp i arbeidet for å skape bedre relasjoner innad i ungdomsmiljøet i kommunen, i Levanger ble det et kjærkomment aktivitetstilbud for asylsøkere i kommunen, mens det i Grong ble en konkret aktivitet som kunne knyttes til deres eget Bolyst-prosjekt.

En lærdom kan derfor være at prosjekter som søker samarbeid med det offentlige tenker nøye igjennom hvordan prosjektet skal presenteres. Det handler både om prosjektets mål, målgrupper og arbeidsformer, hva man konkret ønsker å samarbeide om eller få hjelp til og hvordan prosjektet kan bidra til å løse lokale oppgaver eller hvordan de kan knyttes til mer generelle samfunns mål. Samtidig må det være en oppgave for offentlig sektor å strekke ut en arm når private aktører og frivillige organisasjoner inviterer til samarbeid om viktige samfunnsoppgaver.

Tilbakemeldinger fra både ungdommer, kommunale aktører og lokalsamfunnet tyder på at prosjektet har spilt en positiv rolle for samtlige aktører. Ungdommene gir uttrykk for at de har hatt utbytte av å samarbeide med andre ungdommer, bli kjent med ungdommer de ikke kjente fra før, og få anledning til å lære – og lære bort. Noen gir også uttrykk for glede ved å få jobbe praktisk og kunstnerisk. Det er liten tvil om at Cross-Over har vært et bidrag på vegen til integrering og inkludering. Og – det er liten tvil om at prosjektet har bidratt med viktige

lærdommer når det gjelder både det innholdsmessige, det metodiske og det organisatoriske. Kunstnerne i dette prosjektet har vist stor utholdenhet når det gjelder å forholde seg til ulike byråkratiske organer. Samtidig er det viktig å understreke at prosjektet til slutt lyktes i å få med fem kommuner i et pionerarbeid på integreringsfeltet. Det er i seg selv et resultat det står respekt av.

Oppsummerende punkter

- Kunst som verktøy for integrering
- Fokus på relasjonsbygging
- Tett samarbeid med kommuner gav positive resultater
- Lokal forankring
- Betydning av felles måltider og gode samtaler

5 Avsluttende diskusjon

Bakgrunnen for alle de ti casene som er presentert i denne rapporten er ønsket om å bidra til at barn og ungdom med ulike behov for tilrettelegging skal tilbys aktiviteter som passer dem. Som vi har sett i gjennomgangen av casene er tiltakene og aktivitetene organisert på ulike måter, med ulike formål og med fokus på ulike målgrupper. Casene illustrerer ulike måter å samarbeide på og man tenker til en viss grad forskjellig om forebygging. Det er likevel noen fellestrekk i casene som presenteres, både når det gjelder organisering, samarbeid og fokus på forebygging. I dette kapitlet skal vi først peke på noen fellestrekk som kan knyttes henholdsvis til organisering, samarbeid og forebygging. Ved å se hele datamaterialet i sammenheng, eller gjøre analyser «på tvers» (Miles og Huberman, 1994), har vi videre identifisert tre hoveddimensjoner som også presenteres. De gjennomgående dimensjonene vi mener å finne i materialet er å jobbe «tett på», betydningen av fagkompetanse og byråkratisk tillit. Avslutningsvis kommer vi med noen anbefalinger for det videre arbeidet.

5.1 Organisering

Når det gjelder organisering av tiltakene, er det flere punkter som går igjen, både knyttet til rekruttering, oppfølging og hvordan man jobber med ungdommene. Ett hovedtrekk i materialet er at både barn, ungdom og foreldre identifiserer seg med de ulike casene gjennom deres lokale forankring. Styrken ved lokal forankring og kontinuerlig tilstedeværelse i nærmiljøet blir også synliggjort gjennom nettverksbygging opp mot familie, venner og andre arenaer.

Lokal forankring har vist seg å være avgjørende for gode rekrutteringsprosesser i flere av prosjektene, som for eksempel i Trara, Sommerprosjektet, S.T.O.L.T og Cross-Over, hvor man har jobbet svært målrettet i lokalmiljøet. Et annet eksempel er fra det byomfattende tilbudet X-Ray, som har fokus på lokalt rekrutteringsarbeid. Der kontaktet man kjente familier i nærheten som kunne dra nytte av aktiviteten. Den lokale forankringen har også betydning når det gjelder samarbeid og forebygging (jfr. henholdsvis 5.2 og 5.3).

Brukermedvirkning og hjelp til selvhjelp

Slik det kommer fram i rapporten til Nuland, m.fl. (2010) er brukermedvirkning et viktig og vektlagt tema i kommunene, samtidig som hovedfunnene fra casekommunene er at få tiltak har laget et system for dette. Det er dermed

interessant at i flere av prosjektene vi har valgt ut er brukermedvirkning et viktig tema. Videre kan medvirkning bidra til å sikre at tiltakene "treffer bedre", altså at man utformer tiltak som står i forhold til barn og unges egne ønsker og behov. Ved å etterspørre ungdommenes ønsker, tanker og mål blir tiltaket tilpasset deres behov og ungdommene føler en større forpliktelse til å følge opp.

Både i X-Ray, Redd Barna-prosjektet og i Trara snakker vi om reell brukermedvirkning. Også i Sommerprosjektet ser vi at ungdommene opplever stor grad av medvirkning. Det er hevdet at «enrichmentperspektivet» fremstår som sosialpedagogikkens svar på «empowerment» hvor fokus er rettet mot selvhjelp og vilkårene for å gjøre noe med egen livssituasjon (Befring, 2014). «Enrichmentperspektivet», som på norsk også kalles berikelses-perspektivet, har følgende basale innhold: Gir vi gode vilkår for særlig vanskeligstilte og funksjonshemmede, så bidrar vi samtidig til å skape de aller beste betingelsene for alle (op.cit.). En slik tankegang er tydelig i casene som er presentert foran, for eksempel i Nordhordland padleklubb med «fokus på aktiviteten og ikke deltakeren», og videre i S.T.O.L.T, hvor mange av deltakerne etter noen år selv blir ungdomsledere.

Fokus på relasjonsbygging og gode samtaler

I rapporten «En stein i elva» beskriver Berg (2005) hvordan relasjonsbygging er ett av suksesskriteriene i arbeidet med minoritetsungdom «med rulleblad». Det å bygge gode relasjoner – og dermed opparbeide tillit – både til barna og de unge selv, men også til foreldre og andre i nære relasjoner er et gjennomgående trekk i alle casene. Det inviteres til informasjonsmøter, det legges vekt på åpenhet, man inviterer foreldre og venner inn for å se hva som skjer, og i flere av prosjektene jobbes det aktivt med å trygge foreldrene. Det at Redd Barna sin bosettingsmodell også omtales som «familiemodellen» illustrerer denne type tankegangen. Som vist i casene er det et utbredt fokus på gode samtaler. De gode samtalene på «perlerommet» på Boxåpneren er ett eksempel, samtalene mellom barn og idrettsledere på Kolstad, i skolegården på Trara, eller i kajakken er andre eksempler. Gode samtaler over felles måltider slik det beskrives i flere av casene, som for eksempel Cross-Over, må også nevnes i denne sammenhengen. Gode samtaler skaper gode relasjoner, og gode relasjoner gir et godt utgangspunkt for videre arbeid. Gode relasjoner handler imidlertid ikke bare om å kunne snakke sammen, det handler også om kompetente samtalepartnere.

Kompetente medarbeidere

Relasjonsbygging og tillitt handler også om at det jevnt over legges vekt på å rekruttere kompetente medarbeidere i de ulike casene. Medarbeidere med «solid

fagkompetanse» og «lang fartstid» nevnes ofte, likeledes som både kompetanse og erfaring fra ulike lokale etater er kvaliteter som trekkes frem. I flere av intervjuene ble det fremhevet at det å jobbe med barn og ungdom i utsatte grupper krever høy faglig kompetanse og at ikke «hvem som helst» kan gjøre en slik jobb. Fokuset på fagkompetanse understrekes ofte i sammenheng med såkalte «ildsjeler» - personer som i tillegg til faglig kunnskap gjerne innehar god lokalkunnskap, omfattende nettverk og et genuint engasjement. Dette er et viktig trekk slik vi leser materialet.

Et helhetlig blikk

Videre er det et gjennomgående trekk i de fleste prosjektene at de organiseres med fokus på barnet eller ungdommen i kontekst, eller som det understrekes i S.T.O.L.T, at man legger vekt på å se «hele mennesket» og hva den enkelte står i både med hensyn til familieforhold, skole og økonomi. Etter skoletidsordningen «Camp Kolstad» er et godt eksempel i så måte, og i flere av casene, for eksempel X-Ray, Boxåpneren og i Redd Barna-modellen tilbys det leksehjelp i tillegg til andre aktiviteter nettopp fordi man ser at barna trenger det. Som illustrert i Redd Barna-modellen er det videre et gjennomgående trekk i de fleste casene at man fokuserer på «barnet i familien», med mål om at foreldrene skal engasjeres til å støtte opp under barnas fritidsaktiviteter. I Trara-prosjektet beskrives foreldrenes engasjement som en positiv bi-effekt, og samtidig som ett av suksesskriteriene. «Ferie for alle» er et tilbud til hele familien og dette understrekes som en viktig årsak til at deltakerne er så fornøyde.

Organisering av økonomi

I datamaterialet som helhet blir betydningen av lavkosttilbud understreket, både av barna selv, foreldre, samt representanter både fra kommune og frivillige organisasjoner. Direkte økonomisk støtte, som bidrag til ferie og aktiviteter eller fritak fra treningsavgift, fører til at flere familier kan være med. For mange vil selv små utgifter ellers være et hinder for deltakelse, som vist i flere av sitatene foran. Samtidig illustreres viktigheten av særtilbud og individuell rekruttering. I noen av casene har man håndplukket de barna og familiene som skal få tilbud om gratis aktiviteter. På tross av at man gjerne ville hatt «åpen påmelding» for slik å unngå stigmatisering av deltakere eller prosjekt er dette vanskelig å gjennomføre i praksis fordi det ofte er de ressurssterke foreldrene som melder barna sine på denne typen tilbud og dermed tar opp plassene (se for eksempel Svendsen og Berg 2011).

Når det gjelder rammevilkårene så har storbymidlene/fattigdomsmidlene hatt betydning, ikke bare direkte, men også indirekte ved at de blant annet er brukt til

opplæring av ungdomsledere/idrettsledere som igjen er knyttet til et prosjekt/aktivitet. Det som imidlertid går igjen i de fleste prosjektene er et «spleiselag» mellom kommune og frivillige organisasjoner og også private bidragsytere, slik vi ser for eksempel i Nordhordland padleklubb. Årsaken til at tilbudene både i S.T.O.L.T og ved X-Ray varierer fra år til år, er at man gjør bruk av lokale krefter og frivillige organisasjoner som ofte har varierende og kortsiktig økonomi. Mange aktiviteter er prosjektbasert og avhengig av stadig nye bevilninger. En del enkeltpersoner bidrar også med egne midler, for eksempel gjennom bruk av egne kjøretøy. Mange av disse personene har tid, men ikke mulighet til å bidra med egne økonomiske midler. En del av den økonomiske innsatsen, i kraft av arbeid i prosjektene, usynliggjøres dessuten fordi mange jobber frivillig langt utover det forventede eller planlagte for gjeldende prosjekt.

Mange idrettslag og foreninger strekker seg langt for å tilby aktiviteter til barn og unge som kommer fra familier med økonomiske utfordringer. I alle prosjektene er imidlertid den gjengse historien at man «finner en løsning» enten ved at man overfører penger fra en «annen pott» eller overfor enkeltindivider «overser at kontingenten ikke er betalt» eller «ordner med utstyr, transport eller medlemsavgift». Det påpekes at organisasjoner og kommune må snakke sammen for å gjøre transaksjoner knyttet til enkeltindivider mindre byråkratiske. Samtidig ser vi at formalisering av samarbeid også er viktig. I Redd Barna prosjektet blir det vektlagt at kommunen finansierer en koordinatorstilling i 50 prosent. Dette blir omtalt som av stor betydning både for gjennomføring av tiltaket, og som et viktig suksesskriterium sett både fra kommunen, de ansatte og de frivillige i Redd Barna sin side.

5.2 Samarbeid

Et viktig aspekt i prosjektet har vært spørsmål knyttet til samarbeidet mellom kommuner og frivillige organisasjoner, og hvordan et slikt samarbeid kan bidra til at utsatte barn og ungdommer i større grad kan delta i fritidsaktiviteter. Frivillige organisasjoner er en sentral aktør på kultur- og fritidsarenaen og et viktig supplement til det kommunale tilbudet (se bla Paulsen mfl, 2012). Her kan en trekke på generelle erfaringer i forholdet mellom frivillige organisasjoner og det offentlige på det sosialfaglige området, og det er mye praktisk erfaring å hente fra kultur- og fritidsfeltet. Det er studier (f eks Hutchinson mfl, 2013; Hallandvik, 2009) som finner store forskjeller både mellom og innad i kommuner (mellom saksbehandlere) når det gjelder samarbeidsgrad. Andre har imidlertid

pekt på at man gjerne kommer lengre gjennom samarbeid, framfor å se frivillig sektor som frikoplet fra den offentlige innsatsen (se bla Paulsen mfl, 2012).

Stortingsmeldingen «Frivillighet for alle» (St. meld. nr. 39 (2006-2007)) tar for seg ulike områder hvor frivillig innsats spiller en betydelig rolle. Et viktig budskap i denne meldingen er å utvikle levende samfunn ved å etablere et nært samarbeid med frivillige organisasjoner. Målene i meldingen er å bedre rammebetingelsene for frivillig sektor generelt, øke ressursene til lokale aktiviteter og styrke tiltak som bidrar til integrering og inkludering (Elvegård m fl. 2012). Vi vet at økt fokus på frivillighet kan føre til en forankring av aktiviteter i det etablerte organisasjonslivet, noe som kan gi økte muligheter for stabilitet for barn og unge (Svendsen og Berg, 2011).

I alle de utvalgte casene er samarbeid et viktig tema. Det samarbeides med barn og unge, med foreldre og foresatte. I flere av prosjektene ser vi et utstrakt samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunen knyttet til rekrutteringsarbeid. I Redd Barna prosjektet oppfordrer man foreldre sterkt til å ta i mot tilbudet. I «Ferie for alle» rapporteres det om målrettet rekrutteringsarbeid gjennom et utstrakt samarbeid mellom Røde Kors og ulike etater i kommunen som skolehelsetjeneste, barneverntjeneste og sosialtjenesten. I Trara-prosjektet understrekes samarbeidet med idrettsforeningen som selve kjernen i prosjektet både knyttet til rekruttering, organisering og oppfølging.

Forholdet mellom det offentlige og det frivillige

Paulsen mfl (2012) viser til at forholdet mellom offentlig virksomhet og frivillig arbeid har vært et viktig fokusområde for forskningen i Norge (se for eksempel Selle 1993; Lorentzen 2003). Frivillige organisasjoner er ofte avhengige av offentlig finansiering, og vil slik sett ha tette bånd til nasjonale og/eller lokale myndigheter. Det er ulike meninger tilknyttet forholdet mellom det offentlige og den frivillige sektoren. Enkelte mener at det frivillige arbeidet er blitt underordnet det offentlige, hvor blant annet vilkårene for finansiering har blitt fremtredende. Andre hevder at det er et økende samarbeid mellom partene, hvor det blir stadig vanskeligere å se forskjeller på den frivillige og offentlige innsatsen (Henriksen 1999). Selle (1993) definerte på sin side forholdet mellom det offentlige og det frivillige som "integreert autonomi", hvor det offentlige støtter frivillige organisasjoner uten å gå inn i den daglige virksomheten (Paulsen mfl, 2012).

Fra flere hold blir det pekt på det potensialet sivilsamfunnet – også kalt den tredje sektor – representerer i velferdsarbeidet. I debatten som fokuserer på de

frivilliges rolle i velferdsarbeidet må en skille mellom en frivillig involvering som er tenkt å ta over kommunalt ansvar og en frivillig involvering som er tenkt som et supplement til den kommunale innsatsen. Visse typer reintegrerings- og rehabiliteringsarbeid er det vanskelig å drive på en formell måte. I tillegg til den offentlige innsatsen som gjøres, forutsetter deltakelse i storsamfunnet at det utvikles møteplasser. Svake sosiale bånd lar seg ikke reparere av institusjoner eller av profesjonsutøvere. Det er derfor viktig for velferdsstaten å finne frem til nye ordninger som kan aktivere ansvaret for andre i eget nærmiljø (Lorentzen m.fl. 1995). Denne type hjelp forutsetter blant annet uformelt sosialt samvær og langsiktig oppfølging som gis i ulike uformelle sosiale kontekster. Gjennom undersøkelser av frivillighetssentraler viser Lorentzen (2003) hvordan disse inngår som en koordinerende buffer mellom kommunale organ og lokale organisasjoner og andre frivillige aktører. Et eksempel på frivillig innsats som kan utgjøre et viktig supplement til det offentlige, er de som har et klart humanitært og altruistisk preg, som for eksempel Røde Kors (Paulsen mfl, 2012).

I Redd Barna-prosjektet ble betydningen av å ha en ansatt koordinator poengtert, og i flere case ble betydningen av en SLT koordinator understreket.

Betydningen av uformelle prosesser

Som vi ser illustrert for eksempel i presentasjonen av X-Ray er det ofte et fokus på at godt samarbeid preges av gjensidig tillit, tilgjengelighet og en uformell tone. I flere av casene, for eksempel Boxåpneren, Trara og Redd Barna kunne man vise til at ansatte hadde erfaring fra ulike etater og slik visste hvem de skulle kontakte for å få i gang samarbeid, eller dra i gang prosesser. Ved å benytte personlig nettverk, som samtidig er profesjonelt, fikk man til raske prosesser og gode beslutninger. I arbeidet med S.T.O.L.T er det lagt vekt på å se hele mennesket, og at man jobber tverretatlig og tverrsektorielt. Det vektlegges at man tenker fleksibelt og ressursbesparende. Videre understrekes det tette samarbeidet mellom Sommerprosjektet og andre instanser som nøkkelen til suksess.

Videre hadde man i flere av casene lagt seg til en uformell tone både knyttet til å få raskere saksgang og for å fremme informasjonsutvekslingen. Det finnes mange eksempler på at taushetsplikten kan virke som en barriere i arbeidet med barn og unge (Thorshaug mfl 2013) og i mange av casene jobbet man uformelt, men likevel profesjonelt og innen lovens rammer. Uformell informasjonsutveksling og tett samarbeid var viktig for "å ramme inn" ungdommene. Ofte ble det vist til enkelthendelser (for eksempel uro i en ungdomsgjeng eller barn som ikke kunne være med på cup neste helg) hvor man var avhengig av raske beslutninger. Den uformelle siden av samarbeidet var ofte nødvendig for å kunne være der for

ungdommene når noe oppsto. I flere av prosjektene ble det henvist til «snarveier» i systemet, noe som ble ansett som nødvendig for å få en rask nok saksgang.

5.3 Forebygging

Når det gjelder forebygging er det spesielt to dimensjoner som trekkes frem. For det første handler god forebygging om å være tett på barna og ungdommene. Å være tett på handler om å være synlig i miljøet og være i nærheten av barn og unge rent geografisk. Igjen er vi inne på lokal forankring, et tema som er gjennomgående i de fleste prosjektene. Spesielt gjelder dette i Trara prosjektet, S.T.O.L.T prosjektet, Sommerprosjektet og Nordhordland padleklubb. Ved å være tilgjengelig og synlig kan man lettere fange opp de som faller, eller står i fare for å falle, utenfor. Ved å være tett på kan man også stoppe uheldig utvikling før det går for langt, samt gå inn med forebyggende tiltak før problemet brer om seg.

Videre var det gjennomgående i casene at ved å inkludere barn og unge i ulike aktiviteter jobbet man samtidig med holdningsskapende arbeid. Dette ble understreket i samtlige case, og videre understøttet av barna og ungdommene vi snakket med i prosjektet. Flere av ungdommene som deltok i fokusgruppen la vekt på at de hadde et inkluderende miljø, og at alle har ansvar for å ta vare på hverandre. Gjennomgående dimensjoner i prosjektet

Det å være tett på, fokusere på kompetanse samt utøvelse av «byråkratisk tillit» er dimensjoner som gjør seg gjeldene på tvers av ulike case og som også går på tvers av de tre hovedtemaene; organisering, samarbeid og forebygging, som illustrert i figuren under:

Figur 5.1. Gjennomgående dimensjoner

	Tett på	Kompetente ildsjeler	Byråkratisk tillit
Organisering	↓	↓	↓
Samarbeid	↓	↓	↓
Forebygging	↓	↓	↓

5.4 Tett på

Det å jobbe tett på går igjen som en rød tråd i alle casene. Det er heller ingen ny tilnærming. Prosjektet «Tett på» som ble gjennomført i bydel Furuset i perioden 2001 til 2004 er et godt eksempel på hvordan svært tunge problemer med blant annet utagerende atferd ble forsøkt løst med godt resultat. I tillegg til å redusere kriminelle handlinger arbeidet man i prosjektet med å styrke ungdommenes familier, bygge positive nettverk, og etablere vedvarende arbeids- eller skoleforhold og positive fritidsaktiviteter. Selv om prosjektet ikke klarte å løse alle problemer i lokalmiljøet ble det understreket i evalueringen at 'tett på' som arbeidsform med fordel kunne utvikles videre, og da særlig gjennom et bedre forarbeid og en dypere forankring i det lokale problemløsningsapparatet (Carlsson 2005).

Viktigheten av å være «tett på» er knyttet både til rekruttering, oppfølging og gjennomføring av tiltak. For barna og de unge representerer det en trygghet fordi aktiviteten foregår i et kjent lokalmiljø. De kan komme seg til aktiviteten på egenhånd, ofte til fots, noe som igjen gjør dem mindre avhengige av foreldre eller andre voksne. Dette synliggjør videre betydningen av tilgjengelighet. Dette er et tema som også kom opp i flere av sonderingsintervjuene under de innledende fasene av prosjektet. Det hjelper ikke å få støtte til aktiviteter hvis ikke ungene kan komme seg til lokaliteten på egenhånd. Alternativt kan man gjøre som Nordland fylkeskommune og arrangere «transportpleis» i områder der barn bor så spredt at det er umulig å lokalisere tiltakene innen gåavstand for alle.

Tett på handler videre om å kjenne til lokalmiljøet, ha evne til å forutse hva som er i gjære og slik kunne sette inn forebyggende tiltak. Gjennom å være tett på miljøene får en også kjennskap til hvilke barn og unge som bør følges opp ekstra, og man kan ha en enda mer målrettet innsats mot grupper eller enkeltpersoner man anser at har et ekstra behov. Ikke minst handler det å være tett på om å ha kjennskap til systemer og å vite hvem man skal kontakte. Dette innebærer at personer med lang fartstid innen inkluderende arbeid i de enkelte lokalmiljøene blir svært verdifulle aktører for tiltakene.

Vi har gjennom casebeskrivelsene sett flere eksempler på tiltak som fokuserer på viktigheten av gode relasjoner, og det å være tett på er på et individnivå nært knyttet til det å ha en god relasjon til kontaktpersonene eller andre i de ulike tiltakene. En god relasjon ser ut til å være en viktig motivasjon for at de unge møter opp på aktivitetene, og for at de skal trives. Mye av suksessen ligger altså i

relasjonene, som i mange tilfeller kan være avgjørende for at de andre elementene i tiltaket skal ha en effekt. Relasjonsarbeidet handler blant annet om å vise respekt, være i dialog, skape felles møteplasser, skape tillit og å være tilgjengelig. Dette er prosesser som krever at ansatte er «tett på» over tid. Suksessen ligger også i voksne «stayers» som er der for ungdommene, som har tro på ungdommene og som bryr seg. Dette er i tråd med funn fra Elliot Currie (2005) som har studert middelklasseungdom i USA som er på kant med samfunnets normer i form av blant annet kriminalitet og rus. Hun viser til at det ungdommene ønsker er å bli møtt av voksne som tar seg tid til å bryr seg og som vil engasjere seg i deres liv.

5.5 Kompetanse

I alle casene er kompetanse en viktig faktor. Vekt på formalkompetanse, på at personer som jobber med barn og unge ikke bare skal være engasjerte, men også ha kunnskap om feltet de jobber på blir understreket.

«Kompetente ildsjeler» eller «entreprenører», som er en gjennomgående dimensjon i vårt materiale, beskrives også i annen forskning. Blant annet påpeker de fire sentrale rapportene angående inkludering av barn og unge at ildsjeler eller engasjerte voksenpersoner med kompetanse er et suksesskriterium (Kristiansen og Skårberg, 2010; Nuland, et.al. 2010; Nuland, et.al. 2009, samt Follesø, 2011). Videre viser tidligere forskning, i likhet med våre funn, at godt samarbeid mellom ulike fagpersoner og fagområder er et suksesskriterium (Kristiansen og Skårberg, 2010; Nuland mfl, 2010; Nuland, mfl 2009).

5.6 Byråkratisk tillit

De siste årene har begrepet «tillit» kommet på den politiske dagsorden igjen, både gjennom å fokusere på tillitssamfunnet, lansere tillitsreformer, samt uttrykke at tillit er viktig. Ofte hører vi at folk ønsker mindre byråkrati, og mer tillit. Sentralt i relasjonsarbeidet i casene som her beskrives, samt i tiltakenes suksess er også betydningen av gjensidig tillit mellom samarbeidspartnere. Fugelli (2001) diskuterer forholdet mellom pasienter og leger ved å hevde at tillit er «gudestoffet» som holder pasient og lege sammen. Videre hevder han at man trenger tillit blant annet for å overkomme kompleksitet. Samarbeid mellom frivillige organisasjoner, kommuner og NAV kan fremstå som ganske komplekst. Tillit mellom ulike samarbeidspartnere, men også mellom barn/unge og

ledere/etater ser ut til å være et viktig suksesskriterium på kryss av casene og aktivitetene.

Ikke alle familier har rett på støtte fra NAV, og vi ser flere eksempler på at blant annet idrettslag «overser» at enkelte familier ikke betaler eller bidrar på annen måte. Det er imidlertid en vanskelig balansegang knyttet til hvor lang man kan strekke denne typen praksis. Det som går igjen i casene i denne rapporten er at kommunikasjonsflyten mellom kommunen og ulike frivillige organisasjoner og i noen tilfeller NAV er god. Man håndterer derfor slike saker smidig og fleksibelt, uten at det blir stigmatiserende eller etablert som en praksis som også «de som ikke har behov for slik hjelp» benytter seg av.

I noen av casene har man også utviklet «metoder» eller praksiser for å ivareta anonymiteten til brukerne samtidig som man gjør grep for å gjøre saksgangen enklere. Deling av sensitive opplysninger blir fremhevet som et utfordrende punkt i evalueringen av storbyordningen (Nuland mfl 2010), samtidig som det understrekes at de fleste tiltakene har funnet samarbeidsrutiner og metoder for deling av sensitiv informasjon. Det er uansett et gjennomgående trekk i materialet at samarbeidet foregår uformelt og gjerne udemokratisk, helt i tråd med Wollebæks (2011) beskrivelser av Norden som et tillitssamfunn med høy grad av systemtillit og sterk mellommenneskelig tillit. Fordi man har tillit til systemet og sine samarbeidspartnere kan man håndtere saker smidig, fleksibelt, og dermed mer effektiv. Vi har valgt å betegne dette som byråkratisk tillit.

5.7 Anbefalinger

Gjennomgangen av de ulike evalueringene og satsingene viser at ordningene når frem til sluttbrukerne, at de bidrar til inkludering av barn og unge og at de bør videreføres. Som vist foran gir støtteordningene grunnlag for flere inkluderende aktiviteter som har positiv innvirkning på nærmiljøet.

I inkludering av barn og unge bør det fokuseres på selve aktiviteten

Et viktig mål på inkludering handler om vennskap og nære relasjoner. Det å være sammen med jevnaldrende på fritiden er viktig for å skape gode sosiale relasjoner som igjen er med på å forebygge ensomhet samt fremme inkludering. Studier har for eksempel dokumentert at funksjonshemmet ungdom er langt mindre sammen med jevnaldrende enn ungdom i befolkningen for øvrig (Wendelborg og Paulsen 2014). Det er dermed interessant å se at to av de utvalgte tiltakene (X-Ray og Padleklubben) har vært spesielt bevisste på å

inkludere funksjonshemmet ungdom i aktivitetene, samtidig som måten de er inkludert på varierer. I padleklubben inkluderes funksjonshemmet ungdom på linje med andre, mens det på X-Ray er organisert en egen inkluderingsdans med tanke på denne gruppen. Selv om tiltakene er lagt opp etter noe ulike strategier (universelt tiltak vs særtiltak) er det i begge tilfellene et genuint fokus på aktiviteten, et fokus som overstyrer brukernes funksjonsvansker. Som vi så kom dette til uttrykk både i padleklubben og i X-Ray der fokuset var på ungdommene som personer. «Vi er alle ungdommer» var holdningen som ble framholdt, med Dette illustrerer godt et perspektivskifte fra integrering av enkeltindivider til fokus på inkluderende møteplasser med aktiviteter for alle grupper ungdommer.

Fokus på tett oppfølging som avgjørende faktor

Det er etter hvert veldokumentert at tett oppfølging er viktig (Carlsson, 2005). Implikasjonen er at inkludering av utsatte barn og unge i en organisasjon hvor det ikke er noen ansvarlige for tilrettelegging, har mindre sannsynlighet for å bli en suksess. Spesielt gjelder dette for grupper som er marginaliserte på ulike vis og/eller som trenger mer tilrettelegging for å delta i fritidsaktiviteter. «Tett på»-arbeid er ressurskrevende både økonomisk og menneskelig, men samtidig et svært viktig suksesskriterium for et inkluderende oppvekstmiljø.

Samarbeidet mellom offentlig og frivillig sektor kan utvikles ytterligere

Funnene i prosjektet tyder på at tett samarbeid mellom kommune og frivillig sektor er en suksessfaktor, og dette er derfor noe det bør legges enda mer vekt på i fremtiden. Dette påpekes også i andre studier, som for eksempel evalueringen av Flyktingguiden i Røde Kors (Paulsen mfl, 2012). Et tett samarbeid mellom Røde Kors og kommunen åpnet for muligheter for ansettelse av koordinatorene, noe som igjen førte til større grad av tilgjengelighet samt bedre rekruttering og oppfølging av frivillige. Noen frivillige organisasjoner har kapasitet til å utføre mer arbeid enn det som gjøres i dag, men det kan være en vanskelig balansegang. Vi støtter tankegangen om å fokusere på økt samarbeid mellom offentlig og frivillig sektor framfor at frivillig sektor skal være et frittstående supplement (se bla Paulsen mfl, 2012).

Identifisering av bærende elementer i gitte prosjekter

I noen tilfeller står og faller inkluderende tiltak på enkeltpersoner, mens andre ganger er det metoden og/eller systemet rundt tilbudet/prosjektet som er det bærende elementet. En slik identifisering får betydning for hvordan det (kan) satses videre på et gitt tiltak, prosjekt eller lignende. Det kan eksempelvis få betydning i en vurdering av overføringsverdien eller hva man skal gjøre med kompetansen og erfaringen som prosjektansatte har opparbeidet seg.

Betydningen av kompetente og dedikerte prosjektmedarbeidere

Kompetansen til ansatte og frivillige fremstår som et så viktig suksesskriterium at det bør sikres at prosjektene det eventuelt søkes om midler til skal driftes og fylles av personer som i tillegg til å ville noe, også kan dokumentere kunnskap, gjennomføringsevne og så videre. Samtidig er det viktig at ulike søknadsprosesser ikke blir for kompliserte og byråkratiske. Gjennomgangen av casene viser at nettopp uformelle kanaler, mulighet til fleksibelt og ofte ad hoc samarbeid og informasjonsflyt er viktige suksesskriterier.

Carlsson (2005) argumenterer for at kommunene i sterkere grad bør dra positive vekslers på kompetanse og kapasitet utenfor egen organisasjon for slik å skape oppslutning om lokalt utviklingsarbeid. Det er et faktum at enkelte tiltak, tilbud og prosjekter står og faller på innsatsen til disse personene, som gjerne omtales som ildsjel, frivillig, entreprenør eller innovatør. Casene presentert i dette prosjektet bekrefter dette.

Smidighet og fleksibel organisering

Kommunene og organisasjonene er selvfølgelig opptatt av å følge gjeldende regelverk, men vi ser samtidig at det til en viss grad praktiseres en smidighet innenfor gjeldende regelverk som er viktig. Et fleksibelt handlingsrom knyttet både til menneskelige og økonomiske ressurser går igjen som ett sentralt trekk i alle casene vi har jobbet med. Det er dermed viktig at økonomiske støtteordninger fremdeles kan anvendes fleksibelt i lokalsamfunnet og at personer med både fagkunnskap, handlingskompetanse og engasjement gis nødvendig spillerom. Slik det fremgår av casene er en viss grad av fleksibilitet og smidighet nødvendig for å benytte lokale ressurser og muligheter mest mulig effektivt, og slik at det gagnar de barn og unge som trenger det mest. Byråkratiet må for en stor del være der og dekker reelle behov, men i tilfeller hvor man stoler på hverandre finner man enklere veier i byråkratiet, noe som virker tidsbesparende og letter saksbehandlingen.

Fokus på lokal forankring og lett tilgjengelighet

Dersom tiltak og prosjekter ligger nært de barn og unge som er ment å skulle benytte seg av tilbudene, vil dette være en trygghetsskapende faktor for foreldrene. Lokal forankring senker dessuten terskelen for deltakelse for barna. Det gjør også at det er lettere for de ansvarlige voksne/ansatte å følge opp de som faller utenfor.

Et viktig anliggende i arbeidet med inkludering er hvordan man skal kunne måle suksess/effekt. I Riksrevisjonens undersøkning av barnefattigdom (Riksrevisjonen 2013-2014) er det under merknader vist til at Bufdir vil få i oppdrag å se hvordan kommunene bedre kan evaluere tiltakene sine, I tråd med dette vil vi anbefale at det utvikles gode måleverktøy eller evalueringsverktøy for ulike tiltak, da dette vil kunne lette konkretiseringen av det videre arbeidet.

Evaluering av iverksatte tiltak

Det ser ut til at satsingen på utsatte barn og unge i Norge totalt sett fungerer bra, selv om det har forbedringspotensialer. Videre forskning, med utgangspunkt i erfaringene kommunene har med ulike tiltak, vil være viktig for en økt kunnskap om hvordan man i større grad kan nå denne gruppa.

Fremtidig fokus på barns perspektiver og erfaringer

Det er gjort mye forskning på barn og fattigdom i Norge (se for eksempel Harsløf og Seim 2008; Nadim og Nielsen, 2009; Nuland mfl, 2009; Fløtten, 2009; Nuland mfl, 2010; Riksrevisjonen 2013-2014), men mindre forskning som fokuserer spesielt på barn og unges opplevelse av og erfaringer med det å vokse opp i fattigdom (Holding Becidan, 2008; Sletten 2011). Samtidig er det stadig mer forskning som understreker betydningen av tidlig intervensjon. I sluttevalueringen av utviklingsarbeidet rettet mot utsatte unge 17-23 år (Kristiansen og Skårberg, 2010: 98) heter det: *svært mange har sett behov for tidligere intervensjon. Jo eldre ungdommene er, og jo lenger de har vært utenfor skole eller utdanning, dess verre er det å tilrettelegge tiltak for dem.*

Vi vil understreke betydningen av å studere barns perspektiver knyttet til lokale erfaringer med ulike tiltak, for slik å kunne målrette fremtidige tiltak ytterligere. Barn og unge kan ha andre forståelser og opplevelser av sin egen situasjon enn voksne (Haugen 2008) og det er derfor viktig at fremtidig forskning på området ivaretar barneperspektivet og også utforsker ulike metoder (jfr. Clark 2005), for eksempel ved å invitere barn og unge inn i prosessen når tiltak utformes og justeres. Trara-prosjektet var rettet mot mellomtrinnet (4.-7. trinn), men alle barna som ble intervjuet som hadde yngre søsken, nevnte at de syntes også småsøsken (1.-3. trinn) kunne fått et slikt tilbud fordi «alle barn har godt av å ha en aktivitet eller flere». I X-Ray hadde man opprettet tilbud til yngre søsken og både i Kolstad fotball og Boxåpneren ble betydningen av å tilby aktiviteter til yngre barn understreket, likeledes i Redd Barna prosjektet og Ferie for alle. Vi har sett at brukermedvirkning har gått igjen som en positiv faktor i alle casene og ytterligere involvering av barn og unge kan med fordel utforskes videre.

Fokus på inkludering i barnehagen

I rammeplan for barnehager (2006) heter det at barnehagen skal være et inkluderende felleskap med plass til det enkelte barn, og barnehage blir sett som et viktig virkemiddel for å sikre at barn i utsatte grupper skal delta i barnefellesskap og samfunnet for øvrig. Et inkluderende miljø for alle barn er en viktig målsetting, og i barnehageloven 2005 understrekes barnehagens ansvar for å fremme toleranse, helse og bærekraftig utvikling. Barnehagen har altså et mandat som en inkluderende samfunnsinstitusjon. Det ligger i dag et sterkt press på at alle barn, også de som gjerne blir definert som «risikobarn» ut fra barnets egenskaper eller familiebakgrunn (NOU, 2003:16) skal gå i barnehage. Fra å ha en barnehage som tilbud først og fremst til barn med «spesielle behov» har vi i dag en «barnehage for alle». Mens en vet en god del om den *fysiske integreringen*, hvorvidt barna er til stede på samme arena som andre barn, vet man mindre om den *sosiale inkluderingen*, hvorvidt det gjøres tilpasninger for at barnet skal passe inn, eller organisering ut fra barnas behov og forutsetninger.

Det ville vært interessant med fremtidig forskning som fokuserer mer på hverdagen i barnehagen knyttet til inkluderende praksiser, og også samarbeidet med foreldrene og hjemmet knyttet til slike prosesser. Selektionsmekanismene begynner allerede i barneskolealder og utsatte barn kan derfor komme skjevt ut i svært tidlig alder. Prosjekter som fokuserer på inkluderende praksiser med barnehagen som møteplass er derfor viktig i fremtidig forskning.

Referanser

Ainscow, M. og S. Miles (2008) *Making education for all inclusive: where next?* Prospects, DOI 10.1007/s11125-008-9055-0.

Andersson, M. (2000) *All five fingers are not the same. Identity work among ethnic minority youth in an urban Norwegian context.* Doktoravhandling. Universitetet i Bergen

Andersson, M. (2010) The social imaginary of first generation Europeans. *Social Identities* vol. 16(1):3-21.

Archambault, J. (2011) *Refugee Children, Citizenship and «the Best Interests» of the Child». Experiencing Settlement as New Citizens in Norway.* Phd. NTNU, 2011:18.

Backe-Hansen, E. (2009) *Barn, lastet ned fra:* <http://etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskningpa-bestemte-grupper/Barn/>

Bakketeig, E. og E. Backe-Hansen (red.) (2008) *Forskningkunnskap om ettervern.* NOVA-rapport 17/08. Oslo: NOVA.

Befring, E. (2014) «Mangfold som ressurs» i Lundh, L., H. Hjelmbrække, S. Skogdal (red.) *Inkluderende praksis. Gode erfaringer fra barnehage, skole og fritid.* Oslo: Universitetsforlaget.

Berg, B. (red) (1997) «Slipp oss til!» *Om brukermedvirkning i arbeid med flyktninger.* Trondheim: SINTEF

Berg, B. (2005) *En stein i elva. Evaluering av et kvalifiseringsprosjekt for ungdom med minoritetsbakgrunn.* SINTEF, Trondheim.

Berg, B. (2006) "Jeg glemmer å være trist". *Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak.* Trondheim: SINTEF

Berg, B. (2010) *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv.* Doktoravhandling. Trondheim: NTNU, SVT-fakultetet.

- Borhan, C., V. Paulsen, M. Valenta, G. Grossman og K. Dildal (2011): *Livsmestring hos enslige mindreårige asylsøkere* Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Bydel Alna (2013-2016) *Handlingsplan mot fattigdom i barnefamilier*, Bydel Alna.
- Carlsson, Y. (2005) *Tett på gjengen. En evaluering av gjengintervensjonsprosjektet "Tett på" i Oslo*. Oslo: NIBR-rapport 2005:14
- Clark, A. (2005) "Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives". I A. Clark, A.T. Kjørholt og P. Moss (red): *Beyond Listening*. Bristol: The Policy Press.
- Corsaro, W.A. (1997) *The sociology of childhood*. London: Pine Forge Press.
- Currie, E. (2005). *The road to whatever: middle-class culture and crisis of adolescence*. New York: Metropolitan Books.
- Danielsen, K. og T. Øia (2006) *Tiltak rettet mot barn og ungdom*. Oslo, NOVA
- Elvegård, K., B. Berg, P. Kermit og I. Jæger (2012) *Fra pilot til skvadron. Evaluering av frivillighetsprosjektet til Byer i Midt-Norge*. NTNU Samfunnsforskning.
- Eriksen, T. H. og T. A. Sajjad (2011) *Kulturforskjeller i praksis*. Oslo: Gyldendal.
- Femtehjell, S. (2014) «Trara-prosjektet og det varme Fredrikstad». Kronikk i Fredrikstad blad 04.06.2014.
- Fløtten, T. (red) (2009) *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Fog, J. (1995) *Med samtale som utgangspunkt*. København: Akademisk Forlag.
- Follesø, R. (2011) (red.) *Gi viljen en mulighet! Sluttrapport Ungdom i Svevet 2007-2010*. UIN-rapport 12/2011

- Fredrikstad kommune (2014) *Levekårskartleggingen 2014. Et virkemiddel til å nå langsiktige mål*. Seksjon for Kultur, miljø og nyutvikling, Fredrikstad kommune.
- Friberg, J.H. (2005) *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. Oslo: Fafo.
- Fugelli, P. (2001) Tillit. *Tidsskrift for den norske lægerforening*, 2001; 121: 3621-4.
- Fuglerud, Ø. og T. Hylland Eriksen (2007): *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: PAX
- Gjertsen, H. og T. Olsen (2011) *Mangfold og engasjement i motvind*. Bodø, Nordlandsforskning.
- Green, L. W. (2001) From Research to "Best Practices" in Other Settings and Populations. *Am J Health Beav* 2001; 25(3): 165-178.
- Grødem, A.S. (2012) *Statlige tilskuddsmidler mot fattigdom og sosial eksklusjon. Hvordan fungerer de lokalt?* Oslo: Fafo-rapport 2012:24.
- Hallandvik, J-E (2009) Trenger vi en feriepolitikk for utsatt ungdom? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 9, 45-62
- Haugen, G. M. D. (2007) *Divorce and Post-divorce Family Practice: The Perspective of Children and Young People*. Doctoral theses at NTNU 2007:58.
- Haugen, G. M. D. (2008) Incorporating children's perspectives into family sociology: dilemmas and potentialities. *Barn*, årgang 26, nr. 1. s. 27-41.
- Haugen, G.M.D. og V. Paulsen (2012) *Foreldre og barns erfaringer i møte med barneverntjenesten i Trondheim kommune*. Rapport, NTNU Samfunnsforskning.
- Henriksen, L. S. (1999): "Frivillig organisering: Aktuelle tendenser og fremtidige perspektiver for forskningen". *Dansk Sociologi*, 10(3).
- Hoel, M. og B. Hvinden (1990) Om bruk av gruppediskusjon i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode. I: H. Holter og R. Kalleberg (red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holding Becidan, M. (2008) *Keeping up with the "Rest" – A child perspective on Poverty in Norway*. NTNU, Master thesis, dept. of Sociology and Political Science.

Hutchinson, G. S., J. T. Sandvin, F. Bjørge, P. O. Johansen (2013) Samarbeid mellom offentlige tjenester og aktivitetsbaserte frivillige organisasjoner. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 13, 31-48

Ineland, J. (2007) *Mellan konst och terapi: om teater för personer med utvecklingsstörning*. Umeå, Umeå universitet

James, A., C. Jenks and A. Prout (1998): *Theorizing Childhood*. Cambridge, UK: Polity Press.

Jæger, I. og B. Berg (2015) *Cross Over. Evaluering av kunst- og integreringsprosjektet*. NTNU Samfunnsforskning.

Kjørholt, A.T. (2004) *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society*, PhD thesis, Trondheim: Norwegian Centre for Child Research/Department of Education, Norwegian University of Science and Technology (NTNU).

Korsvold, T. (red) (2011) *Barndom – barnehage - inkludering*. Antologi. Bergen: Fagbokforlaget.

Kristiansen, I. og A. Skårberg (2010) *Utsatte unge 17-23 år i overgangsfasen. Sluttevaluering av utviklingsarbeidet*. Nova Rapport nr14/2010. Oslo: NOVA.

Kristofersen, L. (2010) Fritid og sosial deltakelse. I Sandbæk, M & AW Pedersen (red). *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier*. Oslo, NOVA, ss. 165-174

Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk

LNU (Norges barne- og ungdomsorganisasjoner) i samarbeid med Unge funksjonshemmede og Landsforeningen for fritidsklubber og ungdomshus (udatert)

Lauritsen, K. og T. Hugaas Molden m.fl. (2005) *Informasjon og rettssikkerhet. Informasjonsformidling til asylsøkere i en tidlig fase*. Trondheim: SINTEF IFIM

Lorentzen, H., R. K. Andersen, J.-P. Brekke (1995): *Ansvar for andre: frivillighetssentralen i velferdspolitikken*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lorentzen, H. (2003): *Velferdskommunen og de frivillige organisasjonene. Dugnad, engasjement og velferd*. Oslo: Kommuneforlaget.

Lundh, L., H. Hjelmbrekke, S. Skogdal (red.) (2014) *Inkluderende praksis. Gode erfaringer fra barnehage, skole og fritid*. Oslo: Universitetsforlaget

Mahoney, J. H. Stattin, H. Lord (2004) Unstructured youth recreation centre participation and anti-social behaviour development. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 553-560.

Mangfoldsguide

<http://www.lnu.no/sitefiles/1/dokumenter/kompetanse/mangfold/Mangfoldsguid.pdf>

Malterud, K. (2009): *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mason, J. (2005) *Qualitative Researching*. London: Sage.

Morrow, V. and M. Richards (1996) The ethics of social research with children: an overview. *Children & Society*, 10(2):90-105.

Miles, A.B. and A.M. Huberman (1994) *Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publications.

Molden, T.H. og Elvegård, K. (2010) *Endelig rusfri? Evaluering av langtidseffekter for deltakere i rusrehabiliteringstiltaket ved Modum i Trondheim fengsel*. NTNU Samfunnsforskning, Trondheim.

Nadim, M. og R. A. Nielsen (2009) *Barnefattigdom i Norge – Omfang, utvikling og geografisk variasjon*. Fafo-rapport 2009:38.

NOU (2003:16) *I første rekke – Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle*. Oslo: Norges offentlige utredninger.

NOU (2011:11) *I velferdsstatens venterom. Mottakstilbudet for asylsøkere*. Oslo: Norges offentlige utredninger.

NOVA (2014) *Ungdata. Nasjonale resultater 2013*. NOVA rapport 10/14. Oslo: NOVA.

Nuland, B.R., K. Reegård og H. C.Sandlie (2010) *Tiltak for fattige barn og unge. Evaluering av fattigdomstiltakene innenfor tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Oslo: Fafo-rapport 2010:19.

Nuland, B.R., J. L. Hjort, T. Fløtten og E. Backe-Hansen (2009) *Aktivitet og deltakelse for fattige barn og unge. En evaluering av tilskuddsordninger*. Oslo: Fafo rapport 2009:50.

Nødland, S. I. og A. Vassenden (2011): *Inkludering i idrettslag*. Gjennomgang av en tilskuddsordning. Stavanger: IRIS

Paulsen, V. (2014). *Ungdom i risiko. Relasjonsarbeid og medvirkning i barnevernet. Evaluering av Sommerprosjektet i Trondheim kommune*. NTNU Samfunnsforskning AS, Trondheim.

Paulsen, V., K. Thorshaug, M.P. Haugen, og B. Berg (2012). *Flyktningguiden som døråpner. Nasjonal evaluering av Flyktningguiden i Røde kors*. NTNU Samfunnsforskning AS, Trondheim.

Paulsen, V., E. Magnus, A. Kittelsaa og B. Høyland (2012) *Barn, bolig og nærmiljø. En kvalitativ studie med bruk av bilder på Saupstad og Kolstad*. NTNU Samfunnsforskning AS, Trondheim.

Qvortrup, J. (2005) (ed.) *Studies in Modern Childhood*. New York: Palgrave Macmillan.

Rambøll (2008) *Kartlegging av fritidstilbudet til barn og unge med nedsatt funksjonsevne*. Oslo, Kunnskapsdepartementet.

Riksrevisjonen (2013-2014) *Riksrevisjonens undersøkning av barnefattigdom*. Dokument 3:11 (2013-2014).

Sandmel, T. (2014) «Fordommer og inkludering», i Lundh, L., H. Hjelmbrække, S. Skogdal (red.) *Inkluderende praksis. Gode erfaringer fra barnehage, skole og fritid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Saur, E. og O. Johansen (2009) *Kulturaktiviteter for mennesker med utviklingshemming*. Steinkjer, HiNT

Secka, K. & E. Jakobsen (1993) *Når ungdom engasjerer seg. Rapport fra innvandrerungdom prosjektet i Oslo*. Trondheim: SINTEF

Selle, P. (1993): "Voluntary organizations and the welfare state: the case of Norway". *Voluntas* 4(1): 1-15.

Skogdal, S. (2014) «Inkludering er deltakelse for alle» i Lundh, L., H. Hjelmbrække, S. Skogdal (red.) *Inkluderende praksis. Gode erfaringer fra barnehage, skole og fritid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sletten, M. A. (2011) *Å ha, å delta, å være en del av gjengen*. Oslo, NOVA

St. meld. nr. 39 (2006-2007) «Frivillighet for alle» Oslo: Kulturdepartementet.

Svendsen, S. og B. Berg (2011) *Barnepakken 2010. Evaluering av prosess og resultater*. Rapport, NTNU Samfunnsforskning.

Thorshaug, K., V. Paulsen, M. Røe, og B. Berg (2013). *Mot en ny bosettingsmodell? Direkteplassering av enslige mindreårige*. NTNU Samfunnsforskning, Trondheim.

Thrana, H. M., C. H. Anvik, T. Bliksvær og T. L. Handegård (2009) *Hverdagsliv og drømmer. For unge som står utenfor arbeid og skole*. Nordlandsforskning – NF-rapport nr 6/2009.

Tøssebro, J. (2004) Introduksjon. I Tøssebro, J. (red). *Integrering och inkludering*. Lund, Studentlitteratur, ss. 11-42

Tøssebro, J. og C. Wendelborg red.) (2014) *Oppvekst med funksjonshemming: Familie, livsløp og overganger*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Valenta, M. og B. Berg (red.) (2012) *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vestby, G. M., F. Gundersen, R. Skogheim (2014) *Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid. Gleden, rollen og rammevilkårene*. NIBR-rapport 2014:2

Wendelborg, C. og V. Paulsen (2014). Inkludering i skolen – inkludering på fritida? I Tøssebro, J & Wendelborg, C. (red). *Oppvekst med funksjonshemming – familie, livsløp og overganger*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Wendelborg, C. og B. Ytterhus (2013) Development and change in disabled children's social participation assessed by parents in Norwegian daycare centres: 1999-2009. *European Journal of Special Needs Education*. Vol 28(2): 288-344.

Wiederberg, K. (2001) *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wollebæk, D. (2011) Norges sosiale kapital i nordisk og europeisk kontekst. I: Wollebæk, D. og S. B. Segard (red.): *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm.

ISBN

Trykk: 978-82-7570-394-9

Web: 978-82-7570-395-6

NTNU Samfunnsforskning

Dragvoll Allé 38 B

7491 Trondheim, Norway

Tel: 73 59 63 00

Fax: 73 59 66 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no

Web: www.ntnusamfunnsforskning.no